

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Γεωργία Τσάκου

**Η λειτουργία των ανεκδότων στην αυτοκρατορική βιογραφία:
*Suetonius, Divus Vespasianus***

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2016

Γεωργία Τσάκου

**Η λειτουργία των ανεκδότων στην αυτοκρατορική βιογραφία:
*Suetonius, Divus Vespasianus***

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΟΠΤΗΣ: Σ. Παπαϊωάννου

**ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Α. Μιχαλόπουλος
Μ. Γκαράνη**

ΑΘΗΝΑ 2016

Copyright©, Γεωργία Τσάκου, 2016.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά και εγκάρδια την κυρία Σοφία Παπαϊωάννου, αναπληρώτρια καθηγήτρια Λατινικής Φιλολογίας του τμήματος Κλασικής Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, που ανέλαβε την επίβλεψη και την καθοδήγηση της διπλωματικής μου εργασίας και παρείχε υπομονετικά τις συμβουλές και τις γνώσεις της, ανταποκρινόμενη άμεσα και με σχολαστικότητα σε κάθε μου πρόβλημα. Μεγάλο και θερμό ευχαριστώ στον κύριο Ανδρέα Μιχαλόπουλο, αναπληρωτή καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας του τμήματος Κλασικής Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, και στην κυρία Μυρτώ Γκαράνη, επίκουρη καθηγήτρια Λατινικής Φιλολογίας του ίδιου τμήματος για τις χρήσιμες επισημάνσεις και συμβουλές τους. Επίσης, ευχαριστώ όλους του καθηγητές του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Κλασικής Φιλολογίας του τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, για τις γνώσεις και το κίνητρο που μου μετέδωσαν κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, καθώς χωρίς αυτά τα στοιχεία δεν θα ήταν δυνατόν να εκπονηθεί η παρούσα διπλωματική εργασία.

Τέλος, θα ήθελα να αποδώσω ευχαριστίες σε όλους όσους μου συμπαραστάθηκαν με κάθε τρόπο κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας και, ιδιαίτερα, στον Ανδρέα και τη Δήμητρα. Ξεχωριστά, όμως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου Γιώργο και Μαρίνα, για την ενθάρρυνσή τους, την αδερφή μου Τίνα, που είναι πάντα δίπλα μου, και τη γιαγιά μου.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	0
1. Αυτοκρατορική βιογραφία: Σουητώνιος.....	5
1.1. Η βιογραφία πριν τον Σουητώνιο.....	5
1.2. Η βιογραφία του Σουητώνιου.....	13
1.3. Η ανεκδοτογραφία στο βιογραφικό είδος.....	18
2. <i>Divus Vespasianus</i>: η αναρρίχηση ενός <i>novus princeps</i>	22
3. Οι ανεκδοτολογικές ιστορίες στο <i>Divus Vespasianus</i>: από την <i>obscuritas</i> στην αυτοκρατορία.....	33
3.1. Οιωνοί.....	35
3.2. Όνειρα.....	43
3.3. Προφητείες.....	47
3.4. Θαύματα.....	50
3.4.1. Ρώμη.....	51
3.4.2. Αίγυπτος.....	54
3.5. Πίνακας Ανεκδότων.....	64
4. Η λειτουργία των ανεκδότων στο έργο <i>Divus Augustus</i>: μια συγκριτική προσέγγιση.....	64
4.1. Ο ρόλος των αυτοκρατόρων.....	68
4.2. Η λειτουργία της θρησκείας στα ανέκδοτα των βίων.....	73
4.3. Ο ρόλος της φύσης στα ανέκδοτα των βίων.....	80
4.4. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις των ανεκδότων.....	82
Συμπεράσματα.....	86
Βιβλιογραφία.....	89

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ostenta, portenta, monstra, prodigia

(Cicero, *De divinatione* 1.42.93)

Με αυτές τις λέξεις ο Κικέρων στα μέσα του πρώτου προχριστιανικού αιώνα περιγράφει τα σημάδια που προμηνύουν τις μελλοντικές εξελίξεις, εκφράζοντας με βεβαιότητα την άποψη ότι όλοι οι άνθρωποι, ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, πιστεύουν στην προφητική ισχύ τους.¹ Η αρχέγονη πίστη των ανθρώπων κάθε πολιτισμού στις διοσημίες είχε ως απόρροια, από την απαρχή της σύστασης κοινωνιών, την ύπαρξη αρμόδιων μάντεων που αναλάμβαναν την αποκρυπτογράφηση των θεϊκών μηνυμάτων, προς αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων.

Σύμφωνα με τον Krauss (1930) οι λατινικές λέξεις *ostenta, portenta* και *prodigia* έχουν τη σημασία της προφητικής ένδειξης ενός γεγονότος που αφορά κυρίως την πολιτεία στο σύνολό της κι όχι ένα μεμονωμένο άτομο. Η λέξη *monstrum* αφορά κάποιο σημάδι που στέλνεται απευθείας από τον ουρανό.² Οι λέξεις αυτές ήταν ενσωματωμένες σε όλη την πρακτική της ρωμαϊκής *religio*, όπως εκείνη διαμορφώθηκε στα πλαίσια της ίδρυσης του ρωμαϊκού κράτους και εξελίχθηκε κατά τα χρόνια της ρεπουμπλικανικής και αυτοκρατορικής περιόδου. Η επίσημη πολιτεία πάντα φρόντιζε να κατευνάζει τους θεούς με ένα σύνολο λατρευτικών εκφράσεων και εκδηλώσεων³ που οριζόταν με αυστηρότητα από αρμόδιους ιερείς, για να αποφευχθούν τυχόν λάθη στην έκφραση λατρείας που θα μπορούσαν να επιφέρουν την οργή των θεών. Με αυτόν τον τρόπο πίστευε πως ελέγχει τις θεϊκές διαθέσεις απέναντι στο ρωμαϊκό λαό, αποσκοπώντας στην εύνοιά τους και μετριάζοντας την δυσaréσκειά τους.

Στην αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή επική παράδοση γίνεται φανερό ότι οι διαθέσεις των θεών απέναντι στους ήρωες εκφράζονταν με τρόπο άμεσο. Στα

---

¹ Cicero, *De divinatione* 1.2.

² Krauss (1930) 32.

³ Από τον Βάρωνα και άλλους συγγραφείς της αρχαιότητας μαρτυρείται η ύπαρξη θεολογικών βιβλίων, των *Indigitamenta*, που συμπεριλάμβαναν τη λίστα από τις θεότητες στις οποίες αποδιδόταν λατρεία μαζί με τα χαρακτηριστικά της κάθε μίας, αλλά και οδηγίες για τη σωστή επίκλησή τους από τους ιερείς. Τα πρώτα *Indigitamenta* αποδίδονται στον Νουμά Πομπίλιο, τον δεύτερο θρυλικό βασιλιά της Ρώμης. Για περισσότερα βλ. Lipka (2009) 69-71.

ομηρικά έπη και στην *Αινειάδα* οι θεοί εμφανίζονταν μπροστά στα μάτια των ηρώων, είτε με επιφάνεια είτε με ενανθρώπιση, ζητώντας να πραγματοποιηθεί το θέλημά τους. Αντιθέτως, στους πεζογράφους της ρωμαϊκής περιόδου καταγράφονται διάφορα *prodigia* τα οποία, εφόσον ερμηνεύονταν, αποκάλυπταν τη θεϊκή βούληση. Οι άνθρωποι, λοιπόν, που αναγνώριζαν τη σημασία των *prodigia* ένιωθαν την ανάγκη να ερμηνεύσουν τις αντιδράσεις της φύσης, δηλαδή παράξενα και ασυνήθιστα φαινόμενα που λάμβαναν χώρα ενώπιόν τους, όπως ήταν οι μη φυσιολογικοί μαρασμοί δέντρων, οι περίεργες συμπεριφορές ζώων, η εφίδρωση και οι κινήσεις στατικών αντικειμένων, όπως είναι τα αγάλματα. Η αρχέγονη αντίληψη ότι στα φυσικά ή υλικά αντικείμενα κατοικούσε το πνεύμα του θεού ή, διαφορετικά, η θέληση του θεού, είχε καλλιεργήσει την πίστη στα *numina*,⁴ που σε ορισμένους συγγραφείς της αρχαιότητας ταυτίζονταν με θεούς των οποίων η ταυτότητα δεν είχε εξακριβωθεί.⁵

Στη αρχαία Ρώμη τα όρια ανάμεσα στην θρησκευτική αφοσίωση και τη δεισιδαιμονία ήταν σαφώς διαχωρισμένα. Η *superstitio* διαφοροποιούνταν από τη *religio* και το *ius divinum* και αποτελούσε αντιθρησκευτική πρακτική.⁶ Στην περιοχή της *religio* ανήκαν όλα τα *sacra* και τα *auspicia*, δηλαδή οι εκφράσεις λατρείας που ελέγχονταν από τους *pontifices*, και οι μαντείες, τις οποίες αναλάμβαναν οι *augures*.⁷ Τόσο οι *pontifices* όσο και οι *augures* ήταν ιερείς που επιλέγονταν από την επίσημη πολιτεία, η οποία με την τέλεση των νενομισμένων για την διατήρηση της *pax deorum* αποσκοπούσε πρώτιστα στη διασφάλιση της συνέχειάς της.

Κατά τους πρώιμους αυτοκρατορικούς χρόνους, οι *principes* προέβαλλαν την αξίωση να συνδέσουν το πεπρωμένο τους με το πεπρωμένο του ρωμαϊκού κράτους, ώστε να κερδίσουν την αποδοχή του ρωμαϊκού λαού και να νομιμοποιήσουν τις ενέργειές τους. Οι εξιστορήσεις θετικών οίωνών και χρησμών που επιβεβαίωναν την εύνοια των θεών απέναντί τους ήταν συνηθισμένη πρακτική στα κείμενα των αυτοκρατορικών συγγραφέων και ιδιαιτέρως των πεζογράφων, καθώς οι ποιητές

---

⁴ Σύμφωνα με τον Krauss (1930) οι Ρωμαίοι πολίτες, ακόμη κι όταν εξελίχθηκαν κοινωνικά, πολιτικά και θρησκευτικά, δεν έχασαν την πίστη τους στα *numina*. Αυτή την άποψη αντικρούει η νεότερη έρευνα, που υποστηρίζει ότι η αρχέγονη λατρεία των *numina* απορρέει από εσφαλμένη ερμηνεία των κειμένων, καθώς οι Ρωμαίοι, από την πρώτη στιγμή ανάπτυξης θρησκευτικής συνείδησης είχαν ανθρωπομορφικές θρησκείες, που προσέλαβαν από τους Ινδοευρωπαϊκούς λαούς. Βλ. Dowden (1992) vii.

⁵ Rivers (2007) 19.

⁶ Jones (1912) 267.

⁷ Gordon (2003) 62-63.

αξιοποιούσαν το μύθο για να προβάλλουν συμβολικά τα μηνύματά τους. Στην *Αινειάδα* του Βιργιλίου, για παράδειγμα, ένας οίωνος για την επιτυχία του Αυγούστου είναι η ίδια η επιτυχία του Αινεία, με τον οποίο ο *princeps* ταυτίζεται συμβολικά.⁸ Στην περίπτωση της πεζογραφίας τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Η ιστοριογραφία, στο σύνολό της, υποχρεούνταν να υπακούει στην ανάγκη για εγκυρότητα, ένα καθήκον που αντιλαμβάνονταν και οι ίδιοι οι συγγραφείς του είδους.⁹ Αντίθετα, το βιογραφικό είδος, που δεν είχε διαμορφωθεί με αυστηρούς ειδολογικούς κανόνες στη ρωμαϊκή λογοτεχνία, εμπειρείχε πλήθος από λογοτεχνικές αφηγήσεις των *auspicia*, τα οποία στην πλειοψηφία τους σχετίζονταν με την ανάδειξη των αυτοκρατόρων. Ο Σουητώνιος, που συγκεντρώνει τους βίους των δώδεκα πρώτων Καισάρων, είναι, συγκριτικά με άλλους συγγραφείς της περιόδου, ο πιο περιγραφικός όσον αφορά τα ανέκδοτα που σχετίζονται με την προβολή των αυτοκρατόρων. Επιπλέον, στο έργο του βιογράφου, τα ανέκδοτα λειτουργούν με τρόπο τέτοιο, ώστε να ευνοείται η προβολή κάποιων πληροφοριών και να επιτυγχάνεται η παράλειψη ή απόκρυψη άλλων. Με άλλα λόγια, η ανεκδοτογραφία στην βιογραφία του Σουητώνιου δεν παρουσιάζει σταθερή μορφή και περιεχόμενο, αλλά, αντίθετα, προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες παρουσίασης του εκάστοτε αυτοκράτορα.

Στην εργασία αυτή θα επιχειρηθεί μία μελέτη της λειτουργίας των ανεκδότων στην αυτοκρατορική βιογραφία μέσα από το παράδειγμα του βίου του Βεσπασιανού από το Σουητώνιο. Η έρευνα δεν αποσκοπεί μόνο στην έκθεση των ανεκδότων που καταγράφει ο βιογράφος για το Βεσπασιανό, αλλά και στην ανάλυση της μορφής και του περιεχομένου τους, με στόχο να καταστούν φανεροί οι λόγοι, για τους οποίους ο Σουητώνιος επιλέγει τις συγκεκριμένες ανεκδοτολογικές ιστορίες και τον συγκεκριμένο τρόπο παρουσίασής τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφονται ορισμένες πληροφορίες για το βιογραφικό είδος και την λειτουργία του, ώστε να καθοριστεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο Σουητώνιος νομιμοποιείται να προσαρμόζει τα ανέκδοτα για να επιτύχει την ακριβέστερη παρουσίαση των αυτοκρατόρων. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι απαρχές του είδους στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τα κριτήρια

---

⁸ Grebe (2004) 35-62.

⁹ Σημαντικοί ιστορικοί της λατινικής γραμματείας, όπως ο Τίτος Λίβιος και ο Τάκιτος, προλογίζουν τα έργα τους εκφράζοντας την ανάγκη της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας στα γεγονότα που καταγράφουν. Βλ. Titus Livius, *Ab Urbe Condita* 10, Tacitus, *Historiae* 1.1.

διαφοροποίησής του από το είδος της ιστοριογραφίας. Στο ίδιο κεφάλαιο, επίσης, περιγράφονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγγραφής του Σουητώνιου και η λειτουργία της ανεκδοτογραφίας στο βιογραφικό είδος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται οι ιδιαίτερες ανάγκες προβολής του αυτοκράτορα Βεσπασιανού. Μέσα από τις ιστορικές πληροφορίες που συμπεριλαμβάνονται στο έργο *Divus Vespasianus*, αλλά και στα έργα του Τάκιτου, του Φλάβιου Ιώσηπου και του Δίωνα Κάσσιου, διαγράφεται το σχέδιο ανάρρησης του Βεσπασιανού στον αυτοκρατορικό θρόνο. Το σχέδιο αυτό θα παρουσιαστεί αναλυτικά στο κεφάλαιο αυτό ούτως, ώστε να προβληθεί η σημασία των οίωνων για την πραγματοποίησή του.

Η λεπτομερής ανάλυση των ανεκδότων καταλαμβάνει το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας. Στο σημείο αυτό προβάλλονται τα μορφολογικά και υφολογικά χαρακτηριστικά της γραφής του Σουητώνιου που φωτίζουν τη λειτουργία των ανεκδότων στο συγκεκριμένο βίο. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται το μοτίβο της «αταξίας – επαναφοράς της τάξης μέσα από την παρουσία του Βεσπασιανού» στο οποίο υπακούν όλα τα ανέκδοτα του βίου και εξηγείται ο λόγος για τον οποίο συμβαίνει αυτό. Για την καλύτερη οργάνωση και επεξεργασία του υλικού, τα ανέκδοτα κατηγοριοποιούνται σε οίονους, όνειρα, προφητείες και θαύματα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια συγκριτική προσέγγιση των ανεκδότων στα έργα *Divus Vespasianus* και *Divus Augustus*, με στόχο να καταστεί εμφανές ότι οι ανεκδοτολογικές ιστορίες δεν καταγράφονται από το συγγραφέα με τον ίδιο τρόπο σε κάθε περίπτωση, αλλά ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες προβολής του καθενός από τους δύο αυτοκράτορες. Στα συμπεράσματα της εργασίας συνοψίζονται όλες οι παραπάνω διαπιστώσεις.

Τα κείμενα που παρατίθενται προέρχονται από τις στερεότυπες εκδόσεις της σειράς LOEB και της Οξφόρδης. Οι ελληνικές μεταφράσεις στα κείμενα του Σουητώνιου και του Τάκιτου προέρχονται από τη σειρά Λατίνων Ιστορικών του εκδοτικού οίκου MIET (μετάφραση: Ν. Πετρόχειλος), ενώ στα υπόλοιπα κείμενα αποτελούν προϊόν προσωπικής μεταφραστικής προσπάθειας. Όλες οι βιβλιογραφικές πηγές, συμπεριλαμβανομένων των χρησιμοποιηθέντων στερεότυπων εκδόσεων, λεξικών και των μεταφράσεων, παρατίθενται αναλυτικά στη λίστα βιβλιογραφικών αναφορών στο τέλος της εργασίας.

1. Αυτοκρατορική βιογραφία: Σουητώνιος

1.1. Η βιογραφία πριν τον Σουητώνιο

Η βιογραφία καλλιεργήθηκε από πολύ νωρίς στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη. Πρόκειται για το λογοτεχνικό είδος που αφορά στην εξιστόρηση της ζωής και των πράξεων ενός ατόμου, του οποίου η δράση έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ως πρώτα δείγματα του βιογραφικού είδους στην αρχαία Ελλάδα, σε εμβρυακό στάδιο, μπορούν να θεωρηθούν τα έργα *Αγησίλαος* του Ξενοφώντα και *Ευαγόρας* του Ισοκράτη, μολοντί δεν είναι αυστηρώς βιογραφικά.¹⁰ Ορισμένοι μελετητές εντοπίζουν βιογραφικά στοιχεία στις αναφορές του Ηροδότου σχετικά τον Κύρο και τον Καμβύση και, σε μικρότερο βαθμό, στις πληροφορίες που σχετίζονται με τον Μιλτιάδη και τον Θεμιστοκλή.¹¹ Λαμβάνοντας υπόψη το έργο τόσο του Ηροδότου, όσο και των Ξενοφώντα και Ισοκράτη, γίνεται φανερό πώς τα βιογραφικά στοιχεία παρατίθενται συμπληρωματικά στα κείμενά τους προκειμένου να προβάλλουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας εξέχουσας προσωπικότητας, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις που την καθιστούν παράδειγμα προς μίμηση. Ακόμη, ολοκληρώνουν το έργο της ιστοριογραφίας συμβάλλοντας στην υστεροφημία του βιογραφούμενου προσώπου.

Η πρώτη εμφάνιση ενός αμιγώς βιογραφικού είδους γίνεται στους κόλπους της Περιπατητικής Σχολής. Ο ιδρυτής της στράφηκε με ενδιαφέρον στην μελέτη των τρόπων ζωής, όπως φαίνεται από τα ηθικά του έργα. Αυτή τη φιλοσοφία ακολούθησαν οι μαθητές – περιπατητές που ενδιαφέρθηκαν για την καταγραφή της ζωής των μεγάλων διανοητών και προσωπικοτήτων. Έτσι, ο βιογράφος Σάτυρος ενδιαφέρεται να καταγράψει το έργο *Βίος Εύριπίδου*, που σώζεται αποσπασματικά στους παπύρους της Οξυρρύγχου, ενώ ο Αριστόξενος ο Ταραντίνος γράφει για τον Πυθαγόρα, τον Αρχύτα, τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα και τον Τελέστη τον διθυραμβοποιό.¹² Με το έργο αυτών και άλλων φιλοσόφων εκφράζεται άμεσα ή έμμεσα η αντίληψη ότι η πνευματική δημιουργία συνδέεται αιτιολογικά με την

---

¹⁰ Ο *Αγησίλαος* του Ξενοφώντα ως φιλολογικό κείμενο κατατάσσεται στην κατηγορία των εγκωμίων. Αποτελεί, δηλαδή, έπαινο με σκοπό την προβολή του Σπαρτιάτη στρατηγού, την υστεροφημία του και τη δημιουργία ενός παραδείγματος προς μίμηση. Ο *Ευαγόρας*, από την άλλη πλευρά, είναι ρητορικός πανηγυρικός λόγος με στόχο την προβολή ενός προτύπου ηγεμόνα.

¹¹ Lesky (2011) 956.

¹² Για το έργο του Αριστόξενου από τα Τάραντα βλ. Huffman (2012).

κοσμοθεωρία, τις εμπειρίες και το «ήθος»¹³ που έχει επιλέξει το βιογραφούμενο πρόσωπο.

Οι αλλαγές που σημειώνονται με την είσοδο της ελληνιστικής εποχής στην λογοτεχνία αγγίζουν και το κομμάτι της βιογραφίας. Είναι γνωστό πως κατά τη βασιλεία του Πτολεμαίου Β' πραγματοποιήθηκε από τον Καλλίμαχο η καταλογογράφηση των έργων της αλεξανδρινής βιβλιοθήκης. Το αποτέλεσμα ήταν ένα έργο γνωστό με την ονομασία «*Πίνακες τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμψάντων καὶ ὧν συνέγραψαν*». Στο έργο αυτό ο Καλλίμαχος, μπροστά από κάθε κείμενο που παρέθετε, τοποθετούσε μία σύντομη βιογραφία του συγγραφέα, ώστε να διευκολύνει την ανάγνωσή του. Στην περίπτωση αυτή η βιογραφία ήταν ένας πρακτικός τρόπος για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργούσε το πέρασμα του χρόνου κι η απόσταση των σύγχρονών του από τους προγενέστερους συγγραφείς. Ήταν, με άλλα λόγια, μία φιλολογική πρακτική που εξυπηρετούσε την ανάγνωση των κειμένων.¹⁴

Επιπρόσθετα με τις ανάγκες που δημιούργησε η στροφή προς τη φιλολογική επιστήμη κατά τα αλεξανδρινά χρόνια, ο Καλλίμαχος ασχολήθηκε με το είδος του επιγράμματος. Σε ορισμένα από αυτά διατυπώνονται πληροφορίες που θα μπορούσαν να θεωρηθούν βιογραφικά δεδομένα για τους αποθανόντες, όπως είναι για παράδειγμα οικογενειακά στοιχεία και στοιχεία καταγωγής.¹⁵ Τα επιγράμματα αυτά, δρώντας παράλληλα με τα αφιερώματα και τα επιτύμβια που επανέρχονται αυτά τα χρόνια, συμβάλλουν στο να μείνει η ανάμνηση του νεκρού ανεξίτηλη στο πέρασμα των αιώνων.

Το πιο σημαντικό για τη βιογραφία έργο κατά την ελληνιστική εποχή είναι αυτό που αφορά τον Αλέξανδρο. Πολλοί από τους ακολούθους του στρατηλάτη προέβαλαν την αξίωση να αφήσουν έργα περιγραφικά του βίου και του χαρακτήρα του. Ορισμένοι από αυτούς είναι ο στρατηγός Πτολεμαίος, ο Αριστόβουλος από την Κασσάνδρεια, ο Νέαρχος, ναύαρχος του Αλεξάνδρου, ο Ονησίκριτος και άλλοι.¹⁶ Οι άνδρες αυτοί θέλησαν να αφήσουν στις επόμενες γενεές καταγεγραμμένα τα κατορθώματα του Αλέξανδρου, συνθέτοντας έτσι έργα που ταλαντεύονται ανάμεσα στη μυθιστοριογραφία και την ιστοριογραφία. Στα αποσπάσματα που δίνονται

¹³ Η λέξη «ήθος» χρησιμοποιείται εδώ με την αριστοτελική σημασία του όρου.

¹⁴ Momigliano (1993) 13.

¹⁵ Για παράδειγμα ΠΑ 7, 453.

¹⁶ Για τους συγγραφείς αυτούς βλ. Pédech (2011).

στοιχεία για τον χαρακτήρα του Αλέξανδρου, γίνεται εμφανής η τάση της προβολής του ως παραδειγματικού προτύπου. Το παράδειγμα αυτό θα αξιοποιηθούν λίγα χρόνια αργότερα οι Ρωμαίοι στρατηγοί και αυτοκράτορες για να προβάλουν τις δικές τους αρετές και να καλλιεργήσουν την αντίληψη ότι η ανάδειξή τους ήταν μοιραία εκπλήρωση του πεπρωμένου της ιταλικής πρωτεύουσας.¹⁷

Η πιο σημαντική κίνηση για την χαρτογράφηση του είδους της βιογραφίας στο χώρο της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας γίνεται από τον Πλούταρχο με το έργο του *Βίοι Παράλληλοι* κατά τον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα. Ο Πλούταρχος διατυπώνει ρητά τον προγραμματικό στόχο της βιογραφικής του δραστηριότητας στο προοίμιο του βίου του Αιμίλιου Παύλου:

Ἐμοὶ [μὲν] τῆς τῶν βίων ἄψασθαι μὲν γραφῆς συνέβη δι' ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑμαυτόν, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρώμενον ἀμῶς γέ πως κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. οὐδὲν γὰρ ἄλλ' ἢ συνδιαιτήσει καὶ συμβιώσει τὸ γινόμενον ἔοικεν, ὅταν ὥσπερ ἐπιζενούμενον ἕκαστον αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες ἀναθεωρῶμεν 'ὅσος ἔην οἶός τε', τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γνῶσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες. φεῦ φεῦ, τί τούτου χάριμα μείζον ἢ λάβοις <καὶ> πρὸς ἐπανόρθωσιν ἠθῶν ἐνεργότερον; [...] ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ παρασκευάζομεν ἑαυτούς, τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχομένους ἀεὶ ταῖς ψυχαῖς, εἴ τι φαῦλον ἢ κακὸν ἢ ἀγεννὲς αἰ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὀμίλιαι προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἵλεω καὶ πρᾶειαν ἀποστρέφοντες τὴν διάνοιαν (1).

Το ὅτι ἀρχισα ἐγὼ τῆ συγγραφή των βίων συνέβη για χάριη ἄλλων, ἀλλὰ το ὅτι ἐπέμεινα καὶ ἐξακολούθησα μέχρι καὶ τώρα (το ἔκανα) για τον εαυτό μου, προσπαθώντας, ὅπως ὅταν κοιτάζω μέσα ἀπὸ τον καθρέφτη, ἔτσι να κοιτάζω καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ να διακοσμῶ τὴ ζωὴ μου με τις ἀρετὲς ἐκείνων καὶ να τις ἀφομοιώνω στη ζωὴ μου. Διότι δεν μοιάζει με τίποτα ἄλλο παρά με συνδιαίτηση καὶ συμβίωση αὐτό που γίνεται, ὅταν, κατὰ κάποιον τρόπο μέσω τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμαστε καὶ παραλαμβάνουμε τον καθένα ἀπὸ αὐτούς, σαν να τον φιλοξενούμε, καὶ ἐπανεξετάζουμε «ποιοὺς καὶ πόσο

¹⁷ Στο έργο του Πλούταρχου και του Τίτου Λίβιου υπάρχουν μύθοι της γέννησης του Σκιπίωνα Αφρικανού που προσιδιάζουν σε αυτούς που σχετίζονται με τον Αλέξανδρο. Ακόμη, η λογοτεχνική παράδοση (Πλούταρχος, Αππιανός) μας επιτρέπει να θεωρήσουμε πως ο Πομπήιος άφηνε διπλωματικά να διαδίδονται φήμες σχετικά με την ταύτισή του με τον Αλέξανδρο. Ο Σουητώνιος και ο Λουκανός πληροφορούν για το θαυμασμό του Ιουλιού Καίσαρα στο Μ. Αλεξάνδρο. Κατά την αυτοκρατορική εποχή ο Οκταβιανός, ο Καλιγούλας, ο Νέρων, ο Κόμμοδος και ο Καρακάλας είναι παραδείγματα του φαινομένου της ρωμαϊκής *imitatio Alexandri*. Βλ. Kühnen (2008), Münster (2002) και Greenhalgh (1980).

σημαντικός ήταν», αποκομίζοντας ως γνώση (δική μας) τα πιο σημαντικά και πιο ωραία έργα του. Αλίμονο! Ποια θα μπορούσε να είναι χαρά από αυτήν μεγαλύτερη και πιο προτρεπτική για την επανόρθωση των ηθών; [...] διότι εμείς, χάρη στην ενασχόλησή μας με την ιστορία και στη συγγραφική μας συνήθεια εξασκούμε τους εαυτούς μας στο να δεχόμαστε πάντοτε στις ψυχές μας τις μνήμες των αρίστων και των πιο αξιόλογων (ανδρών). Κι αν με κάτι κακό, κακοπροαίρετο ή αγενές μας προσβάλλοντα λόγια αυτών με τους οποίους επικοινωνούμε αναγκαστικά, να το αποκρούουμε και να το αποβάλλουμε, στρέφοντας τον εαυτό μας στα καλύτερα από τα πρότυπά μας με ευμενή και πράα κρίση.

Ο συγγραφέας καταθέτει με σαφήνεια τους λόγους που τον οδήγησαν στην καταγραφή των βίων των εξεχόντων ανδρών. Οι λόγοι αυτοί αφορούν αφενός την προσφορά διδακτικών παραδειγμάτων στο αναγνωστικό κοινό και αφετέρου την εξυπηρέτηση προσωπικών αναγκών. Ο ίδιος θεωρεί ότι η διερεύνηση της ζωής των αξιόλογων ανδρών είναι ένα βήμα προς την αυτοβελτίωση, καθώς μελετώνται θετικά και αρνητικά στοιχεία, αρετές και λάθη που δίνουν στον άνθρωπο τα κατάλληλα παραδείγματα προς μίμηση και αποφυγή.¹⁸ Την ίδια ιδέα προβάλλει περίπου τετρακόσια χρόνια πριν ο Ισοκράτης στον πανηγυρικό του λόγο *Ευαγόρας*. Ο ρήτορας υπογραμμίζει τη σημασία που έχει ο εγκωμιασμός των ενάρετων ανθρώπων για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα των νέων.¹⁹ Σε αυτό το έργο, όπως και στους *Βίους* του Πλούταρχου, προβάλλεται η ιδέα της μίμησης του ήθους των σπουδαίων ανθρώπων.²⁰ Σε αντίθεση με τον Πλούταρχο, ωστόσο, ο ρήτορας προωθεί πρόσωπα που έχουν επαινεθεί, με αποτέλεσμα το κίνητρο της μίμησης να είναι, εκτός των άλλων, η φιλοδοξία για την αναγνώριση. Αυτό τον τρόπο βρίσκει ο Ισοκράτης για να αναδείξει την σημασία της πανηγυρικής ρητορικής. Ο Πλούταρχος, από τη μεριά του, οριοθετεί το είδος της βιογραφίας, προβάλλοντας θετικά και αρνητικά στοιχεία ανδρών που άφησαν το στίγμα τους στην ιστορία. Στον αναγνώστη προσφέρεται η δυνατότητα να επιλέξει ο ίδιος το πρότυπο που θα ήθελε να μιμηθεί, χωρίς να δίνονται συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

---

¹⁸ Βλ. Dihle (1994) 194-196, όπου επισημαίνεται η επίδραση που δέχτηκε ο Πλούταρχος από την παράδοση της περιπατητικής βιογραφίας.

¹⁹ Ισοκράτης, *Ευαγόρας* 5-6. Ο Ξενοφών, επίσης, στον επίλογο του έργου *Αγησίλαος* ενθαρρύνει τους αναγνώστες να λάβουν το βίο του στρατηγού ως «παράδειγμα», εάν θέλουν να ασκήσουν τον εαυτό τους στην αρετή.

²⁰ Ισοκράτης, *Ευαγόρας* 75.

Σε γενικές γραμμές, η βιογραφία των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων παρουσιάζει συνάφεια με τη φιλοσοφική αναζήτηση περί ηθικής και ενάρετου τρόπου ζωής. Τα βιογραφούμενα πρόσωπα λειτουργούν ως παραδείγματα προς μίμηση ή αποφυγή και μελετώνται υπό το πρίσμα της ηθικής φιλοσοφίας. Οι συγγραφείς απευθύνονται σε ανθρώπους που επιθυμούν να βελτιώσουν τη ζωή τους μέσω του παραδειγματισμού και της μελέτης των ανθρώπινων συμπεριφορών. Η βιογραφία, λοιπόν, καλλιεργείται ως παρακλάδι της ηθικής φιλοσοφίας και γίνεται ένα ενδιαφέρον μέσο για την προβολή του ιδανικού τρόπου ζωής.²¹

Στη Ρώμη προδρομικές μορφές της βιογραφίας απαντούν σε επιγραφές που βρίσκονται κάτω από τα αγάλματα των επιφανών ανδρών (*tituli*)²², ενώ προδρομικές μορφές της ρητορικής βιογραφίας σε επιτάφιους λόγους (*laudationes funebres*) που συγκεντρώνονται σε οικογενειακά αρχεία με απώτερο στόχο ο νεκρός να καταστεί πλέον ένα *exemplum*, ένα παράδειγμα προς μίμηση. Η βιογραφία παρουσιάζει κοινά σημεία με το «εγκώμιον», όπου δίνεται έμφαση στα πολιτικά, ηθικά ή πνευματικά επιτεύγματα του ατόμου που επαινείται και συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με το ρητορικό λόγο.²³

Εξετάζοντας την εξέλιξη του βιογραφικού είδους στη λατινική γραμματεία γίνεται φανερή η ιδεολογική διαφορά ανάμεσα στην ρεπουμπλικανική και αυτοκρατορική βιογραφία. Η βιογραφία των δημοκρατικών χρόνων εξελίσσεται παράλληλα με την *ab urbe condita* ιστοριογραφία και εξυπηρετεί τους ίδιους στόχους, δηλαδή την προβολή των *exempla virorum*.²⁴ Ο Τίτος Λίβιος στην αρχή του έργου *Ab Urbe Condita* επισημαίνει πως το όφελος της μελέτης της ιστορίας είναι διδακτικό:

hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in inlustri posita monumento intueri; inde tibi tuaeque rei publicae quod imitere capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites (10)

²¹ Ο Friedrich Leo (1901) διέκρινε τη βιογραφία σε δύο είδη, την περιπατητική και την βιογραφία των αλεξανδρινών χρόνων. Για την περιπατητική αναφέραμε στην αρχή του κεφαλαίου. Η βιογραφία της αλεξανδρινής εποχής διακρίνεται από την τάση για την περιγραφή ανά κατηγορίες των βίων μεγάλων προσωπικοτήτων των γραμμάτων, σε αντίθεση με την περιπατητική που είναι καλλιτεχνικά επεξεργασμένη και αφορά άτομα του δημόσιου βίου.

²² Αντίστοιχα παραδείγματα στην αρχαία ελληνική φιλολογία είναι τα επιγράμματα που απαντούν από τα ομηρικά έπη μέχρι και την ελληνιστική εποχή.

²³ Το πρώτο ανεπίσημο βιογραφικό έργο είναι εκείνο του Κορνήλιου Επικάδου, απελεύθερου του Σύλλα, που προβάλλει τη ζωή του προστάτη του. Για περισσότερα βλ. Albrecht (2007) 527.

²⁴ Για το διαχωρισμό της βιογραφίας από την πολιτική ιστοριογραφία των αρχαίων χρόνων βλ. Momigliano (1993) 8.

Υπάρχει αυτό το ωφέλιμο και καρποφόρο πλεονέκτημα στη διαρκή μελέτη του παρελθόντος: το να λαμβάνεις μαθήματα από κάθε είδους παράδειγμα, που βρίσκεται στις φωτισμένες (από την ιστορία) μνήμες· απ' αυτά θα επιλέξεις ποια θα μιμηθείς για σένα και την πολιτεία σου και ποια θα αποφύγεις επειδή ήταν λάθος, στο ξεκίνημα ή το τέλος τους.

Αντίστοιχα, οι *vitae*, όπως ονομάζονται, αναφέρονται σε σημαντικές προσωπικότητες της εποχής με σκοπό να φωτιστούν ορισμένες πλευρές του χαρακτήρα και του τρόπου ζωής τους που δικαιολογούν την επιτυχία τους, την καταλληλότητά τους για την ανάθεση εξουσίας και όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που τους διακρίνουν από τους αφανείς πολίτες. Στην περίπτωση της λατινικής βιογραφίας, η ζυγαριά κλίνει προς την ανάδειξη εκφραστών ηγετικών χαρακτηριστικών άξιων προς παραδειγματισμό. Ο Κορνήλιος Νέπωσ είναι ο πρώτος που συντάσσει τη βιογραφία ενός σημαντικού πολιτικού προσώπου στη Ρώμη, του Κάτωνα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του είδους των επικήδειων λόγων (*laudationes funebres*).²⁵ Ακολουθώντας τη σύσταση του Αττικού, ο Νέπωσ γράφει την βιογραφία του Μάρκου Πόρκιου Κάτωνα και, στη συνέχεια, του Κικέρωνα. Όμως, το πιο γνωστό έργο του Νέπωτος ήταν το συγκεντρωτικό του σύγγραμμα *De viris illustribus* που περιλάμβανε βιογραφίες Ρωμαίων και ξένων βασιλέων, στρατηγών, ρητόρων, φιλοσόφων, συγγραφέων και γραμματικών. Ο ένας τόμος του έργου αυτού είναι το μοναδικό έργο του Νέπωτος το οποίο σώθηκε ως τις μέρες μας, και φέρει τον τίτλο *Excellentium Imperatorum Vitae*.²⁶ Με το έργο αυτό ο Νέπωσ επιθυμεί να αντιπαραβάλει τους Ρωμαίους με τους ξένους επιφανείς άνδρες έτσι, ώστε να προβληματίσει τους αναγνώστες σχετικά με τα κριτήρια που καθιστούν κάποιον επιφανή και σπουδαίο άνδρα:

Sed nos tempus est huius libri facere finem et Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari. (Nepos, *Hannibal* 13.4)

Αλλά είναι ο καιρός να δώσουμε ένα τέλος σε αυτό το βιβλίο και να παρουσιάσουμε τους Ρωμαίους αυτοκράτορες καθώς, είναι πιο εύκολο συγκρίνοντας τις πράξεις και των δύο πλευρών, να μπορέσουμε να αποφανθούμε ποιοι άνδρες είναι επιφανέστεροι.

²⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους *laudationes funebres* βλ. Kierdorf (1980).

²⁶ Breitenbach (1846). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το έργο του Νέπωτα βλ. Geiger (1985).

Ο Γάιος Ιούλιος Υγίνος συνεχίζει, κατά κάποιο τρόπο, αυτή την παράδοση με το έργο του *De vita rebusque illustrium virorum*.

Στη διάρκεια του πρώτου αιώνα π.Χ. η βιογραφία μετασχηματίζεται στα εκτενή πορτρέτα *exemplorum* που εντοπίζονται σε ιστοριογραφικά έργα, όπως είναι αυτά του Τίτου Λίβιου και του Πομπήιου Τρώγου. Ο Αύγουστος απαθανατίζει τα επιτεύγματά του (*Res Gestae*) σε μια εκτενή επιγραφή, παραδίδοντας μια πολιτική αυτοβιογραφία γραμμένη σε πρώτο πρόσωπο. Καθώς το μοντέλο της αυτοκρατορικής διακυβέρνησης παγιώνεται σταδιακά από τον Αύγουστο και εξής, η βιογραφία έχει το χαρακτήρα της εγκωμιαστικής προβολής του άρχοντα. Έτσι, ο Βελλήιος Πατέρκουλος (*Velleius Paterculus*) εκθέτοντας την ιστορία της Ρώμης από το 146 π.Χ. θα καταλήξει σε έναν πανηγυρικό του Τιβέριου, ενώ ο Βαλέριος Μάξιμος θα αναφερθεί πολλές φορές εμμέσως στον ίδιο αυτοκράτορα υμνώντας τις αρετές του. Κινούμενος στο ίδιο μοτίβο, λίγα χρόνια αργότερα, ο Πλίνιος ο Νεότερος θα γράψει το έργο *Panegyricus* για να εγκωμιάσει το βίο και τις στρατιωτικές ικανότητες του Τραϊανού. Σύμφωνα με τον Michael von Albrecht, ο Κόιντος Κούρτιος Ρούφος (*Quintus Curtius Rufus*) είναι ο πρώτος Ρωμαίος λογοτέχνης που συνενώνει αδιάσπαστα την ιστοριογραφία με τη βιογραφία στο έργο του *Historiae Alexandri Magni*.²⁷

Δεν είναι εύκολο να εντοπιστεί με σαφήνεια η αρχή της ρωμαϊκής βιογραφίας ως αυτοτελούς είδους, καθώς δεν πρόκειται για ένα ενιαίο και σαφώς οριοθετημένο συγγραφικό είδος με σταθερούς κανόνες. Στα χρόνια της ακμής της Ρώμης, η ιστορία συμπλέκεται δημιουργικά με βιογραφικά στοιχεία και αντίστροφα. Όπως προαναφέρθηκε, ο Τάκιτος, ένας συγγραφέας που αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά της ορθής ιστοριογραφίας διαβεβαιώνοντας το αναγνωστικό του κοινό για την αμεροληψία του και την εγκυρότητα των πληροφοριών του,²⁸ καταπιάνεται με τη σύνθεση μιας εκτενούς βιογραφίας πάνω στη ζωή του πεθερού του Γναίου Ιούλιου Αгриκόλα. Το σύγγραμμα αυτό προλογίζει με την σκέψη ότι οι επόμενες γενιές πρέπει να γνωρίζουν το έργο και το ήθος των επιφανέστερων ανδρών μέσα από τα γραπτά

---

²⁷ Albrecht (2007) 1254.

²⁸ Tac., *Historiae* 1.1: *dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est.* (Δεν αρνούμαι ότι η καριέρα μου ξεκίνησε όταν ήταν αυτοκράτορας ο Βεσπασσιανός, αυξήθηκε όταν ήταν αυτοκράτορας ο Τίτος και εξακολούθησε να προωθείται στα χρόνια του Δομιτιανού: όμως, εκείνοι που πρεσβεύουν απαραβίαστη την αλήθεια πρέπει να μιλούν χωρίς οποιαδήποτε μεροληψία ή μίσος).

κείμενα, καθώς είναι μια πρακτική που γινόταν και στο παρελθόν, αναφερόμενος στην προηγούμενη βιογραφική παράδοση:

Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. (Tac., Agricola 1).

Σε παλαιότερες εποχές υπήρχε η συνήθεια να καταγράφονται τα έργα και τα ήθη ένδοξων ανδρών, για να παραδοθούν στις επόμενες γενιές· συνήθεια που η σύγχρονη εποχή, αν και αδιάφορη για θέματα που την αφορούν, δεν έχει εγκαταλείψει, τουλάχιστον στις περιπτώσεις που κάποια μεγάλη και σημαντική αρετή καταφέρνει να νικήσει και να υπερκεράσει ελαττώματα κοινά τόσο στις μικρές όσο και στις μεγάλες πολιτείες, όπως είναι η άγνοια του ορθού και ο φθόνος.

Από την άλλη πλευρά, ο Σουητώνιος, που διακρίνεται για το βιογραφικό του έργο, λαμβάνει συχνά από τους μελετητές τον χαρακτηρισμό του ιστορικού, καθώς οι περισσότερες πληροφορίες που αντλούνται από τις βιογραφίες του αποτελούν γεγονότα και αντικειμενικές αλήθειες οι οποίες επιβεβαιώνονται μέσα από ιστορικά στοιχεία.²⁹ Στο σύνολό του, το έργο του Σουητώνιου χαρακτηρίζεται ως βιογραφικό, όπως υπαγορεύεται από τον τίτλο του (*De Vita Caesarum*).

---

²⁹ Παρομοίως οι βιογραφίες του Πλούταρχου λαμβάνονται υπόψη ως σοβαρή ιστορική πηγή. Αν και ανήκει στην ελληνική παράδοση, ο Πλούταρχος ακολουθεί μια συγγραφική πορεία, επηρεασμένη ιδεολογικά από τη ρωμαϊκή ιστοριογραφική παράδοση, με την έννοια ότι ενδιαφέρεται να αναδείξει τα χαρακτηριστικά του ηθικά, πολιτικά και στρατιωτικά άριστου άνδρα.

1.2. Η βιογραφία του Σουητώνιου

Όπως αναφέρει ο Paul Zanker, «σε καμιά άλλη ιστορική περίοδο δεν υπηρέτησαν οι τέχνες τόσο πολύ την πολιτική εξουσία, όσο κατά την εποχή του Αυγούστου».³⁰ Στα χρόνια του Οκταβιανού άκμασε μία νέα γενιά φιλοκυβερνητικών διανοούμενων και λογοτεχνών οι οποίοι επιχείρησαν να προβάλλουν τον *princeps* ως εγγυητή της ελευθερίας και της ειρήνης, απαθανατίζοντας με ευρηματικό τρόπο τα κατορθώματά του. Μετά το θάνατο του Αυγούστου, η τακτική αυτή δεν ατονεί. Αντιθέτως, εξελίσσεται και ολοκληρώνεται με τη γένεση ενός νέου είδους, της αυτοκρατορικής βιογραφίας.

Η βιογραφία των αυτοκρατορικών χρόνων διαφοροποιείται ιδεολογικά από την προγενέστερη παράδοση. Κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους παρατηρείται αυξανόμενο ενδιαφέρον για τους βίους των αυτοκρατόρων και μια σχετική εξάρτηση των συγγραφέων με τους ηγεμόνες. Ο Βελλήιος Πατέρκουλος,³¹ αξιωματούχος του Τιβέριου, ολοκληρώνει την καταγραφή της ρωμαϊκής ιστορίας με τον πανηγυρικό του αυτοκράτορα, αξιοποιώντας ένα κλιμακωτό σχήμα που έχει παρομοιαστεί με πυραμίδα. Παρομοίως, ο Βαλέριος Μάξιμος, επιδιώκοντας να προβάλλει *exempla* ηθικώς υπερέχοντα, αφιερώνει το βιβλίο του στον Τιβέριο, που ενσαρκώνει τις αρετές για τις οποίες γράφει.³² Ο Κόιντος Κούρτιος Ρούφος γράφει για τον Μ. Αλέξανδρο, ενώ ο Τάκιτος, όπως έχει προαναφερθεί, βιογραφεί τον πεθερό του Αγρικόλα, σε ένα έργο που δεν είναι αμιγώς βιογραφικό, καθώς περιλαμβάνει και στοιχεία τοπογραφικού και ιστορικού ενδιαφέροντος.³³ Ο Σουητώνιος είναι ο πρώτος που εκθέτει οργανωμένα το ιστορικό του υλικό σε ένα συλλογικό τόμο, ο οποίος εμπεριέχει όλες τις πληροφορίες για τη ζωή, τα έργα και τις προφορικές διαδόσεις που αφορούν στους πρώτους δώδεκα Καίσαρες.

Ο Σουητώνιος από την αρχή του συγγραφικού του βίου απέκτησε τη δυνατότητα της πρόσβασης στα αυτοκρατορικά αρχεία.³⁴ Αυτό σημαίνει πως μπόρεσε να αξιοποιήσει ένα πλούσιο υλικό από πηγές της προγενέστερης και

---

³⁰ Zanker (2009) 17.

³¹ Για τον Βελλήιο βλ. Woodman (1977) και Ramage (1982).

³² Για τον Βαλέριο Μάξιμο βλ. Lucarelli (2007) και Lobus (2008) 65-127 και 170-207.

³³ Σχετικά με το έργο *Agricola* βλ. Woodman (2014).

³⁴ Kenney & Clausen (2008) 890. Στους μεταγενέστερους βίους υποχωρεί η χρήση τεκμηρίωσης με επιστολές, γεγονός που πιθανότατα σχετίζεται με τη λήξη της σταδιοδρομίας του ως αυτοκρατορικού γραμματέα. Για περισσότερα βλ. Townend (1967) 87-91.

σύγχρονης του παράδοσης, να εμπλουτίσει το έργο του με σημαντικές πληροφορίες και να δημιουργήσει με τον τρόπο αυτό ένα δικό του συγγραφικό προφίλ που διαφοροποιείται από την προγενέστερη βιογραφική παράδοση τόσο από άποψη δομής όσο και από άποψη περιεχομένου. Σύμφωνα με τους Power και Gibson,³⁵ ο συγγραφέας διακρίνεται αφενός για την χρήση της τριτοπρόσωπης αφήγησης και την ελαχιστοποίηση της χρήσης του υποκειμένου, αφού το μεγαλύτερο μέρος της αφήγησής του αφορά τη δράση του βιογραφούμενου προσώπου,³⁶ και αφετέρου για τη χρήση της *divisio* στην οργάνωση του υλικού του. Όσον αφορά το περιεχόμενο, στο σύγγραμμα *De Vita Caesarum* παρατίθενται ποικίλες μαρτυρίες, όπως είναι επιστολές, εκφωνημένοι λόγοι, γνωμικά που ειπώθηκαν από τους αυτοκράτορες και *ultima verba*, στοιχεία δηλαδή που δημιουργούν την επίφαση της αξιοπιστίας του κειμένου του. Ακόμη, πέρα από ιστοριογραφικά δοσμένες περιγραφές γεγονότων, αφιερώνει εκτενές τμήμα της αφήγησής του στην έκθεση των δωρεών και ανδραγαθημάτων των αυτοκρατόρων αλλά και στις φυσιογνωμικές τους περιγραφές. Ιδιαίτερη σημασία, επίσης, έχουν οι παραθέσεις ανεκδοτολογικών ιστοριών που συνοδεύουν τα ονόματα των αυτοκρατόρων, δηλαδή οι οιωνοί, οι χρησμολογίες, τα όνειρα και οι προφητείες.

Σε ορισμένες περιπτώσεις γίνεται φανερό πως ο Σουητώνιος έχει μελετήσει κι έχει επηρεαστεί από τους *Fasti*, τα *Acta Senatus*, τα *Acta diurna populi Romani* και φυσικά τις *Res Gestae Divi Augusti*. Η κατανομή του υλικού γίνεται με ιδιαίτερη επιμέλεια και η κατηγοριοποίηση των χαρακτηριστικών είναι ως επί το πλείστον ίδια για όλους τους αυτοκράτορες: γενεαλογικό δέντρο, γέννηση, ανατροφή, απόκτηση της *toga virilis*, αρχή της πολιτικής σταδιοδρομίας, παράθεση πολεμικών κατορθωμάτων και πληροφοριών για την ιδιωτική ζωή, περιγραφή οιωνών και προφητειών που σχετίζονται με τον αυτοκράτορα, θάνατος και διαθήκη.³⁷ Οι βιογραφίες του Σουητώνιου χαρακτηρίζονται από συστηματική οργάνωση του υλικού. Οι αφηγήσεις ακολουθούν, στο βαθμό που είναι δυνατό, τη χρονολογική σειρά των γεγονότων και σχολιάζουν το έργο του προσώπου που βιογραφείται κι ακόμα περισσότερο το χαρακτήρα του. Στις προσωπογραφίες, ωστόσο, απουσιάζει ο σχολιασμός.

---

³⁵ Power & Gibson (2014) 4-6.

³⁶ Power & Gibson (2014) 7. Η χρήση των ρημάτων με τον τρόπο αυτό αποτελεί παράλληλο των αυγούστειων *Res Gestae*.

³⁷ Albrecht (2007) 1602.

Μολονότι ο τρόπος οργάνωσης των πληροφοριών και η χρήση αξιόπιστων πηγών θα ήταν ικανοποιητικά επιχειρήματα υπέρ της εγκυρότητας του έργου του Σουητώνιου, το πλήθος των ανεκδοτολογικών επεισοδίων δημιουργεί την ανάγκη επεξεργασίας του υλικού με επιφύλαξη. Με βάση τις πληροφορίες από μία επιστολή του Πλίνιου του Νεότερου προς τον βιογράφο, μπορεί να υποστηριχτεί η θέση πως ο Σουητώνιος πίστευε στα όνειρα και την σημασία τους για την εξέλιξη των γεγονότων.³⁸ Όσον αφορά, όμως, τις υπόλοιπες διοσημίες σχετικά με τους αυτοκράτορες, οι οποίες με μεγάλη συχνότητα παρατίθενται στο έργο του και αρκετά συχνά χωρίς να προετοιμάζεται από το συγγραφέα το έδαφος για τέτοιου είδους αφηγήσεις, δημιουργείται το ερώτημα αν ο Σουητώνιος, γράφοντας για αυτές, ακολουθεί τις επιταγές της ρωμαϊκής λατρείας της εποχής του, ή αν απλώς εκθέτει τις προσωπικές του πεποιθήσεις σε ένα σύγγραμμα που δεν είναι αυστηρά πληροφοριακό αλλά έντεχνα κατασκευασμένο για να εξυπηρετήσει πολλαπλούς στόχους. Ο ίδιος δεν παραθέτει κάποια προγραμματική δήλωση στην αρχή ή σε οποιοδήποτε άλλο τμήμα του βιβλίου, με αποτέλεσμα να αναζητούνται έμμεσες ενδείξεις για τη στοχοθεσία του έργου στο σύνολό του.

Μία τέτοια έμμεση ένδειξη είναι οι λέξεις με τις οποίες ξεκινά το όγδοο κεφάλαιο του βίου του Βεσπασιανού. Στη βιογραφία του αυτοκράτορα, οι ανεκδοτολογικές ιστορίες περιλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος του πέμπτου κεφαλαίου. Το μόνο σχόλιο πριν από την παράθεσή τους είναι η λέξη *ostenta* στην αρχή του κεφαλαίου. Δεκατέσσερα περιστατικά στο κεφάλαιο αυτό παρατίθενται το ένα μετά το άλλο με τη χρήση συνδέσμων (π. χ. του *mox*), είτε μέσω του ασύνδετου σχήματος. Ο Σουητώνιος εκθέτει τις πληροφορίες αυτές τη μία μετά την άλλη, δίνοντας την εντύπωση πως επιδιώκει να προκαλέσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη περισσότερο με το πλήθος των ιστοριών παρά με το περιεχόμενό τους. Στην αρχή του όγδου κεφαλαίου, αφού έχει ολοκληρώσει την έκθεση όλων των ανεκδότων που σχετίζονται με το Βεσπασιανό, αποτυπώνει τη σημασία τους με το προθετικό σύνολο

---

³⁸ Pl., *Epistulae* 1.18.1-2: *Scribis te perterritum somnio vereri ne quid adversi in; actione patiaris; rogas ut dilationem petam, et pauculos dies, certe proximum, excusem. Difficile est, sed experiar, και γάρ τ' ὄναρ ἐκ... διός ἐστιν. Refert tamen, eventura soleas an contraria somniare. Mihi reputantis onnium meum istud, quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. (Γράφεις ότι έχεις φοβηθεί από ένα τρομακτικό όνειρο μήπως επέλθει δυσμενής έκβαση στην επικείμενη δίκη: και μου ζητάς να ζητήσω καθυστέρηση και αναβολή λίγων ημερών ή τουλάχιστον μέχρι την επόμενη μέρα. Είναι δύσκολο, αλλά θα προσπαθήσω, καθώς το όνειρο προέρχεται «από το Δία». Σκέψου, όμως, μήπως συνηθίζεις να ονειρεύεσαι τα αντίθετα από αυτά που συμβαίνουν στο τέλος. Καθώς θυμάμαι ένα όνειρο μου, μου φαίνεται ότι αυτό που φοβάσαι προμηνύει διαφορετική έκβαση).*

talis tantaque cum fama, αιτιολογώντας με αυτό τον τρόπο τον λόγο παράθεσής τους και τη σημασία που έχει η πρόσληψή τους από το ρωμαϊκό λαό. Ο Βεσπασιανός, επιστρέφοντας στη Ρώμη, έπρεπε να έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη του λαού. Οι διαδόσεις αυτές βοήθησαν στην υλοποίηση αυτού του στόχου και δημιούργησαν τις συνθήκες για την αποδοχή του ως αυτοκράτορα.

Ο τρόπος που ταξινομούνται οι πληροφορίες για τη ζωή των Καισάρων υποδεικνύει πως τόσο οι ανεκδοτολογικές ιστορίες, όσο και τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που πλαισιώνουν την εικόνα τους, προμηνύουν την άνοδο ή την πτώση και γενικότερα την πολιτική τους πορεία. Με αυτό το σκεπτικό, ανακύπτει ένα δεύτερο ερώτημα σχετικά με τις πληροφορίες που παρέχουν οι αυτοκρατορικοί βίοι. Το ερώτημα αυτό είναι εάν ο Σουητώνιος περιγράφει τον πραγματικό χαρακτήρα των αυτοκρατόρων, το χαρακτήρα που θα έπρεπε να έχουν ως ηγέτες του δημόσιου βίου ή αν κατασκευάζει το χαρακτήρα που ο ρωμαϊκός λαός πίστευε, ή ήθελε να πιστεύει, ότι έχουν οι εν λόγω ηγεμόνες.

Αν θεωρήσουμε ότι είναι αδύνατο ακόμη και για τον πιο αντικειμενικό και αμερόληπτο συγγραφέα να δώσει για το χαρακτήρα ενός προσώπου μια περιγραφή πλήρως απαλλαγμένη από το υποκειμενικό στοιχείο, πρέπει να απορρίψουμε την πρώτη πιθανότητα. Το βιογραφικό είδος ενέχει εξορισμού το στοιχείο του υποκειμενισμού, εκτός από περιπτώσεις που εξυπηρετεί αποκλειστικά και μόνο πρακτικούς πληροφοριακούς σκοπούς. Επίσης, αν θεωρούσαμε ότι ο Σουητώνιος επιδίωκε να παρουσιάσει το «καλούπι» του ιδανικού Καίσαρα, όπως αυτός θα έπρεπε να είναι, θα φρόντιζε οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, να ανταποκρίνονται σε εκείνο. Στην πραγματικότητα όμως αυτό δεν συμβαίνει. Ο Καλιγούλας, για παράδειγμα, είναι ένας ανάξιος αυτοκράτορας με λίγα θετικά χαρακτηριστικά. Ο Αύγουστος και ο Τίτος εμφανίζονται αξιόλογοι αυτοκράτορες, χωρίς να παραλείπονται οι αναφορές στα λάθη τους. Για το Βεσπασιανό οι πληροφορίες του Σουητώνιου είναι θετικότερες από κάθε άλλο Καίσαρα, αν και συμπληρώνονται με ορισμένα αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του αυτοκράτορα, όπως είναι η φιλαργυρία και η τσιγγουνιά.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι ο Σουητώνιος περιγράφει το χαρακτήρα των βιογραφούμενων ηγετών όπως τον παραλαμβάνει από τη λαϊκή παράδοση, η οποία ταλαντεύεται ανάμεσα σε τεκμηριωμένες από γεγονότα

αντιλήψεις ή πεποιθήσεις υποκινούμενες από το ένστικτο ή την προκατάληψη.³⁹ Σύμφωνα με το Momigliano, ο Σουητώνιος επεδίωξε να ικανοποιήσει την περιέργεια των ανθρώπων σχετικά με τη ζωή των μεγάλων προσώπων. Η φιλοδοξία του δεν ήταν μεγαλύτερη από το να δημιουργήσει ένα εγκυκλοπαιδικού περιεχομένου κατάλογο των ανθρώπων που είχαν αναλάβει την εξουσία στα χρόνια που έζησε, πλήρως αντίστοιχο με το πνεύμα της εποχής.⁴⁰ Η ανταπόκριση στο έργο του δικαίωσε την επιλογή του. Ο Σουητώνιος θα διαβαστεί από ανθρώπους που αναζητούν να μάθουν ποιοι είναι οι αυτοκράτορες, πώς ζουν στην καθημερινότητά τους και ποιες ιστορίες συνδέονται με το πεπρωμένο τους.

---

³⁹ Σύμφωνα με τον Ferguson (2012) οι ανεκδοτολογικές ιστορίες στον Σουητώνιο αποτελούν ένδειξη για την αντίληψη του ρωμαϊκού λαού σχετικά με το ήθος του βιογραφούμενου προσώπου, που παραμένει αμετάβλητο καθόλη τη διάρκεια του βίου. Για παραπάνω βλ. Saller (1980).

⁴⁰ Rolfe (1913) 213.

1.3. Η ανεκδοτογραφία στο βιογραφικό είδος

Περιγράφοντας σε ορισμένες περιπτώσεις τα «μελανά στοιχεία» της προσωπικότητας των Καισάρων, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην εξιστόρηση του βίου του Κλαυδίου, ο Σουητώνιος φαίνεται πως καταγράφει την πραγματικότητα επακριβώς. Κανένας από τους Καίσαρες δεν παρουσιάζεται με αμιγώς ηρωική μορφή.⁴¹ Τυχόν αρνητικά χαρακτηριστικά εκλαμβάνονται από τον αναγνώστη ως απόλυτα φυσιολογικές συμπεριφορές που προσιδιάζουν στην ανθρώπινη φύση. Από την άλλη πλευρά, τα υπερφυσικά χαρακτηριστικά παρατίθενται και αυτά με τόση φυσικότητα, ώστε γίνονται αντιληπτά ως αναμενόμενες ενέργειες από ανθρώπους που βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής. Κατά αυτό τον τρόπο, το βιογραφικό είδος στέκεται ανάμεσα στο βιογραφούμενο πρόσωπο και το λαό, επηρεάζεται από τις προτιμήσεις του και εξυπηρετεί τις ιδιαίτερες ανάγκες του για πληροφόρηση αλλά και για ψυχαγωγία.

Η παρουσία της ρωμαϊκής λαϊκής αντίληψης είναι διάχυτη σε όλο το σύνολο του έργου μέσα από τις ανεκδοτολογικές ιστορίες. «Ανέκδοτα» αποκαλούνται τα επεισόδια ή συμβάντα που αναφέρονται σε ένα ιστορικό πρόσωπο. Πρόκειται αφηγήσεις μεμονωμένων περιστατικών που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ή είναι εντυπωσιακές. Τέτοιου είδους ιστορίες συμπεριλαμβάνονται στα έργα των κλασικών συγγραφέων, όπως είναι ο Ηρόδοτος, αλλά και σε φιλοσοφικά κείμενα όπου χρησιμοποιούνται για διδακτικό σκοπό. Στη λατινική γραμματεία τα ανέκδοτα εμφανίζονται στη λογοτεχνία των δημοκρατικών χρόνων, στα ιστορικά κείμενα του Γάιου Ακίλιου (Caius Acilius), του Κόιντου Κλαύδιου Κοαδριγάριου (Quintus Claudius Quadrigarius) και κυρίως στις βιογραφίες, όπως στην περίπτωση του Κορνήλιου Νέπωτα. Λογοτέχνες των πρώιμων αυτοκρατορικών χρόνων, όπως ο Σενέκας ο Πρεσβύτερος και ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος αξιοποίησαν τις ανεκδοτολογικές ιστορίες για να επιτύχουν τους συγγραφικούς σκοπούς τους. Σε μεγαλύτερο βαθμό οι ιστορίες αυτές χρησιμοποιήθηκαν από τον Σουητώνιο κατά τη συγγραφή των βίων των δώδεκα Καισάρων.⁴²

---

⁴¹ Rolfe(1913) 221-222.

⁴² Οι καταγεγραμμένες ανεκδοτολογικές ιστορίες που βρίσκονται στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας αποτελούν αποτύπωση των προφορικών παραδόσεων, στις οποίες έβρισκαν διασκέδαση όχι μόνο οι λαϊκές μάζες, αλλά και οι ίδιοι οι αυτοκράτορες. Ο Αύγουστος, για παράδειγμα, είχε προσλάβει εξειδικευμένους «παραμυθάδες», για να αφηγούνται σε αυτόν και τους

Με την παραδοχή ότι το βιογραφικό είδος είναι εξ ορισμού απαλλαγμένο από τη βαρύτητα της αποδεδειγμένης ιστορικής μαρτυρίας και του βασανιστικού ελέγχου των πηγών, γίνονται ευκολότερα αντιληπτοί οι λόγοι που ευνόησαν την άνθιση της ανεκδοτογραφίας και τη διάδοση επουσιωδών πληροφοριών για τα πρόσωπα της πολιτικής ιστορίας. Ο βιογράφος, γενικά, λαμβάνει υπόψη του λιγότερο τις ιστορικές εξελίξεις, παρά την αποδεικτική τους ισχύ.⁴³ Έτσι, αξιοποιεί προφορικές διαδόσεις, μαρτυρίες και οτιδήποτε άλλο μπορεί να του φανεί χρήσιμο κατά την συγγραφή του βίου ενός σημαντικού προσώπου, ώστε να προκαλέσει στον αναγνώστη συγκεκριμένα ερεθίσματα που θα οδηγήσουν σε συγκεκριμένες αντιδράσεις. Ο Σουητώνιος, ειδικότερα, αντλεί τις ιστορίες αυτές είτε από την προφορική διάδοση φημών είτε από μαρτυρίες προγενέστερων ή και σύγχρονών του συγγραφέων, όπως είναι ο Πλίνιος, ο Λίβιος κι ο Τάκιτος.

Οι προφορικές παραδόσεις συμπεριλαμβάνουν αντιλήψεις και γεγονότα που αφορούν στο ηγετικό πρόσωπο, φωτίζοντας άλλοτε το ήθος και την ευγενική ή θεϊκή του καταγωγή κι άλλοτε το πεπρωμένο του. Τα γεγονότα αυτά λαμβάνουν το χαρακτηρισμό του «οιωνού», όταν τους αποδίδονται τελεολογικές ερμηνείες. «Οιωνός» για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο ήταν το σαρκοφάγο όρνεο που θεωρούνταν ότι έχει σταλεί από το θεό ως προμήνυμα του μέλλοντος. Εκτός από τα πουλιά, των οποίων το πέταγμα μελετούσαν οι οιωνοσκόποι, ως «οιωνοί» στην αρχαιότητα αντιμετώπιζονταν οι βροντές, οι κεραυνοί και άλλου είδους σημάδια, όπως η κατεύθυνση από ή προς την οποία πετούσαν τα σμήνη των πουλιών και η συμπεριφορά των θυσιαζόμενων ζώων. Στο ρωμαϊκό κόσμο το σημασιολογικό πεδίο του όρου διευρύνθηκε για να δηλώσει επιπρόσθετα οποιεσδήποτε λέξεις ή φράσεις λεγόταν φαινομενικά τυχαία, αλλά είχαν αινιγματικό και συμβολικό χαρακτήρα.⁴⁴

Παρόμοια αντιμετώπιση με τους οιωνούς είχαν και τα όνειρα, είτε των ίδιων των ηγετών είτε άλλων ανθρώπων που σχετιζόνταν με αυτούς. Ο Σουητώνιος στη βιογραφία του Ιούλιου Καίσαρα παραθέτει τα προαγγελτικού χαρακτήρα όνειρα που είδαν τόσο ο Καίσαρας, όσο και η σύζυγός του Καλπουρνια το βράδυ πριν από τις

συνδαιτυμόνες του ευχάριστες ιστορίες (Suet., *Augustus* 74): *fabulantis prouocabat, et aut acroamata et histriones aut etiam triuiales ex circo ludios interponebat ac frequentius aretalogos*. (Παρουσίαζε, παράλληλα, μουσικές εκδηλώσεις και ηθοποιούς ή ακόμα και κοινούς ανθρώπους του τσίρκου, κυρίως όμως πρόσωπα που αφηγούνταν θαυμαστά ιστορίες).

⁴³ Albrecht (2007) 528.

⁴⁴ Λάμπας (1984) 43-44.

Ειδούς του Μαρτίου.⁴⁵ Η παράδοση των προφητικών ονείρων δεν είναι ρωμαϊκή πρωτοτυπία στο χώρο της λογοτεχνίας. Στην ομηρική *Ιλιάδα* ένα θεϊκό όνειρο κινητοποιεί τον Αγαμέμνονα και γίνεται μοχλός δράσης του έπους, ενώ στην Οδύσσεια προφητεύεται ο νόστος του Οδυσσέα και η τιμωρία των μνηστήρων μέσα από το συμβολικό όνειρο της Πηνελόπης.⁴⁶ Ακόμη, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, η γέννηση του Μ. Αλεξάνδρου προμηνύεται από το μάντη που καλείται να ερμηνεύσει το όνειρο του πατέρα του Φιλίππου.⁴⁷ Φαίνεται πως στο πέρασμα των αιώνων ο μύθος, ο θρύλος και η ιστορία συναντώνται σε ένα σημείο: στην ανάγκη των ανθρώπων της αρχαιότητας να αντιμετωπίζουν τα όνειρα ως δίοδο επικοινωνίας με το θεϊκό στοιχείο. Οι ερμηνείες των οίωνων και των ονείρων, σε συνδυασμό με τις εξηγήσεις που δίνονταν σε χρησμούς, λειτουργούν συμπληρωματικά με τις συνθήκες εκπλήρωσης ενός αυτοκρατορικού πεπρωμένου.

Οι ιστορικοί των αυτοκρατορικών χρόνων, όπως ο Λίβιος και ο Τάκιτος, συχνά αναφέρονται σε τέτοιου είδους ανεκδοτολογικές ιστορίες. Σύμφωνα με το Λίβιο, οι άνθρωποι ολοένα και περισσότερο αποστασιοποιούνται από την αναμονή ενός θεϊκού σημείου που θα τους βοηθήσει στην πρόβλεψη κάποιας κατάστασης.⁴⁸ Αντίθετα, ο Τάκιτος στα πρώτα κεφάλαια του *Historiae* παρουσιάζει τις ιστορικές εξελίξεις ως τιμωρία των θεών που θα μπορούσε να προβλεφθεί από διάφορες διοσημίες.⁴⁹ Ο Σουητώνιος, από την άλλη πλευρά, αξιοποιεί σε μεγάλο βαθμό τις ανεκδοτολογικές παραδόσεις, όπως και οποιαδήποτε άλλη πληροφορία για την προσωπική ζωή των αυτοκρατόρων, χωρίς όμως να παρατίθεται κάποια ρητά εκπεφρασμένη ιδεολογία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να εντοπιστεί μέσα από τα κείμενα ο βαθμός αξιοπιστίας του περιεχομένου τους και ο βαθμός στον οποίο οι ίδιοι οι συγγραφείς πίστευαν στην εγκυρότητά τους. Αντίθετα,

⁴⁵ Suetonius, *Divus Julius* 81.3.

⁴⁶ Όμ., *Ιλιάδα* Β 5-40 και Οδύσσεια τ 536-553.

⁴⁷ Πλούταρχος, *Βίος Αλεξάνδρου* 2-3: *ὁ δὲ Φίλιππος ὑστέρῳ χρόνῳ μετὰ τὸν γάμον εἶδεν ὄναρ αὐτὸν ἐπιβάλλοντα σφραγίδα τῆ γαστρὶ τῆς γυναικός• ἡ δὲ γλυφὴ τῆς σφραγίδος ὡς ᾤετο λέοντος εἶχεν εἰκόνα. τῶν δ' ἄλλων μάντεων ὑφορωμένων τὴν ὄψιν, ὡς ἀκριβεστέρας φυλακῆς δεομένων τῷ Φιλίππῳ τῶν περὶ τὸν γάμον, Ἀρίστανδρος ὁ Τελμησεὺς κύειν ἔφη τὴν ἄνθρωπον• οὐθὲν γὰρ ἀποσφραγίζεσθαι τῶν κενῶν• καὶ κύειν παῖδα θυμοειδῆ καὶ λεοντώδη τὴν φύσιν. (Καὶ ὁ Φίλιππος, ἀργότερα μετὰ τὸν γάμο, ονειρεύτηκε ὅτι ἔβαλε ὁ ἴδιος σφραγίδα στὴν κοιλία τῆς γυναικας. Καὶ τὸ ἐμβλημα τῆς σφραγίδας, ὅπως νόμισε, εἶχε τὴ μορφή λιονταριοῦ. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους μάντεις ποὺ ὠδηγήθηκαν ἀπὸ τὸ ὄραμα στο να ὑποπευθοῦν ὅτι ὁ Φίλιππος ἔπρεπε νὰ προσέχει περισσότερο τὰ σχετικά με τὸν γάμο του, ὁ Ἀρίστανδρος ἀπὸ τὴν Τελμησσό εἶπε ὅτι ἡ γυναίκα ἦταν ἐγκυος, ἐπειδὴ καμιά σφραγίδα δὲν ἀποτυπώνεται πάνω σὲ κάτι ἄδειο. Καὶ ἦταν ἐγκυος σὲ παιδί τολμηρό καὶ με χαρακτήρα ὅπως τοῦ λιονταριοῦ).*

⁴⁸ Liv. 43.13.1.

⁴⁹ Tac., *Historiae* 1.3.3. Ο Krauss (1930) επισημαίνει την υφολογική διαφοροποίηση στο απόσπασμα 12.4 του 14^{ου} βιβλίου των *Annales*, όπου ο ιστορικός χαρακτηρίζει τους οίονους *inrita prodigia*.

η παρουσία των ανεκδότων στην αυτοκρατορική βιογραφία μπορεί να αποτελέσει ένδειξη για τη συλλογική πίστη των ανθρώπων στους οποίους απευθύνονταν.⁵⁰ Ακόμα περισσότερο, μπορεί να λειτουργήσει ως πληροφορία σχετικά με το πολιτικό πρόγραμμα των αυτοκρατόρων, τα σημεία που επιθυμούσαν να προβάλλουν ή να αποσιωπούν και τις γέφυρες που χρησιμοποιούσαν για να επικοινωνούν με το λαό. Σε κάθε περίπτωση, η ανεκδοτογραφία έχει ιδιαίτερη σημασία στην καταγραφή του βίου ενός αυτοκράτορα και δεν αποσκοπεί μόνο στην απλοποίηση του ύφους και την άρση της μονοτονίας μιας εκτενούς αφήγησης χαρακτηριστικών και γεγονότων που συνδέονταν με το βιογραφούμενο πρόσωπο.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που αναδεικνύει τη σημασία της ανεκδοτογραφίας στα αυτοκρατορικά κείμενα και ειδικότερα στους βίους του Σουητώνιου είναι η ανισομερής κατανομή τους. Στους βίους του Αυγούστου και του Βεσπασιανού τα ανέκδοτα είναι με διαφορά περισσότερα απ' ό,τι στους βίους του Τιβέριου, του Καλιγούλα, του Γάλβα και του Βιτέλλιου. Μάλιστα, στους βίους του Κλαύδιου, του Νέρωνα και του Όθωνα δεν υπάρχουν καθόλου οίωνα που προμηνύουν την ανάδειξή τους. Αν θεωρηθεί ότι ο Σουητώνιος διανθίζει τις βιογραφίες του με τις πληροφορίες που παραλαμβάνει από την προφορική παράδοση σχετικά με τους αυτοκράτορες, τότε παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι λόγοι για τους οποίους οι Ρωμαίοι θεωρούσαν τον Βεσπασιανό και τον Αύγουστο κυβερνήτες των οποίων η ανάδειξη καθοδηγείται και ευνοείται από τη βούληση των θεών.⁵¹ Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αξίζει να μελετηθεί γιατί ήταν χρήσιμο για τους αυτοκράτορες ο ρωμαϊκός λαός να διατηρεί αυτή την πίστη και πώς μέσα από την παγίωσή της οι ίδιοι έφταναν στην εκπλήρωση των πολιτικών τους στόχων.

Η περίπτωση του *Divus Vespasianus* είναι ιδανική για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων, καθώς ο Βεσπασιανός παρουσιάζεται τόσο στο σύνολο του έργου όσο και στις ανεκδοτολογικές ιστορίες ως ένας άνθρωπος που ούτε είχε δεσμούς με το ένδοξο ρωμαϊκό παρελθόν, ούτε επιδίωκε να δημιουργήσει τέτοιους στο όνομα της αυτοκρατορικής παράδοσης. Η ίδρυση της δυναστείας των Φλαβίων έγινε με διαφορετικούς όρους από ό,τι εκείνη των Ιουλιο-Κλαυδίων, σηματοδοτώντας έτσι την έναρξη μιας *novus ordo seclorum*.

---

⁵⁰ Saller (1980) 82.

⁵¹ Lattimore (1934) 444.

2. *Divus Vespasianus*: η αναρρίχηση ενός *novus princeps*

Προτού αναλυθούν λεπτομερώς τα ανέκδοτα στο βίο και η λειτουργία τους στην προβολή του Βεσπασιανού ως του καλύτερου δυνατού ηγέτη συγκριτικά με τους ανταγωνιστές του, είναι σημαντικό να μελετηθούν τα σημεία εκείνα όπου διαφαίνονται τα πολιτικά του σχέδια, ώστε να καταστεί σαφές πώς αυτά επηρέασαν και τις ιστορίες που διαδόθηκαν γύρω από το όνομά του. Στην βιογραφία του Βεσπασιανού από τον Σουητώνιο οι περισσότεροι οίωνοί που αναφέρονται στην τύχη του αυτοκράτορα ερμηνεύονται *ex post facto*, δηλαδή μετά την ανάρρησή του στο θρόνο. Ωστόσο, ο βιογράφος επισημαίνει ότι οι οίωνοί αυτοί καλλιέργησαν την ελπίδα του Βεσπασιανού να γίνει αυτοκράτορας από πριν, αμέσως μετά το θάνατο του Νέρωνα και του Γάλβα:

Post Neronem Galbamque Othone ac Vitellio de principatu certantibus in spem imperii uenit iam pridem sibi per haec ostenta conceptam.(*Divus Vespasianus* 5.1)

Μετά το θάνατο του Νέρωνα και του Γάλβα, και καθώς ο Όθων και ο Βιτέλλιος αγωνίζονταν να πάρουν την εξουσία, άρχισε και ο ίδιος να τρέφει ελπίδες πως θα έφτανε στο αυτοκρατορικό αξίωμα, τις οποίες άλλωστε διατηρούσε από παλιά με βάση τους παρακάτω οίωνούς.

Σε αντίστοιχο χωρίο του έργου *Historiae*, ο Τάκιτος προβάλλει τον Βεσπασιανό σαν άνθρωπο προληπτικό, που έδινε σημασία στις ερμηνείες των διοσημιών και στις προφητείες:

Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere, hortari, responsa vatum et siderum motus referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium palam habuerit. recursabant animo vetera omina. (*Historiae* 2.78)

Μετά την ομιλία του Μουκιανού, οι άλλοι πλησίασαν πιο αποφασιστικά τον Βεσπασιανό, τον ενθάρρυναν και του θύμισαν τις προφητείες των μάντεων και τις κινήσεις των άστρων. Ούτε ο ίδιος απέρριπτε άλλωστε τέτοιου είδους προλήψεις, όπως αποδείχθηκε αργότερα, όταν απέκτησε την ανώτατη εξουσία, γιατί δεν έκρυβε ότι είχε κοντά του έναν αστρολόγο, τον Σέλευκο, ως καθοδηγητή και μάντη.

Επιπρόσθετα, σημειώνει ότι η προφητεία στο όρος Κάρμηλο της Ιερουσαλήμ επιβεβαίωσε τις κρυφές ελπίδες του για την άνοδο στην αυτοκρατορική εξουσία:

illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inquit [...]. (Historiae 2.78)

Όταν ο Βεσπασιανός θυσίαζε εκεί αναλογιζόμενος τις κρυφές του προσδοκίες, ο ιερέας Βασιλίδης, του είπε [...].

Παρόλο που οι μαρτυρίες των δύο συγγραφέων συγκλίνουν στο γεγονός ότι ο Βεσπασιανός έτρεφε κρυφές ελπίδες για το θρόνο, και στα δύο έργα ο αυτοκράτορας προβάλλεται αποστασιοποιημένος από τις προκλήσεις της διεκδίκησης του θρόνου από τον Όθωνα και το Βιτέλλιο, μέχρι να κερδίσει την έμπρακτη υποστήριξη σημαντικών προσώπων:

nec tamen quicquam ante temptauit, promptissimis atque etiam instantibus suis, quam sollicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito fauore. (Divus Vespasianus 6.1)

Ο ίδιος, όμως, δεν έκανε καμία προσπάθεια, μολονότι οι οπαδοί του ήταν πανέτοιμοι και τον πίεζαν, ως τη στιγμή που τον παρακίνησε η υποστήριξη που του πρόσφεραν συμπτωματικά κάποιοι άνθρωποι, οι οποίοι του ήταν άγνωστοι και βρίσκονταν μακριά του.

His pavoribus nutantem et alii legati amicisque firmabant. (Historiae 2.76)

Ενώ, λοιπόν, οι φόβοι αυτοί τον έκαναν να διστάζει, οι άλλοι αξιωματικοί και φίλοι του τον εμπύχωναν.

Η επιφυλακτικότητα του Βεσπασιανού να εκφράσει ανοικτά την επιθυμία για την εξουσία εξηγείται από τον Τάκιτο διεξοδικά: ο Βεσπασιανός γνώριζε ότι ο στρατός των Γερμανών κατείχε μεγάλη δύναμη κι ότι τα δικά του στρατεύματα δεν ήταν έμπειρα στη διεξαγωγή εμφύλιων πολέμων. Παράλληλα, ήξερε καλά ότι σε περιόδους αστάθειας τα στρατεύματα ήταν πολύ πιθανό να υποκύψουν στην προδοσία και να στραφούν εναντίον του. Οι φόβοι αυτοί, όπως παρουσιάζονται από τον Τάκιτο, προκύπτουν μέσα από λογικούς συλλογισμούς και σκιαγραφούν το χαρακτήρα του Βεσπασιανού ως ανθρώπου που προτιμά να δρα με σύνεση κι όχι αυθόρμητα και παρορμητικά.

Αντιθέτως, ο Σουητώνιος δεν αναφέρεται λεπτομερειακά στους λόγους που προκαλούν την διστακτικότητα του Βεσπασιανού να κινηθεί εναντίον του Βιτέλλιου. Στο *Divus Vespasianus* ο μέλλοντας αυτοκράτορας εκφράζει τις επιφυλάξεις του

αρχικά, αλλά αποδέχεται τελικά εύκολα τις προτροπές των οικείων του. Όλα ενεργήματά του, αν μελετηθούν προσεκτικά, υποδεικνύουν την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου πολιτικού σχεδίου ανάδειξης, που εφαρμόζεται ήδη πρώτα πολιτικά βήματα του αυτοκράτορα.

Η άνοδος του Βεσπασιανού στο πολιτικό προσκήνιο αποτέλεσε το αυτοκρατορικό παράλληλο του *homo novus* των ρεπουμπλικανικών χρόνων.⁵² Η οικογένεια του Βεσπασιανού δεν ανήκε στις γνωστές αριστοκρατικές οικογένειες της Ρώμης, αν και εκπροσωπούσε την αριστοκρατία των *municipia*.⁵³ Η στροφή του προς τα ανώτερα αξιώματα συντελέστηκε μετά από παρότρυνση της μητέρας του, η οποία τον αποκαλούσε υποτιμητικά ακόλουθο (*anteambulo*)⁵⁴ του αδερφού του Σαβίνου.⁵⁵ Ο Βεσπασιανός υπηρέτησε ως χιλιάρχος (*tribunus militum*) στη Θράκη το 35 μ.Χ. και αργότερα ως ταμίας (*quaestor*) στην επαρχία Κρήτης και της Κυρηναϊκής. Ανέπτυξε στρατιωτική δράση στην Γερμανία και λίγα χρόνια μετά μετατέθηκε στη Βρετανία όπου έμεινε έως το 57. Ο αυτοκράτορας Κλαύδιος τον τίμησε για τις στρατιωτικές του επιτυχίες.⁵⁶ Αργότερα, έγινε διοικητής επαρχίας Αφρικής, αλλά λόγω οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπισε στο τέλος της θητείας του αναγκάστηκε να ασχοληθεί με το εμπόριο μουλαριών, και γι' αυτό και ονομάστηκε δημόσιος ημιονηλάτης (*vulgo mules*).⁵⁷ Το 66 μ.Χ. κλήθηκε να καταστείλει μια εξέγερση στην Ιουδαία, η οποία έμελλε να σημάνει την έναρξη της πορείας προς τον θρόνο. Σύμφωνα με τον Σουητώνιο, ο Βεσπασιανός επιλέχθηκε ως ηγέτης, αφενός λόγω των στρατιωτικών του ικανοτήτων (*industriae expertae*) κι αφετέρου εξαιτίας της αφάνειας του ονόματος της οικογένειάς του (*metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis*).⁵⁸ Έχοντας επιτύχει να καταλάβει αρκετές πόλεις των επαναστατών, δέχτηκε υποστήριξη από το Λικίνιο Μουκιανό, διοικητή της επαρχίας

---

⁵² Waters (1963) 208.

⁵³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την διοικητική οργάνωση του ρωμαϊκού κράτους βλ. Lintott (1993) και Millar (1986). Όπως επισημαίνει ο Πετρόχειλος (1999) είναι πολύ πιθανό ο Σουητώνιος να κάνει αναχρονισμό, καθώς το Ρεάτιο ήταν *praefectura*, δηλαδή αυτοδιοικούμενη πόλη, μέχρι να γίνει ο Βεσπασιανός αυτοκράτορας και να εγκαταστήσει στρατό στα εδάφη της. Ο στόχος του κεφαλαίου είναι να εντοπιστούν τα στοιχεία που υποδεικνύουν την ύπαρξη συστηματικού σχεδίου ανάρρησης του Βεσπασιανού στο θρόνο και για το λόγο αυτό δε θα προβούμε σε κριτική της αξιοπιστίας των γραπτών μαρτυριών.

⁵⁴ Η πραγματική σημασία της λέξης *anteambulo* είναι ο πρόδρομος, ο δούλος που προχωράει μπροστά για να ανοίξει δίοδο ανάμεσα στο πλήθος, ώστε να περάσει ο αρχηγός του.

⁵⁵ Suet., *Vesp.* 2.2.

⁵⁶ Suet., *Vesp.* 4.2.

⁵⁷ Suet., *Vesp.* 4.3.

⁵⁸ Suet., *Vesp.* 4.5.

της Συρίας,⁵⁹ και τον Πάρθο μονάρχη Βολόγαισο. Την 1^η Ιουλίου του 69 οι λεγεώνες της ανατολής τον ανακήρυξαν αυτοκράτορα, αφού τις ανάγκασε ο Τιβέριος Ιούλιος Αλέξανδρος.⁶⁰

Πέρα από τις ξακουστές ηγετικές του ικανότητες και όλα τα υπόλοιπα θετικά χαρακτηριστικά του νέου στρατηγού, ένας σημαντικός αριθμός οίωνων, που αφορούν το Βεσπασιανό και προετοιμάζουν το έδαφος για την ανάδειξή του, αρχίζουν να διαδίδονται πολύ πριν γίνει αυτοκράτορας. Ένας από αυτούς μάλιστα εντάσσεται στο χρονικό πλαίσιο πριν από τη γέννησή του. Εκτός από τους οίωνους, οι λογοτεχνικές πηγές που αναφέρονται στη θητεία του αυτοκράτορα Βεσπασιανού συγχρονικά με αυτήν ή μεταγενέστερα, δηλαδή ο Φλάβιος Ιώσηπος, ο Τάκιτος, ο Σουητώνιος και ο Δίων Κάσσιος, παραδίδουν χρησμούς και όνειρα που είτε λειτούργησαν ως προοικονομία της αυτοκρατορικής του τύχης, είτε ερμηνεύτηκαν ως τέτοια. Συνολικά, παραδίδονται δώδεκα ανεκδοτολογικές ιστορίες και δύο θαύματα σχετικά με το Βεσπασιανό. Ο Δίων Κάσσιος ή Κοκκηϊανός αναφέρεται σε έξι από τα δεκατέσσερα στοιχεία, ενώ ο Τάκιτος επιλέγει τρία. Στο έργο του Φλάβιου Ιώσηπου καταγράφεται μόνο μία ανεκδοτολογική ιστορία. Ο Σουητώνιος είναι ο μοναδικός που καταγράφει τα δεκατέσσερα αυτά στοιχεία και τα ταξινομεί με τη σειρά που θεωρείται από τους μελετητές ότι ισχύει.

Εύλογα προκύπτει το ερώτημα γιατί ο Σουητώνιος επιλέγει να αφιερώσει τόσο μεγάλο μέρος από τη βιογραφία του αυτοκράτορα σε ανέκδοτα και διηγήσεις που δεν έχουν το βάρος της ιστορικότητας.⁶¹ Η απάντηση βρίσκεται στο πολιτικό σχέδιο του Βεσπασιανού, όπως αυτό αποτυπώνεται στις σελίδες του *Divus Vespasianus*.

Ο συγγραφέας στο κείμενό του επιχειρεί να δώσει μια εικόνα του Βεσπασιανού απαλλαγμένη από κάθε προσωπική φιλοδοξία για διακυβέρνηση. Πρώτα πρώτα, είναι η μητέρα του εκείνη που με τις προσβολές της τον ώθησε στην διεκδίκηση των ανώτερων αξιωμάτων, την στιγμή που ο ίδιος δεν έδειχνε κανένα ενδιαφέρον για ανάδειξη. Όπως αναφέρει ο Σουητώνιος, η Βεσπασία Πόλλα καταγόταν από μια αριστοκρατική οικογένεια της Νουρσίας, πόλης της ιταλικής

---

⁵⁹ Σχετικά με τα κίνητρα του τελευταίου και τη σημασία του για την έκβαση του ιουδαϊκού πολέμου βλ. Gerda de Kleijn (2009)..

⁶⁰ Suet., *Vesp.* 6.3.

⁶¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο στη βιογραφία του Αυγούστου και του Βεσπασιανού ο Σουητώνιος παραθέτει τόσες πολλές ανεκδοτολογικές ιστορίες. Όσον αφορά τους υπόλοιπους Καίσαρες, ο βιογράφος περιορίζεται σε μικρότερο αριθμό διηγήσεων που αφορά στην ανάδειξή τους.

επαρχίας Περουγίας. Οι πλησιέστεροι σε βαθμό συγγένειας άνδρες της οικογένειάς της, δηλαδή ο πατέρας και ο αδερφός της, ήταν καταξιωμένοι πολίτες της ρωμαϊκής κοινωνίας. Ο πατέρας της διετέλεσε ως *tribunus militum* και *praefectus castrorum*, ενώ ο αδερφός της κατάφερε να γίνει μέλος της Συγκλήτου αποκτώντας το αξίωμα του *praetor*. Αντιθέτως, η οικογένεια του Σαβίνου, πατέρα του Βεσπασιανού, δεν είχε να επιδείξει κανένα παραδειγματικό πρότυπο στο νεαρό, πέρα από έναν ικανό, αλλά λιποτάκτη στρατηγό και έναν καλό τελώνη. Καθώς ο Βεσπασιανός ανατράφηκε στην Ετρουρία, κοντά στην γιαγιά του από την πλευρά του Σαβίνου, έμαθε να ζει ως *civilis* και *clemens*.⁶² Δεν αποκλείεται η Τερτύλλη, την οποία τόσο πολύ αγαπούσε ο Βεσπασιανός,⁶³ να άσκησε σημαντική επιρροή στη διάπλαση του χαρακτήρα του, καθώς και η ίδια, όπως αναφέρεται σε άλλο σημείο του βίου, είναι επιφυλακτική σχετικά με το αυτοκρατορικό πεπρωμένο του εγγονού της, ακόμη κι όταν το επιβεβαιώνουν οι ειδικοί.⁶⁴ Παρόλα αυτά, ο Βεσπασιανός φαίνεται πως είτε πείθεται από τη δοξομανία της μητέρας του είτε ενοχλείται σε μεγάλο βαθμό από τις ύβρεις της, καθώς αφενός διεκδικεί πολλούς συγκλητικούς τίτλους και αφετέρου γίνεται ο κόλακας του Καλιγούλα, προκειμένου να κερδίσει την εύνοιά του.

Εκτός από την εύνοια του αυτοκράτορα, ο Βεσπασιανός στο έργο *Divus Vespasianus* φαίνεται πως επεδίωξε και την εύνοια άλλων σημαντικών πολιτικών προσώπων της εποχής. Επί αυτοκρατορίας Κλαυδίου, ο πιστός γραμματέας του Νάρκισσος μεσολαβεί ούτως, ώστε να γίνει ο Βεσπασιανός διοικητής λεγεώνας στη Γερμανία. Η *Narcissi gratia* είναι ο λόγος που θα ξεσπάσει η οργή της Αγριππίνας εναντίον του, γεγονός που θα οδηγήσει στην απόσυρσή του από το πολιτικό προσκήνιο για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα.⁶⁵

Ο Βεσπασιανός, λοιπόν, παρόλο που εξαρχής δεν ενδιαφέρεται για τον *latus calvus*, θέτει τελικά πολλές υποψηφιότητες για την ανάληψη συγκλητικών αξιωμάτων και εξασφαλίζει την εύνοια προσώπων με κύρος και εξουσία. Αν δεν είχε σταλεί στη Βρετανία, δεν θα είχε την ευκαιρία να την υποτάξει και να κερδίσει τα *triumphalia ornamenta*, που του άνοιξαν το δρόμο προς την Ανατολή. Στον ιουδαϊκό πόλεμο, ο Βεσπασιανός ορίζει στρατηγό τον γιο του Τίτο. Ο Σουητώνιος αναφέρει πως ο Τίτος είχε την οξύνοια να αναλάβει δικαστικές υποθέσεις στην αγορά, όχι τόσο για

⁶² Suet., *Vesp.* 12.

⁶³ Suet., *Vesp.* 2.2.

⁶⁴ Suet., *Vesp.* 5.2.

⁶⁵ Σχετικά με την εχθρότητα της Αγριππίνας απέναντι στο Βεσπασιανό βλ. Jones (1984) 581-583.

επαγγελματικούς λόγους, όσο προκειμένου να αποκτήσει φήμη.⁶⁶ Έτσι ο βίος του Τίτου και η μετέπειτα αυτοκρατορική του ιδιότητα προοικονομούνται ήδη από τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται στον βίο του Βεσπασιανού, ενώ παράλληλα υποδηλώνεται η επικείμενη ίδρυση μιας νέας αυτοκρατορικής δυναστείας..

Μετά το θάνατο του Νέρωνα και του Γάλβα, ο Βεσπασιανός θα μπορούσε να διεκδικήσει δικαίως το θρόνο, όπως έκαναν ο Όθων και ο Βιτέλλιος. Ωστόσο, όπως αναφέρεται στο βίο, ο ίδιος δεν έκανε καμία προσπάθεια, όσο κι αν επέμεναν οι υποστηρικτές του. Η απουσία δράσης από την πλευρά του είχε θετικό αποτέλεσμα γι' αυτόν: ο Βιτέλλιος περιφρόνησε την απειλή του Βεσπασιανού και επικεντρώθηκε στην εξόντωση του Όθωνα.⁶⁷ Ο θάνατος του Όθωνα θα φέρει το Βεσπασιανό πιο κοντά στη διεκδίκηση του θρόνου, γιατί έχει πλέον να αντιμετωπίσει μόνο έναν αντίπαλο, ενώ τα στρατεύματα που στάλθηκαν από τη Μοισία για να βοηθήσουν τον Όθωνα, λόγω μιας τυχαίας συγκυρίας, ανακηρύσσουν τον Βεσπασιανό ως αυτοκράτορά τους. Το περιεχόμενο μιας επιστολής γραμμένης από τον Όθωνα, λίγο πριν το θάνατό του, δίνει στο Βεσπασιανό την παρότρυνση που χρειάζεται για να κινηθεί σε ανοιχτή σύγκρουση με τον Βιτέλλιο. Ο Σουητώνιος εκφράζει δικαιολογημένα αμφιβολίες σχετικά με την αξιοπιστία της επιστολής. Γνήσια ή όχι, η επιστολή αυτή έδωσε τη νομιμοποίηση στο Βεσπασιανό να ξεκινήσει έναν εμφύλιο πόλεμο στη Ρώμη, χωρίς να καταγραφεί αυτό ως μελανό στοιχείο στην δική του πολιτική του πορεία.⁶⁸ Επιπλέον, διαδίδοντας την πληροφορία ότι οι ενέργειές του αποτελούσαν υλοποίηση της επιθυμίας του Όθωνα, τα στρατεύματα εκείνου θα υποτάσσονταν ευκολότερα στον Βεσπασιανό.⁶⁹ Τέλος, οι λεγεώνες του Όθωνα, προβλέποντας την οργή του Βιτέλλιου και την ορμητικότητα με την οποία θα επέστρεφε στις αρχικές του βλέψεις για το θρόνο, και πιθανότατα φοβούμενοι την όποια εξέλιξη της μανίας του, είναι φυσιολογικό ότι θα προτιμούσαν να υποταχθούν σε έναν πιο επιεική αρχηγό με σημαντική στρατιωτική εμπειρία, που μάλιστα εμφανιζόταν σαν σωτήρας της πολιτείας.⁷⁰

---

⁶⁶ Suet., *Titus* 42.

⁶⁷ Morgan (2006) 177.

⁶⁸ Σύμφωνα με τον Morgan ο Βεσπασιανός επιχείρησε να εγκαθιδρύσει μία «αναίμακτη» αυτοκρατορία, ώστε να προβληθεί ως σωτήρας, που ενεργεί για το καλό της πολιτείας και όχι υποκινούμενος από ατομικιστικά κίνητρα. Βλ. Morgan (2006) 187-188.

⁶⁹ Ferrill (1965) 268.

⁷⁰ Morgan (2006) 181.

Είναι προφανές, λοιπόν, πως η αρχική εντύπωση που δίνει η ανάγνωση του *Divus Vespasianus* για ένα στρατηγό απαλλαγμένο από την επιθυμία για το θρόνο, ανατρέπεται από πολλά στοιχεία του έργου που περιγράφουν τις ενέργειές του. Παρόλο που ο Βεσπασιανός επιθυμεί, όπως είναι φυσικό, την εξουσία της Ρώμης, παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος που αναμένει όλο και περισσότερη υποστήριξη, προκειμένου να διεκδικήσει ενεργά τον τίτλο του αυτοκράτορα. Ο Λικίνιος Μουκιανός και ο βασιλιάς Βολόγαισος του προσφέρουν βοήθεια σε μια στιγμή που ούτε ο ίδιος το έχει προβλέψει. Παρόλο που θα μπορούσε με ευκολία να εννοηθεί ότι όλες οι συγκυρίες προκύπτουν από ένα καλά μελετημένο σχέδιο αναρρίχησης του αυτοκράτορα, για το οποίο χρησιμοποιείται από τους ερευνητές συχνά η λέξη «προπαγάνδα»,⁷¹ ο Σουητώνιος δεν εκφράζει κανένα τέτοιο σχόλιο. Αντιθέτως, επιδιώκει να παρουσιάσει όλη αυτή την εύνοια ως αποτέλεσμα τύχης ή βουβής αρωγής από τους θεούς.

Με τρόπο ανάλογο παρουσιάζεται και το ταξίδι του Βεσπασιανού στην Αίγυπτο. Ο Βεσπασιανός βρίσκει εκεί την αποδοχή τόσο από την χώρα, όσο και από το ιερατείο της. Αυτό, όμως, προκύπτει ως φυσικό επακόλουθο, εφόσον ο ίδιος, ζητά να πάρει χρησμό από το ναό του Σέραπη, αποδίδοντας με αυτό τον τρόπο πρώτος εκείνος τιμή στην θρησκεία της Αιγύπτου. Ένα σχόλιο του συγγραφέα φωτίζει τις ενέργειες του Βεσπασιανού. Κατά το Σουητώνιο, ο αυτοκράτορας δεν βρέθηκε τυχαία στην Αίγυπτο, αλλά θέλησε να ανοίξει ένα δρόμο προς τα εκεί:

*Suscepto igitur ciuili bello ac ducibus copiisque in Italiam praemissis interim Alexandriam transiit, ut claustra Aegypti optineret. (7.1)*⁷²

Άρχισε, λοιπόν, τον εμφύλιο πόλεμο και, αφού πρώτα έστειλε στρατηγούς και στρατεύματα στην Ιταλία, διαπεραιώθηκε εν τω μεταξύ και ο ίδιος στην Αλεξάνδρεια, για να πάρει στα χέρια του τα κλειδιά της Αιγύπτου.

---

⁷¹ Ferrill (1965) 267-269.

⁷² Για τη στρατηγική σημασία της Αιγύπτου βλ. Tac., *Annales* 2.59, Suet., *Iulus* 35.1, Suet., *Augustus* 18.2. Η επίσκεψη του Βεσπασιανού στην Αίγυπτο είναι πιθανό να έγινε είτε με σκοπό την εξασφάλιση προμηθειών σίτου πριν τη μάχη με το Βιτέλλιο, είτε για να κερδίσει χρόνο μακριά από τη Ρώμη, καθώς τα στρατεύματά θα επετίθεντο εναντίον του Βιτέλλιου. Για περισσότερα βλ. Luke (2010). Σύμφωνα με τον Τάκιτο (*Historiae*, 4.81), πάντως, η παράταση της διαμονής στην Αίγυπτο εξυπηρετούσε την εξασφάλιση των καλύτερων καιρικών συνθηκών: *Per eos mensis quibus Vespasianus Alexandriae statos aestiuis flatibus dies et certa maris opperiebatur [...]* (Τους μήνες κατά τους οποίους ο Βεσπασιανός περίμενε στην Αλεξάνδρεια την περιοδική επαναφορά των θερινών ανέμων και την βελτίωση των καιρικών συνθηκών στη θάλασσα [...]).

Στο μέρος εκείνο ήξερε ότι θα έβρισκε την *auctoritas* και την *maiestas*, τα μοναδικά στοιχεία που υπολείπονταν από έναν *novus princeps*.⁷³ Εξάλλου ο ίδιος ο Βεσπασιανός δεν υπαινίσσεται την ύπαρξη ευγενούς, μυθικής ή θεϊκής καταγωγής. Αντιθέτως, όταν διαδίδεται μια τέτοια φήμη μετά την ανάληψη του αυτοκρατορικού αξιώματος, ο ίδιος παρουσιάζεται να περιγελά τους υποστηρικτές της:

quin et conantis quosdam originem Flauii generis ad conditores Reatinos comitemque Herculis, cuius monimentum extat Salaria uia, referre irrisit ultro. (12)

Γι' αυτό και όταν ορισμένοι κατέβαλαν προσπάθειες να αναγάγουν την αρχή του γένους των Φλαβίων στους ιδρυτές του Ρεατίου και σε κάποιον ακόλουθο του Ηρακλή, που ο τάφος του ακόμα σώζεται στη Σαλαρία οδό, εκείνος ζέσπασε σε γέλια.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι στο *Divus Vespasianus* ο Σουητώνιος παρουσιάζει δύο διαφορετικές πλευρές του ίδιου αυτοκράτορα οι οποίες, αν και αποκλίνουν σε πολλά σημεία, μπορούν να επιβεβαιώσουν το συμπέρασμα πως ο Βεσπασιανός είχε ένα βουβό μεν, αλλά οργανωμένο και σταθερό πρόγραμμα αναρρίχησης στην εξουσία. Ο ίδιος δεν αυτενεργούσε προς το θρόνο, αλλά περίμενε πάντα τη συμβολή τρίτων και μάλιστα «αγνώστων». Πρώτα πρώτα ο Νάρκισσος, έπειτα ο Μουκιανός και ο Βολόγαισος, στη συνέχεια ο Τιβέριος Ιούλιος Αλέξανδρος, ο αιγυπτιακός θεός Σέραπης και ο Βασιλίδης. Οι κρίκοι που τον συνδέουν με την εξουσία και επισφραγίζουν την ισχύ του βρίσκονται τόσο εντός της Ρώμης, όσο και εκτός, στην Ασία και την Αφρική. Δημιουργώντας τόσο γερά θεμέλια, ο Βεσπασιανός θα επέστρεφε στη Ρώμη με *talis tantaque fama* για να προχωρήσει στην υλοποίηση των επόμενων σχεδίων του:

Talis tantaque cum fama in urbem reuersus acto de Iudaeis triumpho consulatus octo ueteri addidit. (8.1)

Επιστρέφοντας στη Ρώμη με τόσο κύρος και φήμη, αφού γιόρτασε το θρίαμβό του για τη νίκη στην Ιουδαία, πρόσθεσε στην υπατεία του άλλες οχτώ.

Η χρήση των αντωνυμιών στο σημείο αυτό έχει σημασία. Δεν είναι μόνο ο αριθμός των υποστηρικτών του Βεσπασιανού, αλλά κυρίως η ποιότητα αυτών. Η Συρία υποστήριξε τον αυτοκράτορα, αναθεωρώντας την προφητεία περί Ιουδαίου κυβερνήτη:

---

⁷³ Suet, *Vesp* .7.2.

Percrebruerat Oriente toto uetus et constans opinio esse in fatis ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur. id de imperatore Romano, quantum postea euentu paruit, praedictum Iudaei ad se trahentes. (4.5)

Σε ολόκληρη την Ανατολή κυκλοφορούσε μία παλαιά και εδραιωμένη δοξασία, πως ήταν γραμμένο την εποχή εκείνη να κυβερνήσουν τον κόσμο άνθρωποι από την Ιουδαία. Αυτήν την προφητεία, που αναφερόταν, όπως απέδειξαν τα γεγονότα, στον Ρωμαίο αυτοκράτορα, οι Ιουδαίοι την ερμήνευσαν ως αναφορά σε αυτούς τους ίδιους.

Η Αφρική λόγω της γεωπολιτικής της θέσης είχε πάντα ιδιαίτερη σημασία για την ρωμαϊκή αυτοκρατορία.⁷⁴ Η Αίγυπτος, μάλιστα, είχε ένα πολύ ισχυρό ιερατείο, που δεν δέχτηκε τον Βεσπασιανό απλώς ο αυτοκράτορα, αλλά και ως θεό.⁷⁵

Εκτός, όμως, από την ανατολή, είχε και ο ρωμαϊκός κόσμος την ανάγκη να πιστέψει στον αναρριχόμενο ηγέτη. Ένα μέρος αυτού του βουβού προγράμματος αναρρίχησης ήταν και οι αφηγήσεις που συνδέονταν με την ανάδειξή του, τις οποίες επέλεξε με πολύ συγκεκριμένα κριτήρια. Ο ίδιος δεν αναζήτησε στοιχεία που θα αποδείκνυαν την θεϊκή, μυθική ή ευγενή καταγωγή του. Είναι χαρακτηριστικό πως ο Σουητώνιος στην αρχή της βιογραφίας του Βεσπασιανού επισημαίνει αυτή την «αδυναμία» του γένους των Φλαβίων, μαρτυρώντας έτσι τη διαδεδομένη πεποίθηση ότι τα επιφανή πρόσωπα ήταν πιο λογικό να διεκδικούν την εξουσία της Ρώμης.⁷⁶

obscura illa quidem ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen rei p. nequaquam raenitenda. (1.1)

Είναι αλήθεια πως ο οίκος αυτός ήταν άσημος και χωρίς προγονικές περγαμηνές, αλλά η ρωμαϊκή πολιτεία δεν έχει κανένα λόγο να ντρέπεται για λογαριασμό του.

Μολονότι ήταν αυτή η αντίληψη που είχε καλλιεργηθεί γύρω από τους αυτοκράτορες, ο Σουητώνιος δείχνει έτοιμος να αντιταχθεί στο κατεστημένο, προβάλλοντας τον Βεσπασιανό ως πρωτοφανή περίπτωση άνδρα, του οποίου τα ενεργήματα επέφεραν τη σταθεροποίηση της αυτοκρατορικής εξουσίας. Δεδομένης της αφάνειας του ονόματός του σε πολιτικό επίπεδο, τα κατορθώματά του πρόκειται να προκαλέσουν έκπληξη και θαυμασμό και τελικά να εγκωμιαστούν περισσότερο από εκείνα

⁷⁴ Για την ιδιαίτερη σημασία της Αιγύπτου βλ. Tacitus, *Historiae* 1.2, Stevenson (1949).

⁷⁵ Βλ. Scott (1934) και Sullivan (1953) 67-70.

⁷⁶ Morgan (2006) 171.

οποιοδήποτε άλλου αυτοκράτορα, του οποίου η καταγωγή εξορισμού θα οδηγούσε σε κάποιου είδους διάκριση.

Με τον Βεσπασιανό εγκαινιάζεται ένα πρωτότυπο είδος δυναστείας και ο ίδιος γίνεται το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του *novus princeps*. Επιθυμεί να ανέλθει με την αξία του, χωρίς να οφείλει την παραμικρή δόξα στους μυθικούς ήρωες και τους θεούς. Οι θεοί είναι ευνοϊκοί μαζί του γιατί το αξίζει, κι όχι γιατί είναι απόγονός τους. Είναι φανερό πως με τον τρόπο αυτό εγκαινιάζει μία νέα αντίληψη για τους Ρωμαίους αυτοκράτορες, η οποία θα γνωρίσει μεγάλη αποδοχή από κατώτερα κοινωνικά στρώματα της αυτοκρατορίας.⁷⁷ Γίνεται *adsertor libertatis*, δηλαδή εγγυητής της ειρήνης, και νομιμοποιεί όλες του τις ενέργειες, εξασφαλίζοντας ένα σημαντικό αριθμό ένθερμων υποστηρικτών.⁷⁸ Επιπρόσθετα, διαφοροποιείται από τους προγενέστερους αυτοκράτορες που αναζήτησαν να βρουν δεσμούς με το μυθικό παρελθόν.

Συμπερασματικά, η αναρρίχηση του Βεσπασιανού στο θρόνο στο δεύτερο μισό του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. προκύπτει από την εφαρμογή ενός σχεδίου που στηρίζεται στους εξής άξονες: εξασφάλιση υποστήριξης από σημαντικά πολιτικά πρόσωπα, στρατιωτικές ικανότητες, άνοιγμα προς την Ανατολή, αποδοχή της αιγυπτιακής θρησκείας και διαδόσεις οίωνων και χρησμών που προοικονομούν την ανάδειξή του Βεσπασιανού μέσα από τις προσωπικές προσπάθειες κι όχι λόγω της αναγωγής του σε ένα ξακουστό παρελθόν. Θεωρώντας δεδομένη την πολιτική οξύνοια του Βεσπασιανού δεν θα ήταν παράλογο να σκεφτεί κανείς πως είχε γίνει αυστηρή επιλογή των ανεκδοτολογικών ιστοριών που ο ρωμαϊκός λαός είχε στη διάθεσή του να διαδίδει: τα ανέκδοτα έπρεπε να είναι αυτά που υποδεικνύουν την εξέλιξη του από έναν καλό στρατιώτη σε έναν ικανότατο κυβερνήτη και τελικά αυτοκράτορα. Τα βοηθητικά μέσα της προοδευτικής αυτής πορείας ήταν η εύνοια των θεών και των ανθρώπων, που πρόεκυψε ως αποτέλεσμα δικής του προσωπικής αξίας κι όχι γιατί του οφείλονταν λόγω καταγωγής, όπως συνέβη με προηγούμενες περιπτώσεις αυτοκρατόρων. Συν τοις άλλοις, όπως έχει ήδη επισημανθεί από την έρευνα,⁷⁹ οι φήμες που υπαινίσσονται την εύνοια του θεού προς το πρόσωπό του είχαν και

⁷⁷ Charlesworth (1937) 54.

⁷⁸ Ο Βεσπασιανός το 71 μ.Χ. εισήγαγε στη Ρώμη ένα σηστέριο, όπου αναγραφόταν ο παραπάνω πολιτικός όρος ο οποίος σήμαινε τον εγγυητή της ελευθερίας για τους σκλάβους που είχαν υποδουλωθεί άδικα. Για περισσότερα σχετικά με την πολιτική σημασία του όρου βλ. Watson (1973): 127.

⁷⁹ Scott (1936) 7.

πρακτική αξία, καθώς εμπνύχωναν το στρατό του και όλους τους Ρωμαίους πολίτες που τον υποστήριζαν.

Ο Σουητώνιος, σαφώς κατατάσσοντας τον Βεσπασιανό μεταξύ των «καλών αυτοκρατόρων» και πρόθυμος μέσω της αφήγησης του βίου του αυτοκράτορα να προβάλλει το πρόγραμμά του, χρησιμοποίησε τις ανεκδοτολογικές ιστορίες για να δημιουργήσει μία γέφυρα ανάμεσα στον αυτοκράτορα και το λαό. Κάθε ένας από τους χρησμούς, τους οινούς, τις προφητείες και τα θαύματα που καταγράφει ο Σουητώνιος, ενέχουν το στοιχείο της εξελικτικής αλλαγής, αποτυπώνοντας με τον τρόπο αυτό την πορεία του αρχικά αφανούς Βεσπασιανού προς την αυτοκρατορία και τελικά την αποθέωση.⁸⁰

---

⁸⁰ Σύμφωνα με τον Scott (1936), ο Βεσπασιανός δεν χρειαζόταν να ζητήσει αποθέωση κατά τη διάρκεια της ζωής του, γιατί ήταν μία κίνηση που θα προκαλούσε εχθρότητες, χωρίς να αποφέρει κάποιο συγκεκριμένο κέρδος. Επίσης, γνώριζε ότι ο φιλόδοξος γιος του Τίτος θα αναλάμβανε την αποθέωση του πατέρα του μετά το θάνατό του, γιατί ήθελε ο ίδιος να θεωρείται απόγονος θεού.

3. Οι ανεκδοτολογικές ιστορίες στο *Divus Vespasianus*: από την *obscuritas* στην αυτοκρατορία.

Post Neronem Galbamque Othone ac Vitellio de principatu certantibus in spem imperii venit iam pridem sibi per haec ostenta conceptam (Suet, Vesp.5.1)

Μετά το θάνατο του Νέρωνα και του Γάλβα, και καθώς ο Όθων και ο Βιτέλλιος αγωνίζονταν να πάρουν την εξουσία, άρχισε και ο ίδιος (ο Βεσπασιανός) να τρέφει ελπίδες πως θα έφτανε στο αυτοκρατορικό αξίωμα, τις οποίες άλλωστε διατηρούσε από παλιά με βάση τους παρακάτω οiwονούς.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, τα *ostenta* στο έργο *Divus Vespasianus* είναι περισσότερα από τα αντίστοιχα στις υπόλοιπες βιογραφίες του Σουητώνιου, εξαιρουμένου του έργου *Divus Augustus*, αλλά και περισσότερα σε σύγκριση με τα κείμενα των υπόλοιπων συγγραφέων που ασχολήθηκαν με τον Βεσπασιανό. Πιο συγκεκριμένα, οι ανεκδοτολογικές ιστορίες στο Σουητώνιο αριθμούν τις δεκατέσσερις. Και οι δεκατέσσερις αυτές ιστορίες παρουσιάζουν ένα κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα: μέσα από το σχήμα των αντιθέσεων, που άλλοτε διατυπώνονται ρητά κι άλλοτε έμμεσα, προβάλλεται με ιδιαίτερη έμφαση η ανοδική πορεία του Βεσπασιανού από την αφάνεια προς την ανάδειξη και τελικά προς την εκπλήρωση ενός λαμπρού πεπρωμένου. Στο *Divus Vespasianus* οι ανεκδοτολογικές διηγήσεις έχουν ως αφετηρία μία κατάσταση αταξίας και διασάλευσης της κανονικότητας. Η παρουσία του Βεσπασιανού, στο τέλος κάθε ιστορίας, η οποία είτε είναι άμεση, είτε εκφράζεται μέσα από τις ερμηνείες του συμβάντος από τα φιλικά του πρόσωπα, ταυτίζεται με την άρση της αταξίας και την αποκατάσταση της θεμιτής κανονικότητας.

Θα ήταν λογικό να υποστηριχτεί ότι όλοι οι οiwονοί που συνδέονται με αυτοκράτορες έχουν ως στόχο να επιδείξουν την αποκατάσταση της ηθικής, πολιτικής και θρησκευτικής τάξης μέσα από την παρουσία του *princeps*. Έτσι, στο *Divus Augustus* καθώς επιστρέφει ο Αύγουστος από την Απολλωνία μετά το θάνατο του Ιούλιου Καίσαρα, στον αίθριο ουρανό και χωρίς καμία απολύτως αφορμή εμφανίζεται ένα ουράνιο τόξο.⁸¹ Στην Μπονονία ένας αετός που επιλέγει τη σκηνή του Αυγούστου για την ανάπαυσή του, διώχνει τα γεράκια από τα οποία ενοχλείται.⁸²

⁸¹ Suet., *Divus Augustus* 95.

⁸² Suet., *Divus Augustus* 96.

Όταν ο Οκταβιανός βρίσκεται με φίλους του στο νησί Capri της Τυρρηνικής θάλασσας ευχαριστιέται από τις τιμές και τις ευχαριστίες που δέχεται από κατοίκους της Αλεξάνδρειας για την ελευθερία που τους χάρισε.⁸³ Και στις τρεις αυτές ιστορίες που αναφέρονται ενδεικτικά, το τέλος είναι ευχάριστο και συμβολίζει την θετική επιρροή του Αυγούστου απέναντι στους ανθρώπους που βρίσκονται γύρω του αλλά και στη φύση. Ωστόσο, όλες αυτές οι ιστορίες έχουν ως αφετηρία μία ήδη καλή κατάσταση: το τοπίο ενός αίθριου ουρανού γίνεται ακόμη πιο όμορφο. Ένας αετός που αναπαύεται, διώχνει τις ενοχλήσεις, εξασφαλίζοντας έτσι την διάρκεια της ανάπαυσης. Ο αυτοκράτορας είναι ήδη χαρούμενος καθώς ξεκουράζεται με φίλους στο νησί, όταν οι τιμές που δέχεται έρχονται για να συμπληρώσουν την ήδη καλή του διάθεση.

Σε ένα ευρύτερο επίπεδο ερμηνείας, μέσα από τους οiwονούς και τις λοιπές διηγήσεις που παρατίθενται στο *Divus Augustus* επιβεβαιώνεται και ενισχύεται συμβολικά η επιτυχία του Αυγούστου, του κληρονόμου και συνεχιστή του Ιουλίου Καίσαρα. Άλλωστε ο Οκταβιανός αποσκοπούσε η νέα τάξη πραγμάτων που θα έφερνε να παρουσιαστεί ως συνέχεια του παλαιού καθεστώτος.⁸⁴ Σε αντίθεση με τον Αύγουστο, ο Βεσπασιανός πρόκειται να αναδυθεί από ένα πιο σκοτεινό και δυσχερές παρελθόν. Η *obscuritas* του ονόματός τους έχει ως αποτέλεσμα να είναι λίγοι αυτοί που θα περίμεναν από εκείνον να αναλάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα. Η απόστασή του από το θρόνο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας είναι μεγαλύτερη από εκείνη οποιουδήποτε άλλου αυτοκράτορα, γεγονός που ανακλάται στην ανεκδοτογραφία του *Divus Vespasianus*.

Παρακάτω θα εξεταστούν αναλυτικά ορισμένα υφολογικά και πραγματολογικά στοιχεία των ανεκδότων και θα μελετηθεί πώς, μέσα από τις έντονες αντιθέσεις και το μοτίβο της αταξίας – επανόρθωσης, οι ιστορίες αυτές αναδεικνύουν την εξελικτική πορεία του Βεσπασιανού από την *obscuritas* προς την αυτοκρατορία. Για να διευκολυνθεί η ανάλυση, οι ανεκδοτολογικές διηγήσεις θα κατηγοριοποιηθούν με βάση το περιεχόμενό τους σε οiwονούς, όνειρα, χρησμούς και θαύματα.

---

⁸³ Suet., *Divus Augustus* 97.

⁸⁴ Hammond (1933) 21.

3.1 Οιωνοί

Ο πρώτος οιωνός που σχετίζεται με το Βεσπασιανό αναφέρεται σε ένα περιστατικό που χρονολογείται πριν από τη γέννησή του:

In suburbano Flauiorum quercus antiqua, quae erat Marti sacra, per tres Vespasiae partus singulos repente ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusque fati: primum exilem et cito arefactum, ideoque puella nata non perannauit, secundum praeualidum ac prolixum et qui magnam felicitatem portenderet, tertium uero instar arboris. quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio insuper confirmatum, renuntiasse matri, nepotem ei Caesarem genitum; nec illam quicquam aliud quam cachinnasse, mirantem quod adhuc se mentis compote deliraret iam filius suus. (5.2)

Στα ιδιόκτητα των Φλαβίων, που βρίσκονταν στα προάστια, υπήρχε μια αρχαία βελανιδιά,⁸⁵ αφιερωμένη στον Άρη, η οποία, σε κάθε έναν από τους τρεις τοκετούς της Βεσπασίας, έβγαζε ξαφνικά στον κορμό της ένα νέο κλαδί, πράγμα που αποτελούσε ασφαλή ένδειξη της μοίρας του κάθε παιδιού: το πρώτο κλαδί ήταν ισχνό και γρήγορα μαράθηκε, όπως και το κορίτσι που γεννήθηκε και δεν απόσωσε το χρόνο· το δεύτερο ήταν πολύ δυνατό και μακρύ και προοιωνιζόταν μεγάλη ευτυχία, ενώ το τρίτο κλαδί ήταν όμοιο με δέντρο. Γι' αυτό λέγεται ότι ο πατέρας Σαβίνος, ενθαρρυσμένος από την ιεροσκοπία,⁸⁶ ανήγγειλε στην μητέρα του ότι γεννήθηκε ένας εγγονός της που θα γινόταν αυτοκράτορας. Εκείνη, όμως, το μόνο που έκανε ήταν να γελάσει, απορώντας πώς ο γιος της είχε χάσει τα μυαλά του, ενώ εκείνη τα είχε ακόμα τετρακόσια.

Στον οιωνό που περιγράφεται παραπάνω, σε κάθε περίπτωση για την εξαγωγή ενός ασφαλούς συμπεράσματος σχετικά με τη σύνδεση «έμβρυο που κυοφορείται – κλωνάρι», πρέπει να έχει προηγηθεί η επιβεβαίωση του χρησμού από το προηγούμενο, ώστε να τονιστεί μέσω του τεχνάσματος της σύγκρισης και της αντίθεσης η πορεία του Βεσπασιανού προς την επιτυχία.

---

⁸⁵ Το φυτό της βελανιδιάς, όπως και η δάφνη, είχε αποτελέσει σύμβολο της Respublica από τα χρόνια της ρωμαϊκής ρεπουμπλικανικής. Η *corona civica*, ένα στεφάνι από φύλλα βελανιδιάς, αποδιδόταν στους στρατιώτες που επεδείκνυαν γενναιότητα και ανδρεία και, σύμφωνα με τον Πλίνιο (*Naturalis Historia*, 16.4 κ.ε.), αποτελούσε μεγάλη τιμή: *glandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud romanos perpretius. hinc civicae coronae, militum virtutis insigne clarissimum. (Τα δέντρα αυτά ανήκουν στο μεγάλο γένος της βελανιδιάς, το οποίο απολαμβάνει διαρκή δόξα από τον ρωμαϊκό λαό. Από αυτό είναι φτιαγμένο το στέμμα των πολιτών, η πιο ένδοξη ανταμοιβή που μπορεί να αποδοθεί σε στρατιωτική ανδρεία).* Ο ίδιος ο Βεσπασιανός είχε εισάγει στη Ρώμη το 71 μ.Χ. ένα σηστέριο που απεικόνιζε την *corona civica* να κλείνει μέσα της τις λέξεις SPQR ADSERTOR LIBERTATIS PUBLICAE. Για περισσότερα βλ. Watson (1973).

⁸⁶ Σχετικά με την αξία της οιωνοσκοπίας στο ρωμαϊκό κόσμο βλ. Santangelo (2013) και Haack (2003).

Ο πρώτος οiwνός που περιγράφει ο Σουητώνιος δομείται στο μοτίβο της αταξίας και των αντιθέσεων. Κατά τη διάρκεια της ζωής ενός φυσιολογικού δέντρου είναι δυνατό να φυτρώσουν στον κορμό του κλωνάρια. Η αναμενόμενη πορεία ζωής τους είναι να αναπτυχθούν στο βαθμό που το επιτρέπει η φύση τους και, όταν έρθει η στιγμή, να μαραθούν. Στην περίπτωση του συγκεκριμένου δέντρου τα κλωνάρια αναπτύσσονται με τρόπο άτακτο και ακανόνιστο. Το πρώτο μαραίνεται σε μικρό χρονικό διάστημα, αποτυπώνοντας μια εικόνα φυσικής αταξίας και αδυναμίας. Το δεύτερο επιζεί, αναπτύσσεται και ευδοκιμεί, ενώ το τρίτο έρχεται να υπερβεί την αδυναμία του πρώτου να ζήσει και του δεύτερου να αναπτυχθεί στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Ενώ η αφετηρία της ιστορίας στηρίζεται στην απουσία της φυσικής τάξης, η δημιουργία του τρίτου κλαδιού επιφέρει την αποκατάσταση της τάξης και την προοπτική εξέλιξης.

Παρά το αναμφίβολο της μαρτυρίας του ιεροσκόπου για την συσχέτιση της συμπεριφοράς του δέντρου με τη μοίρα των εγγονιών της, η Τερτύλλη δεν διστάζει να περιγελάσει την προφητεία και να κοροϊδέψει το Σαβίνο για την πίστη του σε αυτήν. Ο Σουητώνιος, που αναφέρει στην αρχή του κεφαλαίου ότι θα απαριθμήσει τους οiwνούς που προμήνυαν την τύχη του Βεσπασιανού, θα μπορούσε να είχε παραλείψει την αντίδραση αυτή της Τερτύλλης και να συνεχίσει με την καταγραφή των *ostenta*. Στην πραγματικότητά, όμως, η μορφή της Τερτύλλης έχει ιδιαίτερη σημασία για να δοθεί η επίφαση της ιστορικότητας στο κείμενο του Σουητώνιου, για να προβληθεί η ενδεχόμενη γενικότερη αμφισβήτηση απέναντι στη σημασία των οiwνών, και για να εντοπιστεί το έρεισμα στο οποίο στηρίζεται η αναρρίχηση του Βεσπασιανού στον αυτοκρατορικό θρόνο.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τη μορφή της Τερτύλλης αποτυπώνεται η αντιπαράθεση ανάμεσα στο λογικό και το μεταφυσικό στοιχείο. Το μεταφυσικό είναι το στοιχείο στο οποίο έτεινε να πιστεύει ο κόσμος, ώστε να εξηγήσει την ανάδειξη πολιτικών που ξεπερνούσαν το μέσο άνθρωπο και να νιώσει ασφαλέστερα με την άνοδο τους στην εξουσία. Επιπρόσθετα, η πίστη πώς οι πολιτικοί εκπρόσωποι της χώρας συνδέονταν με το θεϊκό στοιχείο καλλιεργούσε την ελπίδα στους απλούς ανθρώπους ότι θα μπορούσαν κι εκείνοι κάποια στιγμή να έρθουν σε επικοινωνία με τους θεούς.⁸⁷ Αντιθέτως, η λογική είναι εκείνη που επιστρατεύεται για να

---

⁸⁷ Ripat (2006) 156-157.

δικαιολογηθεί η αξιοκρατική ανάδειξη ανθρώπων που λόγω των ικανοτήτων και της προσωπικότητάς τους ευνοήθηκαν από την τύχη κι από τους θεούς. Αυτό το στοιχείο συνάδει με τους πολιτικούς στόχους του Βεσπασιανού και γι' αυτό το λόγο, η αντίδραση της Τερτύλλης προβάλλεται ως αναπόσπαστο σημείο της ανεκδοτολογικής διήγησης που θέλει τον Βεσπασιανό αυτοκράτορα από την στιγμή της σύλληψής του.

Ο επόμενος οiwνός που καταγράφει ο Σουητώνιος χρονολογείται στην περίοδο κατά την οποία ο Βεσπασιανός διετέλεσε ως *aedilis*:

Mox, cum aedilem eum C. Caesar, succensens curam uerrendis uis non adhibitam, luto iussisset oppleri congesto per milites in praetextae sinum, non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque rem p. ciuili aliqua perturbatione in tutelam eius ac uelut in gremium deuenturam. (5.3)

Αργότερα, όταν ο Βεσπασιανός ήταν αγορανόμος, ο Γάιος Καίσαρ, εκνευρισμένος επειδή είχε παραμελήσει το καθήκον του να καθαρίσει τους δρόμους, διέταξε να τον σκεπάσουν με λάσπη, που οι στρατιώτες του έριζαν ακόμα και στην περιπόρφυρη εσθήτα του· και τότε υπήρξαν άνθρωποι που ερμήνευσαν το γεγονός ως ένδειξη ότι κάποτε η χώρα του, εξαντλημένη και διαλυμένη από κάποια εμφύλια διαμάχη, θα καταφύγει στην προστασία του και θα φωλιάσει τρόπον τινά στην αγκαλιά του.

Το μοτίβο αταξίας – επαναφοράς της τάξης παραμένει σταθερό: Η παραμέληση των καθηκόντων του *aedilis* προκαλεί την οργή του Καλιγούλα, ο οποίος διατάζει να τιμωρηθεί. Η επαναφορά της τάξης θα προκύψει μέσα από τους ισχυρισμούς των ερμηνευτών του συμβάντος ότι, όπως το χόμα κύλησε στο στήθος του, έτσι κι η πατρίδα θα βρει προστασία στην αγκαλιά του, σε περίπτωση εμφύλιας διαμάχης. Εξάλλου, η αναγνώριση του χόματος ως συμβόλου πατριδολατρίας είναι γνωστή από τα κείμενα των κλασικών. Αυτή τη φορά οι ερμηνευτές του χρησμού δεν ήταν αρμόδιοι *haruspices*, δηλαδή μεσολαβητές του ανθρώπινου και του θείου στοιχείου, αλλά άνθρωποι που διέβλεπαν στον Βεσπασιανό την ικανότητα διάκρισης. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι ο Βεσπασιανός είχε κερδίσει την υποστήριξη ορισμένων ανθρώπων από τα πρώτα κιόλας πολιτικά του βήματα. Επιπλέον, παρά το γεγονός της αμέλειας και της ανευθυνότητας που χαρακτήριζαν τη θητεία του ως *aedilis*, υπήρχαν εκείνοι που πίστευαν στην ικανότητα του να προστατεύσει την πόλη, όταν θα χρειαζόταν. Και πάλι η αρχή της ιστορίας ταυτίζεται με μία αρνητική κατάσταση: ο Βεσπασιανός δεν είναι ένας υπεύθυνος και συνεπής αξιωματούχος που

χαίρει της εκτίμησης του αυτοκράτορα. Αντιθέτως, είναι ένας πολίτης που ντροπιάζεται λόγω της αμέλειας των καθηκόντων του από τον Καλιγούλα. Αν και ξεκινά από μία τέτοια μειωτική θέση, πρόκειται να γίνει προστάτης της πατρίδας.

Στο σχετικό χωρίο του έργου *Historiae* ο Τάκιτος, όταν αναφέρεται στο πεπρωμένο του Βεσπασιανού, υποστηρίζει την *ex post facto* ερμηνεία των οίωνών:

occulta fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus (1.10)

Εμείς πάντως δεν πιστέψαμε στο κρυφό του πεπρωμένο, ούτε στους οίωνούς και τους χρησμούς που ανέβαζαν το Βεσπασιανό και τους γιους του στην εξουσία, παρά μόνον όταν η τύχη του επιβεβαιώθηκε από τα γεγονότα.

Το ίδιο υπαινίσσεται και ο Σουητώνιος παρουσιάζοντας τον Βεσπασιανό ως έναν πολίτη του οποίου η ελπίδα για διακυβέρνηση εκδηλώθηκε σταδιακά. Στην περίπτωση αυτή, δεν είναι δυνατό να γνωρίζουμε αν ο Βεσπασιανός είχε πράγματι υποστηριχτές την εποχή που διατελούσε ως *aedilis* ή αν η πληροφορία αυτή κατασκευάστηκε αργότερα, με στόχο την αύξηση της δημοτικότητάς του. Η διευκρίνιση ότι ο Βεσπασιανός θα προστατεύσει την πολιτεία συγκεκριμένα σε εμφύλια διαμάχη και όχι, γενικότερα, σε έναν πόλεμο, δημιουργεί την υποψία ότι οι ερμηνευτές της διοσημίας αναφέρονταν στις συγκρούσεις ανάμεσα στους διαδόχους του Νέρωνα. Συνεπώς, είναι πιθανό η ερμηνεία να είμαι μεταγενέστερη του συμβάντος.

Στο ίδιο κεφάλαιο ο Σουητώνιος περιγράφει τρία τυχαία περιστατικά που ερμηνεύτηκαν ως ενδεικτικά της μελλοντικής ανάδειξης του Βεσπασιανού:

Prandente eo quondam canis extrarius e triuio manum humanam intulit mensaeque subiecit. (5.4)

Κάποια φορά, καθώς ο Βεσπασιανός έπαιρνε το πρόγευμά του, ένας ξένος σκύλος έφερε από το σταυροδρόμι ένα ανθρώπινο χέρι και το άφησε κάτω από το τραπέζι.

Ιδιαίτερη σημασία για την ερμηνεία του οίωνού ως προς το μοτίβο της αταξίας - τάξης έχει η λέξη *trivium*. *Trivium* είναι το σημείο όπου συναντώνται τρεις διαφορετικοί δρόμοι. Ο σκύλος καταλήγει από το *trivium* στο σπίτι του Βεσπασιανού, δηλαδή από μια απροσδιόριστη θέση (αταξία) σε ένα σταθερό σημείο (τάξη). Στο

σημείο, κάτω από το τραπέζι όπου γευματίζει ο Βεσπασιανός, αυτό το ζώο επιλέγει να τοποθετήσει το θηρευτικό του λάφυρο θέτοντας ένα τέλος στην περιπλάνησή του.

Ο οiwόνος με το βόδι έχει μεγαλύτερη σημασία όσον αφορά την πορεία της εξέλιξης και της σταδιακής ανόδου από την αφάνεια σε ένα λαμπρότερο μέλλον:

cenante rursus bos arator decusso iugo triclinium irrupit ac fugatis ministris quasi repente defessus procidit ad ipsos accumbentis pedes ceruicemque summisit. (5.4)

Και μιαν άλλη φορά, καθώς δειπνούσε, ένα βόδι ζεμένο στο αλέτρι ελευθερώθηκε από το ζυγό του, όρμησε μέσα στην τραπεζαρία και, αφού διασκόρπισε τους υπηρέτες, σαν να απόκαμε ξαφνικά, έπεσε στα πόδια του Βεσπασιανού, που είχε ξαπλώσει σε ανάκλιτρο για το δείπνο, και χαμήλωσε τον τράχηλό του.

Το βόδι αρχικά βρίσκεται σε μία αρνητική και δύσκολη θέση, τη θέση του ζυγού. Από το ζυγό αποδεσμεύεται και ορμάει προς την τραπεζαρία. Διατηρώντας για λίγο ακόμα την αγριότητα της φύσης του, τρομάζει τους υπηρέτες του Βεσπασιανού.⁸⁸ Μπροστά στο μελλοντικό αυτοκράτορα υποτάσσεται ολοκληρωτικά. Όσον αφορά την αρχική δυσχερή κατάσταση του δέσμιου στο ζυγό βοδιού αξίζει να σημειωθεί πως μελλοντικά ο Βεσπασιανός στα νομίσματα που έκοψε χρησιμοποίησε για τον εαυτό του το χαρακτηρισμό *adsertor libertatis publicae*, έναν τεχνικό όρο που υποδηλώνει το άτομο που, με δική του πρωτοβουλία και χωρίς να έχει οικονομικές σκοπιμότητες, αντιδρά ενάντια στην άδικη και λανθασμένη εκμετάλλευση ενός ανθρώπου ως σκλάβου.⁸⁹ Ο Βεσπασιανός, μέσα από την έκβαση του οiwόνου, φαίνεται πως εγγυήθηκε την ολοκληρωτική απελευθέρωση του ζώου, από τη στιγμή που, αν και όχι συνειδητά, το εξημέρωσε και το μετέφερε σε μία νέα, διαφορετική πραγματικότητα. Η αντίθεση από την αρχική κατάσταση του βοδιού μέχρι και την τελική είναι μεγάλη: το ζώο όχι απλώς απαλλάχθηκε από τα δεσμά του, αλλά ελευθερώθηκε από τα χαρακτηριστικά εκείνα που το προόριζαν για το ζυγό. Η τάξη αποκαταστάθηκε μέσα από την παρουσία του Βεσπασιανού.

---

⁸⁸ Ο Δίων Κάσιος που αναφέρεται στον ίδιο οiwόνό (*Ρωμαϊκή Ιστορία*, 65.2) παραλείπει την περιγραφή της αγριότητας του ζώου: *βοῦς τε γὰρ ἐν τῷ ἀγρῷ ἐν ᾧ τὴν δίαιταν ὡς πλήθει ἐποιεῖτο, δειπνοῦντι προσελθὼν ὤκλασε καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑπέθηκε. (Κι ἐνῶ δειπνοῦσε στο κτῆμα του, ὅπως συνήθιζε να κάνει το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του, ένα βόδι αφού τον πλησίασε, γονάτισε και κατέβασε το κεφάλι του κάτω από τα πόδια του).* Αντίθετα, ο Σουητώνιος, που επιθυμεί να τονίσει εμφαντικά την αλλαγή της συμπεριφοράς του ζώου ούτως, ώστε να προβάλλει καλύτερα την αντίθεση στο πριν και το μετά της ζωής του Βεσπασιανού, είναι πιο περιγραφικός.

⁸⁹ Watson (1973) 127.

Ένας τελευταίος οiwνός στο ίδιο απόσπασμα αναφέρεται στη συμπεριφορά ενός κυπαρισσιού στους αγρούς του παππού του:

arbor quoque cupressus in agro auito sine ulla ui tempestatis euulsa radicitus atque prostrata insequenti die uiridior ac firmior resurrexit. (5.4)

Αλλά και ένα κυπαρίσσι στο χωράφι του παππού του ξεριζώθηκε εντελώς και έπεσε στο έδαφος χωρίς να έχει χτυπηθεί από κάποια άγρια θύελλα, την επόμενη μέρα όμως ξαναφύτρωσε θαλαρότερο και δυνατότερο από πριν.

Χωρίς να ευθύνεται κάποιο κακό καιρικό φαινόμενο, το κυπαρίσσι ξεριζώνεται. Η κατάσταση αταξίας αποκαθίσταται από την επανόρθωση του φυτού και την ανάπτυξή του την αμέσως επόμενη μέρα. Τον ίδιο οiwνό παραθέτει στο έργο του ο Δίων Κάσσιος, αποδίδοντας την πτώση του δέντρου σε φυσικές αιτίες, δηλαδή στο φύσημα ενός δυνατού ανέμου: *κυπάρισσός τε περιφανής πρόρριζος ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀνατραπεῖσα (Ρωμαϊκή Ιστορία, 65.3)*. Σε αντίθεση με τον Δίωνα, ο Σουητώνιος, επισημαίνοντας ότι δεν υπήρξε κάποιο ακραίο καιρικό φαινόμενο, προσδίδει μυστηριακό χαρακτήρα στην αφήγηση του συμβάντος και το παρουσιάζει ως αναμφίβολο σημάδι της επερχόμενης πολιτικής επιτυχίας του Βεσπασιανού.

Στην περιγραφή του Τάκιτου, η αξία του οiwνού αποκαλύπτεται *summa claritudo* κατόπιν της αποδοχής του Βεσπασιανού ως αυτοκράτορα από τα στρατεύματα του Όθωνα και του Μουκιανού. Ο Βεσπασιανός επαναφέρει στη μνήμη τα γεγονότα εκείνα που προμήνυαν την ανάδειξή του παλαιότερα και που εκείνος είχε περιφρονήσει. Με νέες πληροφορίες πλέον, προχωρά σε μία ετεροχρονισμένη ερμηνεία τους, που βασίζεται και στην αναμφισβήτητη κρίση των *haruspices*.⁹⁰

Ο επόμενος οiwνός που καταγράφεται στο κείμενο του *Divus Vespasianus* τοποθετείται χρονικά πριν την έναρξη της κρίσιμης μάχης ανάμεσα στον Όθωνα και τον Βιτέλλιο:

acieque Betriacensi, prius quam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse uictaque altera superuenisse tertiam ab solis exortu ac uictricem abegisse.(5.7)

⁹⁰ Ο Τάκιτος κάνει αυστηρή επιλογή ανάμεσα στα ανέκδοτα που επιθυμεί να παραθέσει στο έργο του. Σχετικά με την ανεκδοτογραφία για το Βεσπασιανό στο έργο του Τάκιτου και τις συγγραφικές προθέσεις του τελευταίου βλ. Morgan (1996)..

Και στη μάχη του Βητριακού, πριν ακόμα αρχίσει η συμπλοκή, δυο αετοί όρμησαν ο ένας εναντίον του άλλου ενόπιον όλων, και όταν ο ένας ηττήθηκε, έφτασε ένας τρίτος από τη μεριά που ανατέλλει ο ήλιος κι έδιωξε το νικητή.

Για άλλη μία φορά η φυσική τάξη των πραγμάτων ανατρέπεται. Δυο αετοί μονομαχούν και ο ένας κερδίζει. Ωστόσο, ο νικητής αετός που προκάλεσε αρχικά τον πόλεμο, θα εκδιωχτεί, χωρίς να αναφέρεται ότι θα υπάρξει δεύτερη μονομαχία, από έναν τρίτο αετό, ο οποίος θα επαναφέρει την ηρεμία και την τάξη.⁹¹

Παράλληλα με το θαύμα της Αλεξάνδρειας, που θα μελετηθεί παρακάτω, μάντεις υποκινούν μία ανασκαφή σε έδαφος ελληνικό, στην Τεγέα της Αρκαδίας, κατά την οποία αποκαλύπτονται αρχαιολογικά ευρήματα με μια προσωπογραφία που θυμίζει τον Βεσπασιανό:

per idem tempus Tegeae in Archadia instinctu uaticinantium effossa sunt sacrato loco uasa operis antiqui atque in iis assimilis Vespasiano imago.(7.3)

Την ίδια εποχή (που πραγματοποίησε το θαύμα στην Αλεξάνδρεια), σε έναν ιερό τόπο της Τεγέας στην Αρκαδία μια ανασκαφή υπό την καθοδήγηση μάντεων έφερε στο φως μερικά αγγεία αρχαίας τεχνοτροπίας και πάνω σε αυτά υπήρχε μια προσωπογραφία που παρουσίαζε καταπληκτική ομοιότητα με τον Βεσπασιανό.

Η εικόνα του Βεσπασιανού θα ταυτιστεί με την αποκάλυψη των αρχαιολογικών μνημείων που ξεθάβονται κάτω από το χώμα, δηλαδή με την αποκατάσταση της τάξης. Η άγνοια των ανασκαφέων για το τι πρόκειται να συναντήσουν δημιουργεί παραλληλισμό με την *obscuritas* του γένους των Φλαβίων. Με την τελική ανακάλυψη εκφράζεται η ανάδειξη του Βεσπασιανού από το σκοτάδι.

Στην περιγραφή του Σουητώνιου παρουσιάζουν ενδιαφέρον τα ακόλουθα σημεία: αρχικά, η έρευνα υποκινείται από μάντεις, δηλαδή ιερά πρόσωπα που, ενδεχομένως, αναγνωρίζουν λόγω της σχέσης τους με το θείο στοιχείο ότι τα αποτελέσματα είναι προφητικά. Αυτήν την εντύπωση προσπαθεί να δημιουργήσει ο Σουητώνιος περιγράφοντας το περιστατικό χωρίς να δίνει πολλές λεπτομέρειες. Στην

---

⁹¹ Σύμφωνα με τον Πλίνιο ο αετός θεωρούνταν το πιο δυνατό από τα γνωστά πτηνά της Ρώμης και μάλιστα αποκαλούνταν *armiger iouis*, γιατί ήταν το μοναδικό που δεν είχε χτυπηθεί ποτέ από αστραπή (Pl. *Naturalis Historia*, 10.4). Στη συνείδηση των Ρωμαίων κάθε συμβάν που σχετιζόταν με αετό αποτελούσε έναν τρόπο να εκφράσει ο Juppiter τη θέλησή του. Για περισσότερα βλ. Krauss (1930). Ακόμη, σύμφωνα με μια μαρτυρία του Ηρωδιανού, βιογράφου του 3^{ου} αιώνα μ.Χ., ο αετός ήταν το ζώο που χρησιμοποιούνταν κατά την τελετή αποθέωσης των αυτοκρατόρων για να συμβολίσει την άνοδό τους στον ουρανό.

πραγματικότητα, οι μάντεις γνωρίζουν το κύρος που τους προσδίδει η ιδιότητά τους και μπορούν να προβάλλουν οτιδήποτε εκείνοι θέλουν στο λαό της Ρώμης ως προφητικό σημάδι. Κατ' αυτό τον τρόπο, είναι πιθανό οι μάντεις να υποκίνησαν αυτή την έρευνα ώστε να παρουσιάσουν το Βεσπασιανό ως τον εκλεκτό των θεών.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως είναι η δεύτερη αναφορά στο *Divus Vespasianus* στη σημασία της παρουσίας του αυτοκράτορα στον ελληνικό χώρο.⁹² Μάλιστα, η αναφορά αυτή αποτελεί περιγραφή ενός συμβάντος που τελείται συγχρονικά με την αποδοχή του αυτοκράτορα από το αιγυπτιακό ιερατείο. Την ίδια στιγμή στην Ιουδαία έχει ήδη ακουστεί μια προφητεία σχετικά με το μέλλον του Βεσπασιανού ως αυτοκράτορα, ενώ στη Ρώμη ανακαλούνται όλες οι ιστορίες των παιδικών και νεανικών χρόνων του, που μολονότι τότε είχαν περιφρονηθεί, πλέον αποκτούν ενδιαφέρον για πολλούς ανθρώπους που επιδίδονται στην *ex post facto* ερμηνεία τους. Στο σύνολό τους οι ανεκδοτολογικές ιστορίες οριοθετούν πνευματικά και γεωγραφικά τα σύνορα επικράτειας του Βεσπασιανού.

---

⁹² Η πρώτη αναφορά (5.5) σχετίζεται και πάλι με ανεκδοτολογική ιστορία που λαμβάνει χώρα όταν ο Βεσπασιανός βρίσκεται στην Ελλάδα.

3.2 Όνειρα

Ο Σουητώσιος εκδηλώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την καταγραφή ονείρων που σχετίζονται με τους βιογραφούμενους Καίσαρες. Ειδικότερα, παραθέτει στις βιογραφίες του όνειρα σχετικά με τον Ιούλιο Καίσαρα, τον Αύγουστο, τον Τιβέριο, τον Καλιγούλα, τον Κλαύδιο, το Νέρωνα, τον Γάλβα, τον Όθωνα, τον Βεσπασιανό και το Δομιτιανό.⁹³ Σε κάθε περίπτωση, η ενασχόληση με τα όνειρα, τόσο από την πλευρά του λογοτέχνη, όσο και από την πλευρά εξειδικευμένων ερμηνευτών που εξασκούσαν την ονειρομαντεία ως επάγγελμα ήδη από τα χρόνια της *Respublica*,⁹⁴ αποτελεί ένδειξη για την γενικότερη πεποίθηση των ανθρώπων της ρωμαϊκής κοινωνίας απέναντι στην προφητική σημασία των ονείρων.⁹⁵

Στην περίπτωση των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, η πίστη ή η δυσπιστία απέναντι στις ερμηνείες που επιδέχονταν τα ενύπνια οράματα είχε πολύ μεγαλύτερη ισχύ. Όπως έχει σημειωθεί στην προηγούμενη ενότητα, ο λαός ένωθε την ανάγκη να πιστέψει στο μεταφυσικό, για να αποδεχτεί με μεγαλύτερη ευκολία την εμφάνιση νέων προσώπων στο πολιτικό προσκήνιο και, στις περισσότερες περιπτώσεις, να πιστέψει ότι μέσω αυτών προσεγγίζει το θεό. Οι αυτοκράτορες δεν αγνοούσαν την ανάγκη αυτή και έτσι μεριμνούσαν για τη διάδοση ιστοριών που εμπεριείχαν το στοιχείο του ονείρου είτε μέσω της προφορικής παράδοσης είτε μέσω της λογοτεχνίας.

Στο έργο *Divus Vespasianus* καταγράφονται δύο όνειρα ως προμηνύματα της ανόδου του Βεσπασιανού στην εξουσία. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι και τα δύο σχετίζονται με το Νέρωνα, τον τελευταίο διάδοχο της Ιουλιοκλαυδιανής δυναστείας. Κατά την περιοδεία του Νέρωνα στην Ελλάδα, ο Βεσπασιανός ονειρεύεται πώς μετά την εξαγωγή του δοντιού του αυτοκράτορα, θα αποκτήσει καλή τύχη τόσο ο ίδιος όσο και η οικογένειά του. Η εξαγωγή του δοντιού γίνεται την αμέσως επόμενη μέρα:

---

⁹³ *Divus Iulus* 7, *Divus Augustus* 94, *Tiberius* 74, *Caligula* 50 και 57, *Claudius* 37, *Nero* 46, *Galba* 4, *Otho* 7, *Divus Vespasianus* 5, *Domitianus* 23.

⁹⁴ Στην ύστερη ρεπουμπλικανική περίοδο της Ρώμης μαρτυρείται η ύπαρξη των *coniectores*, επί πληρωμή διερμηνέων των ονείρων: Plaut., *Curculio* 246-50; *Miles Gloriosus* 693 και Cic., *De div.* I .1 32.

⁹⁵ Harris (2003) 31-33.

At in Achaia somniauit initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemptus esset; euenitque ut sequenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet tantumque quod exemptum.(5.5)

Όταν βρισκόταν στην Ελλάδα, ονειρεύτηκε πως τύχη αγαθή θα ανέμενε τον ίδιο και την οικογένειά του αμέσως μόλις γινόταν η εξαγωγή του δοντιού του Νέρωνα· την επόμενη έτυχε να περάσει ένας γιατρός από τον προθάλαμο του ανακτόρου και να του δείξει ένα δόντι, που το είχε προ ολίγου αφαιρέσει από τον αυτοκράτορα.

Στο όνειρο αυτό παρατηρείται το μοτίβο διασάλευσης της τάξης και την επανόρθωσης με την παρουσία του Βεσπασιανού, κατά το πρότυπο των οίων που έχουν αναλυθεί παραπάνω. Η απώλεια ενός δοντιού, που είναι συνήθως μια επίπονη διαδικασία, ερμηνεύεται ως ένα ευνοϊκό μέλλον για κάποιο δεύτερο πρόσωπο, τον επίδοξο αυτοκράτορα και, κατ' αυτόν τον τρόπο, η τάξη διαδέχεται την αταξία, όπως συμβαίνει με όλα τα ανέκδοτα στο *Divus Vespasianus*. Όμως, εκτός από αυτό, το όνειρο του Βεσπασιανού έχει και μία δεύτερη σημασία.

Σε αντίθεση με τους οίονους, τα όνειρα αποτελούν μια ξεχωριστή κατηγορία αφήγησης ως προς τον τρόπο με τον οποίο συντελούν κατασκευή της εικόνας ενός δημόσιου προσώπου. Είναι γνωστό πως τα όνειρα δεν εκδηλώνονται δημόσια και, ως εκ τούτου, δεν υπάρχει κοινό που θα μπορούσε να επιβεβαιώσει το περιεχόμενό τους. Συνεπώς, οι πληροφορίες και οι οίονοί που πιστεύεται πως μεταφέρει κάθε όνειρο δεν είναι δυνατό να ελεγχθούν από άλλα πρόσωπα πέρα από εκείνα που το βλέπουν.⁹⁶ Στην περίπτωση του ονείρου που καταγράφει ο Σουητώνιος, ο Βεσπασιανός είναι αναμφίβολα το μοναδικό πρόσωπο που θα μπορούσε να το αφηγηθεί στους οικείους του και ενδεχομένως στον Νέρωνα, ενθαρρύνοντας έτσι την κυκλοφορία του.

Άμεσο επακόλουθο της διάδοσης ενός ονείρου είναι η ερμηνεία του, διαδικασία που τις περισσότερες φορές εκτελούνταν από το ίδιο το πρόσωπο που έβλεπε το όνειρο. Στη ρωμαϊκή λογοτεχνία, αν και μαρτυρείται η παρουσία ερμηνευτών ονείρων, οι αναφορές είναι λίγες και, ως ένα βαθμό, αρνητικές.⁹⁷ Τα εξέχοντα πρόσωπα της ρωμαϊκής κοινωνίας συνήθιζαν να ερμηνεύουν τα όνειρα μόνα τους ή με τη βοήθεια φιλικών προσώπων. Αν, ωστόσο, συμβουλευόνταν επαγγελματίες ερμηνευτές, αυτό γινόταν με πλήρη μυστικότητα για να αποφύγουν

⁹⁶ Για κάποιες ενδιαφέρουσες σκέψεις σχετικά με τα όνειρα και την επίδρασή τους βλ. Siegler (1967) 14-24 και, συγκεκριμένα για το ρωμαϊκό κόσμο, Kragelund (2001) 53-95.

⁹⁷ Harisson (2013) 186-187.

την ντροπή που θα τους προκαλούσε η αποκάλυψη μιας τέτοιας κίνησης.⁹⁸ Ειδικότερα, ο Βεσπασιανός, σε ολόκληρη τη βιογραφία αλλά και στο έργο του Τάκιτου, παρουσιάζεται αδιάφορος για τους οiwονούς που προμηνύουν την τύχη του, μέχρι τη στιγμή που τα ίδια τα γεγονότα τον οδηγούν στην *ex post facto* ερμηνεία τους. Αν δεχτούμε ότι ισχύει το ίδιο και για το συγκεκριμένο όνειρο, παρουσιάζει ενδιαφέρον το σημείο που επιλέγει ο Σουητώνιος για να τοποθετήσει την εξιστόρησή του στο *Divus Vespasianus*.

Σύμφωνα με το βιογράφο, ο Βεσπασιανός βλέπει το όνειρο τη στιγμή που βρίσκεται στην Ελλάδα ως συνοδός του Νέρωνα. Η περιοδεία του Νέρωνα έλαβε χώρα το 66 μ.Χ., μετά την καταστροφική πυρκαγιά⁹⁹ που θεωρήθηκε από μεγάλη μερίδα των πολιτών ως «εμπρησμός».¹⁰⁰ Δεν είναι, λοιπόν, απίθανο ο Σουητώνιος να επιλέγει να χρησιμοποιήσει έναν αναχρονισμό *ex post facto*, προκειμένου να προβάλλει την ανάδειξη του Βεσπασιανού αμέσως μετά την εξασθένιση της δημοτικότητας του Νέρωνα και να διαχωρίσει προκαταβολικά τη θέση του από τους υπόλοιπους τρεις επίδοξους διαδόχους του αυτοκρατορικού θρόνου, καθώς ο Βεσπασιανός ήταν εκείνος, του οποίου η καλή τύχη (*initium felicitatis futurum*) κρινόταν από την πολιτική πορεία του Νέρωνα σύμφωνα με τη θέληση των θεών.

Το ίδιο ισχύει για την περίπτωση του ονείρου που βλέπει ο Νέρων κατά τις τελευταίες μέρες της βασιλείας του:

Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut tensam Iouis Optimi Maximi e sacrario in domum Vespasiani et inde in circum deduceret (5.7)

Κατά τις τελευταίες ημέρες της αυτοκρατορίας του, δόθηκε στο Νέρωνα η συμβουλή, μέσα σε κάποιο όνειρό του, να μεταστεγάσει το θείο άρμα του Αρίστου και Μεγίστου Διός από το ιερό που βρισκόταν στο σπίτι του Βεσπασιανού και από εκεί στον Ιππόδρομο.

Δεν είναι ο Γάλβας, ο Όθων ή ο Βιτέλλιος, αλλά ο Βεσπασιανός αυτός που θα γίνει μεσολαβητής ανάμεσα στο θείο και το ανθρώπινο στοιχείο, καθώς η *tensa*, το ιερό τροχήλατο όχημα που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά των αγαλμάτων και των ομοιωμάτων των θεών στα παιχνίδια του Ιπποδρόμου, θα οδηγούνταν από εκείνον

⁹⁸ Harisson (2013) 188-189.

⁹⁹ Tac., *Annales* 15. 38-47.

¹⁰⁰ Suet, *Nero* 38.

στον Ιππόδρομο. Έτσι, με τη συγκατάθεση του Juppiter, η δημόσια εικόνα του Βεσπασιανού πρόκειται να λάβει θρησκευτικό χαρακτήρα.¹⁰¹ Το μοτίβο των αντιθέσεων υπάρχει και σε αυτή την ιστορία: από την θέση του συνοδού του Νέρωνα και αξιωματούχου του στρατού, ο Βεσπασιανός θα γίνει *auriga*, αρματηλάτης του Juppiter, κερδίζοντας έτσι μία θέση στη θρησκευτική ζωή της αυτοκρατορίας.

Μπορεί να ειπωθεί χωρίς επιφύλαξη ότι το όνειρο αυτό δεν άφησε τον Νέρωνα αδιάφορο. Ο ίδιος, όπως σκιαγραφείται από το Σουητόνιο στη βιογραφία του, αλλά και από τον Τάκιτο στο έργο *Annales*,¹⁰² έδινε μεγάλη σημασία στα όνειρα και τις ερμηνείες τους. Είναι πολύ πιθανό, υπακούοντας στη θέληση του θεού, ο Νέρων να έπραξε όπως προστάχτηκε στο όνειρό του και να συνέβαλε με τον τρόπο αυτό στην προβολή του Βεσπασιανού ως «εκλεκτού» ενώπιον του ρωμαϊκού λαού.

---

¹⁰¹ Krauss(1930) 152-153.

¹⁰² 16.1-3.

3.3 Προφητείες

Apud Iudaeam Carmeli dei oraculum consulentem ita confirmauere sortes, ut quidquid cogitaret uolueretque animo quamlibet magnum, id esse prouenturum pollicerentur (Suet., *Divus Vespasianus* 5.6)

Όταν είχε συμβουλευτεί το μαντείο του θεού στο Κάρμηλο της Ιουδαίας, οι κλήροι ήταν πολύ ενθαρρυντικοί, καθώς του υπόσχονταν πως ό,τι κι αν σχεδίαζε ή επιθυμούσε, όσο μεγάλο κι αν ήταν αυτό, θα το πραγματοποιούσε.

Ο Τάκιτος περιγράφει την ίδια ιστορία με περισσότερες λεπτομέρειες, παραθέτοντας επιπρόσθετα, το όνομα του χρησμοδότη Βασιλίδη, που αποτελεί από μόνο του χρησμό λόγω της ετυμολογικής συγγένειας με την ελληνική λέξη «βασιλιάς»:

illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis 'quicquid est' inquit, "Vespasiane, quod paras, seu domum extruere seu prolatare agros sive ampliare seruitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum." (Tac., *Historiae* 2.78)

Όταν ο Βεσπασιανός θυσίαζε εκεί, αναλογιζόμενος τις κρυφές του προσδοκίες, ο ιερέας Βασιλίδης, αφού επανειλημμένως εξέτασε τα εντόσθια του θύματος, του είπε: «Ό,τι κι αν σχεδιάζεις, Βεσπασιανέ, είτε να χτίσεις σπίτι, είτε να επεκτείνεις τα κτήματά σου είτε να αυξήσεις τον αριθμό των δούλων σου, ο θεός θα σου προσφέρει έναν λαμπρό οίκο, εκτάσεις χωρίς όρια και πλήθος ανθρώπους».

Σύμφωνα με τον Τάκιτο, ο Βεσπασιανός ζητά από το θεό να λάβει προφητεία, όταν η ελπίδα για την ανάληψη αυτοκρατορικών καθηκόντων έχει ήδη εισχωρήσει στην ψυχή του. Ο Τάκιτος μεταφέρει την προφητεία του Βασιλίδη σε ευθύ λόγο και χρησιμοποιεί την τεχνική της κλιμάκωσης, για να τονίσει το μέγεθος των δυνατοτήτων που θα έχει ο Βεσπασιανός από εκείνη τη στιγμή και εξής.

Σε αντίθεση με τον Τάκιτο, ο Σουητώνιος δεν αναφέρεται στην ψυχολογική κατάσταση του Βεσπασιανού, παραλείπει το όνομα του χρησμοδότη ιερέα¹⁰³ και

---

¹⁰³ Ο Σουητώνιος θα αναφερθεί στον ιερέα Βασιλίδη στο 7^ο κεφάλαιο, όταν θα περιγράφει το όραμα του Βεσπασιανού στο ναό του Σέραπι στην Αλεξάνδρεια. Είναι πιθανό στο συγκεκριμένο σημείο της αφήγησής του να αποφεύγει να κατονομάσει τον ιερέα που έδωσε το χρησμό στο ναό του Κάρμηλου, γιατί ο ίδιος, μελετώντας τις πηγές του, δυσκολεύεται να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα σχετικά με την ύπαρξη ενός ή δύο ιερέων με το όνομα «Βασιλίδης». Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Scott(1934) δεν αποκλείεται ο Βασιλίδης για τον οποίο γίνεται λόγος στο κεφάλαιο αυτό να ήταν ένας οποιοσδήποτε ιερέας του ρωμαϊκού στρατού. Ο Σουητώνιος, αν και στο 7^ο κεφάλαιο, θα τονίσει το παράδοξο της

χρησιμοποιεί πλάγιο λόγο, χωρίς περιττές αφηγηματικές τεχνικές. Ο στόχος του βιογράφου είναι να παρουσιάσει έναν αυτοκράτορα του οποίου η αφανής καταγωγή δεν επιτρέπει φιλοδοξίες και μεγαλεπήβολες αξιώσεις, σε μια εποχή που οι αυτοκράτορες πάσχιζαν να βρουν δεσμούς με το μυθικό και ηρωικό παρελθόν. Παρόλα αυτά, οι δυνατότητές του και η εύνοια που λαμβάνει από τους θεούς κάθε παράδοσης, είναι τα στοιχεία που θα τον ανυψώσουν και θα τον οδηγήσουν σε μία άνευ προηγούμενου ανάδειξη. Έτσι, σε αναλογία με τις προηγούμενες ανεκδοτολογικές ιστορίες, στο χρησμό αυτό ενυπάρχει το στοιχείο της αταξίας και της επανόρθωσης που εκφράζει συμβολικά την σιωπηλή άνοδο από την αφάνεια προς τον αυτοκρατορικό θρόνο: ο Βεσπασιανός ανησυχεί για την αβεβαιότητα του μέλλοντος και ζητά χρησμό. Δια μέσου του θεού αποκτά γνώση των ικανοτήτων του και την αυτοπεποίθηση που αρμόζει σε ένα μελλοντικό αυτοκράτορα.

Ο δεύτερος χρησμός που λαμβάνει ο Βεσπασιανός στην Ιουδαία δίνεται από τον Φλάβιο Ιώσηπο:

et unus ex nobilibus captiuis Iosephus, cum coiceretur in uincula, constantissime asseuerauit fore ut ab eodem breui solueretur, uerum iam imperatore (5.6)

Ένας μάλιστα από τους επιφανέστερους αιχμαλώτους, ο Ιώσηπος, την ώρα που τον αλυσόδεσαν, δήλωσε με απόλυτη βεβαιότητα ότι εντός ολίγου θα τον απελευθέρωνε ο ίδιος άνθρωπος, ο οποίος όμως πλέον θα ήταν αυτοκράτορας.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται ο Ιώσηπος από το Σουητώνιο είναι χαρακτηριστικός. Παρά το γεγονός ότι ο αιχμάλωτος καταγόταν από ιερατική οικογένεια και ανέλαβε από πολύ μικρός καθήκοντα ιερέα, όπως αναφέρει ο ίδιος στην αυτοβιογραφία του,¹⁰⁴ ο Σουητώνιος επιλέγει να συνοψίσει όλη τη θρησκευτική του δραστηριότητα στον επιθετικό προσδιορισμό *nobilis* που συνοδεύει το ουσιαστικό *captiuis*. Η εμπρόθετη αφαιρετική του διαιρεμένου όλου στο αριθμητικό *unus* αποτελεί σαφή ένδειξη ότι ο Σουητώνιος περιφρονεί όλες τις πληροφορίες

παρουσίας του Βασιλίδη στο ναό του Σέραπι, δεν προχωρά σε περαιτέρω ανάλυση. Αυτό που ενδιαφέρει τον βιογράφο δεν είναι η αλήθεια καθαυτή, αλλά η επιρροή που έχει η πληροφορία του οράματος στο λαό.

¹⁰⁴ *Αυτοβιογραφία Ιωσήπου, 1.1: Έμοι δὲ γένος ἐστὶν οὐκ ἄσημον, ἀλλ' ἐξ ἱερέων ἄνωθεν καταβεβηκός. ὥσπερ δ' ἢ παρ' ἐκάστοις ἄλλη τις ἐστὶν εὐγενείας ὑπόθεσις, οὕτως παρ' ἡμῖν ἡ τῆς ἱεροσύνης μετουσία τεκμήριόν ἐστιν γένους λαμπρότητος. (Το γένος μου δεν είναι άσημο, αλλά έχει προέλθει από τους ανώτατους ιερείς, και, καθώς η ευγενική καταγωγή είναι για τον καθένα υπόθεση διαφορετικής προέλευσης, έτσι για εμάς η συμμετοχή στο ιερατικό έργο είναι απόδειξη της λαμπρότητας του γένους μας).*

σχετικά με το παρελθόν και τη θρησκευτική ισχύ του Ιώσηπου, τον κατατάσσει στο σύνολο των Ιουδαίων αιχμαλώτων που είχαν κάποια φήμη και, κατά κάποιο τρόπο, μειώνει το θρησκευτικό του κύρος. Στην αφήγηση του ίδιου περιστατικού από τον Ιώσηπο, ο Βεσπασιανός, που αρχικά εκλαμβάνει την προφητεία του αιχμαλώτου ως ένα τέχνασμα για να κερδίσει την ελευθερία του,¹⁰⁵ ασκεί έλεγχο στην προφητική του δύναμη και μόνο όταν οι απαντήσεις τους το επιτρέπουν, απενοχοποιεί τα κίνητρά του και τον απαλλάσσει.¹⁰⁶ Ο Ιώσηπος, ωστόσο, καταγράφει τα γεγονότα αυτά μετά τη λήξη του Ιουδαϊκού πολέμου και εφόσον έχουν επιβεβαιωθεί οι χρησιμοδοσίες του και έχει κερδίσει την εύνοια του αυτοκράτορα, πλέον, Βεσπασιανού. Για το λόγο αυτό, ο προπαγανδιστικός χαρακτήρας του κειμένου του αποτελεί κρίσιμο ζήτημα στην έρευνα.¹⁰⁷

Χωρίς αμφιβολία ο Ιώσηπος πλησίασε περισσότερο από τον Σουητώνιο τον Βεσπασιανό και απέδωσε πιο λεπτομερειακά το περιστατικό του χρησμού, αφού μάλιστα συμμετείχε και ο ίδιος σε αυτό. Ωστόσο, οι εκφραστικές επιλογές του Σουητώνιου για ένα γεγονός το οποίο δεν έλαβε χώρα ενώπιόν του παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Στο *Divus Vespasianus*, πέρα από όσα έχουν ήδη αναφερθεί, είναι χαρακτηριστικό ότι ο Ιώσηπος ενισχύει την προφητεία του με ακλόνητη βεβαιότητα (*constantissime asseueravit*), η οποία συγκαλύπτει την απουσία της προφητικής του ισχύος. Έτσι, αποκτά την αποδεικτική δύναμη που θα είχε η ρήση ενός ατόμου που μεσολαβεί ανάμεσα στο θεό και τους ανθρώπους, ακόμη κι αν ο βιογράφος αρνείται να του αποδώσει αυτά τα χαρακτηριστικά.

Η στάση του Σουητώνιου απέναντι στην ιστορία με τον Ιώσηπο επιβεβαιώνει, για άλλη μια φορά, ότι η χρήση των ανεκδότην επιτελεί έναν πολύ συγκεκριμένο σκοπό. Η αντιστοιχία είναι φανερή: ο Ιώσηπος είναι ένας από τους αιχμαλώτους κι όχι κάποιος διακεκριμένος προφήτης. Μέσω της χρησιμοδοσίας θα οδηγηθεί από την κατάσταση της αιχμαλωσίας στην απελευθέρωση, την απόκτηση της εύνοιας του αυτοκράτορα και την εισαγωγή του στην αυτοκρατορική αυλή ως έμπιστου ακόλουθου του Βεσπασιανού. Με τρόπο ανάλογο, ο Βεσπασιανός θα οδηγηθεί από την θέση του στρατηγού σε εκείνην του ηγεμόνα.

---

¹⁰⁵ Σχετικά με τα κίνητρα του Ιώσηπου βλ. Sanford (1935) 127-145 και Kelley (2004).

¹⁰⁶ *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου*, 3.8.9.403-408.

¹⁰⁷ Βλ. Hollander (2014).

3.4. Θαύματα

Στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό κόσμο ως «θαύμα» χαρακτηριζόταν ένα περιστατικό που λάμβανε χώρα ενώπιον σημαντικού αριθμού ανθρώπων και προκαλούσε το αίσθημα της έκπληξης και της απορίας. Βασική προϋπόθεση για να γίνεται λόγος για ένα θαύμα ήταν να υπάρχει κοινό μπροστά το οποίο αυτό τελούνταν.¹⁰⁸ Στη συγκεκριμένη εργασία, θα χρησιμοποιηθεί ο όρος «θαύμα» για όλες τις ιστορίες στο έργο του Σουητώνιου που εμπεριέχουν το μεταφυσικό στοιχείο και δεν μπορούν να εξηγηθούν από την ανθρώπινη λογική, ανεξάρτητα αν αυτόπτης μάρτυρας αυτών ήταν ένας ή περισσότεροι άνθρωποι.

Στο έργο *Divus Vespasianus* καταγράφονται τρία θαύματα σχετικά με το Βεσπασιανό. Το ένα από αυτά τοποθετείται χρονικά στην περίοδο πριν την ανάληψη των αυτοκρατορικών καθηκόντων και παρουσιάζεται από το βιογράφο ως θετικός οινός για την πολιτική πορεία του Βεσπασιανού. Ο τόπος που τελείται το γεγονός είναι η Ρώμη. Το δεύτερο αποτελεί μια άτυπη τελετή αποθέωσης του αυτοκράτορα από τον ιερέα Βασιλίδη στο ναό του Σέραπι στην Αίγυπτο και, μολονότι παρουσιάζεται από το βιογράφο ως όραμα του Βεσπασιανού, εμπεριέχει στοιχεία που επιτρέπουν την ένταξή του στην κατηγορία των θαυμάτων. Το τρίτο θαύμα αφορά την περίοδο μετά την ανακήρυξή του Βεσπασιανού ως αυτοκράτορα από τα στρατεύματα της Ανατολής και λαμβάνει χώρα στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Το θαύμα αυτό λειτουργεί ως καταλυτικός παράγοντας για την εδραίωση της Φλαβιανής δυναστείας, καθώς μέσα από αυτό φωτίζονται οι θρησκευτικές προεκτάσεις του τίτλου *princeps* στην ανατολή.

Δεδομένου ότι η πρόσληψη των θαυμάτων επηρεάζεται από τις θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις των λαών στους οποίους απευθύνονται, κρίνεται απαραίτητο να χωριστεί η ανάλυση σε δύο κεφάλαια, καθένα από τα οποία φέρει ως τίτλο το μέρος όπου τελέστηκαν.

---

¹⁰⁸ Garland (2011) 75-75.

3.4.1 Ρώμη

Σύμφωνα με την αφήγηση του Σουητώνιου, κατά τα τελευταία χρόνια διακυβέρνησης του Νέρωνα, μαζί με άλλους οίονους που προμήνυαν την ανάδειξη του Βεσπασιανού, συνέβη και αυτός:

ac non multo post comitia secundi consulatus ineunte Galba statuam Diui Iuli ad Orientem sponte conuersam. (5.7)

Όχι πολύ αργότερα (από τη στιγμή που είδε ο Νέρων το όνειρο), όταν ο Γάλβας πήγαινε να παραστεί στις εκλογές των αρχόντων, όπου τον εξέλεξαν για δεύτερη φορά ύπατο, ένα άγαλμα του αποθεωμένου Ιούλιου Καίσαρα στράφηκε από μόνο του στην Ανατολή.

Την πληροφορία περί στροφής του αγάλματος του θεοποιημένου Ιουλίου προς την Ανατολή παραθέτει και ο Τάκιτος στο έργο του *Historiae*:

Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus vulgata: [...] statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab occidente in orientem conversam. (1.86)

Επιπλέον από διάφορες πηγές έφταναν ειδήσεις για τρομακτικούς οίονους: [...] ένα άγαλμα του αποθεωμένου Ιουλίου, στο νησί του Τίβερη, στράφηκε από τα δυτικά στα ανατολικά.

Το γεγονός ότι το ανέκδοτο αυτό μαρτυρείται και από τους δύο συγγραφείς μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η φήμη του ήταν αρκετά διαδεδομένη και ότι η γνησιότητά του δεν απασχολούσε σε μεγάλο βαθμό το ρωμαϊκό λαό. Η πεποίθηση ότι τα αντικείμενα που σχετίζονταν με επιτυχημένες ηγετικές προσωπικότητες είχαν μαγικές ιδιότητες ήταν βαθιά εδραιωμένη στη λαϊκή συνείδηση, όπως φαίνεται κι από άλλα παραδείγματα: κατά τις μαρτυρίες του Κικέρωνα και του Σαλλούστιου, ο Κατιλίνας απέδιδε λατρεία σε ένα χρυσό αετό, που αποτέλεσε το έμβλημα των Ρωμαίων στη νικηφόρα μάχη τους εναντίον των Κίμβρων.¹⁰⁹ Ο ρωμαϊκός λαός σίγουρα αναγνώριζε το μεταφυσικό στοιχείο στη στροφή ενός αγάλματος, όμως δεν εξέφραζε αμφισβήτηση για το αν συνέβη πραγματικά το γεγονός, καθώς η αρχέγονη αντίληψη περί των *numina*, δηλαδή περί της παρουσίας των θεϊκών δυνάμεων στα

¹⁰⁹ Cicero, *In Catilinam* 1.9.24 και Sallustius, *Bellum Catilinae* 59. Για περισσότερα παραδείγματα βλ. Krauss (1930) 178.

φυσικά φαινόμενα κι αντικείμενα, είχε διατηρηθεί ακόμα και μετά την παγίωση ενός ορισμένου από το κράτος συστήματος θρησκευτικής λατρείας.¹¹⁰

Αυτό που έχει σημασία είναι ο τρόπος με τον οποίο ο κάθε συγγραφέας επιλέγει να παρουσιάσει το περιστατικό και ποιοι είναι οι σκοποί του. Ο Τάκιτος καταγράφει το ίδιο συμβάν τοποθετώντας το σε ένα τελείως διαφορετικό συγκείμενο. Πιο συγκεκριμένα, παραθέτει την ιστορία αυτή σε μία λίστα από *prodigia*, δηλαδή γεγονότα που η Σύγκλητος διακήρυττε ως αποδεικτικά σημάδια για το πώς αισθάνονταν οι θεοί απέναντι στο ρωμαϊκό κράτος.¹¹¹ Ο ιστορικός, καταγράφοντας αυτόν τον οινόν, αναφέρεται στο μέλλον της αυτοκρατορίας μετά το θάνατο του Νέρωνα, χωρίς να δημιουργεί κάποια συσχέτιση με το πρόσωπο του Βεσπασιανού. Αντίθετα, ο Σουητώνιος τοποθετεί το συμβάν συγχρονικά με την εκλογή του Γάλβα το 68, πράγμα που οδηγεί σε μία εκ των υστέρων ερμηνεία του θαύματος σχετική με την ανάδειξη των Φλαβίων.

Από τη συγκεκριμένη αναφορά προκύπτει ότι ο Τάκιτος ενδιαφέρεται για το μεταφυσικό στοιχείο μόνο ως παρατηρητής της συμπεριφοράς που εκδηλώνει ο άνθρωπος ωθούμενος από την πίστη του σε αυτό. Ο ιστορικός θα εστιάσει στο αποτέλεσμα του συμβάντος που έγκειται στο ρήμα *terrebant*, δίνοντας έτσι μια λεπτομερή καταγραφή της κατάστασης που επικρατούσε την εποχή εκείνη στο ρωμαϊκό κόσμο.¹¹²

Η περίπτωση του Σουητώνιου είναι διαφορετική. Ο βιογράφος επιχειρεί να φωτίσει μέσα από τα ανέκδοτα την ανοδική πορεία του Βεσπασιανού από την *obscuritas* στην αυτοκρατορία. Η καταγραφή του θαύματος λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο: το άγαλμα του Ιούλιου Καίσαρα, που βρίσκεται στην *Insula Tiberina*,¹¹³ στρέφεται όχι προς το αυτοκρατορικό παλάτι, την αγορά ή το σπίτι κάποιου σημαντικού δημοσίου προσώπου, αλλά προς την ανατολή, υποδεικνύοντας το σημείο από το οποίο θα έρθει εκείνος που θα χτίσει μια δεύτερη δυναστεία, διαφορετική από την πρώτη. Την ακινησία του αγάλματος διαδέχεται η κίνηση προς την ανατολή, όπου θα γίνει η απαρχή ουσιαστικών αλλαγών για το μέλλον της Ρώμης. Ο αναγνώστης του οινού στον Τάκιτο δυσκολεύεται να αντιληφθεί ότι οι αλλαγές αυτές θα

---

¹¹⁰ Krauss (1930) 23-24.

¹¹¹ Damon (2003) 277.

¹¹² Damon (2003) 277.

¹¹³ Σύμφωνα με τις πληροφορίες του Τάκιτου, καθώς ο Σουητώνιος δεν διευκρινίζει την ακριβή τοποθεσία του.

υλοποιηθούν από το Βεσπασιανό, σε αντίθεση με τον αναγνώστη του *Divus Vespasianus*, ο οποίος οδηγείται από τον ίδιο συγγραφέα προς αυτή την κατεύθυνση.

3.4.2 Αίγυπτος

Το δεύτερο θαύμα τοποθετείται χρονικά λίγο πριν το θάνατο του Βιτέλλιου όταν ο Βεσπασιανός βρισκόταν στο ναό του Σέραπι στην Αλεξάνδρεια. Καθώς ο αυτοκράτορας προσέφερε θυσίες στον αιγυπτιακό θεό, εμφανίστηκε μπροστά του ο ιερέας Βασιλίδης και του απέδωσε τιμές που αρμόζουν σε θεό:

hic cum de firmitate imperii capturus auspicium aedem Serapidis summotis omnibus solus intrasset ac propitiato multum deo tandem se conuertisset, uerbenas coronasque et panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei uisus est; quem neque admissum a quoquam et iam pridem propter neruorum ualitudinem uix ingredi longeque abesse constabat. (7.1)

Εκεί (στην Αίγυπτο) θέλοντας να λάβει χρησμό για τη σταθερότητα της εξουσίας του, μπήκε μόνος του στο ναό του Σέραπι, αφού είχε προηγουμένως απομακρύνει τους πάντες. Όταν, ύστερα από πολλές εξιλαστήριες προσφορές στο θεό, έκανε μεταβολή για να φύγει, του φάνηκε πως ο απελεύθερός του Βασιλίδης του πρόσφερε ιερά κλαδιά, στεφάνια και γλυκίσματα, όπως είναι η συνήθεια εκεί· και όμως ήξερε καλά πως κανείς δεν είχε δεχτεί τον άνθρωπο εκείνο στο ναό και πως, εξαιτίας των ρευματισμών του, μόλις και μετά βίας μπορούσε να βαδίσει, καθώς και ότι βρισκόταν μακριά από το μέρος εκείνο.

Όπως και στην περίπτωση του ονείρου με το δόντι του Νέρωνα, έτσι και σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχουν αυτόπτες μάρτυρες που θα μπορούσαν να επιβεβαιώσουν την γνησιότητα της εξιστόρησης. Ο Βεσπασιανός είχε απομακρύνει όλους τους ακολούθους του από το ναό του Σέραπι (*summotis omnibus*) γιατί επιθυμούσε να λάβει το χρησμό από τον θεό μόνος του. Επομένως, οτιδήποτε ονειρεύτηκε, οραματίστηκε ή είδε, το μετέδωσε με το δικό του υποκειμενικό τρόπο στους οικείους του, οι οποίοι με τη σειρά τους διαμόρφωσαν την ιστορία που καταγράφει ο Σουητώνιος.

Σύμφωνα με την αφήγηση του Τάκιτου, ο Βεσπασιανός αντιλαμβανόμενος το παράδοξο της παρουσίας του Βασιλίδη, έσπευσε με κάθε τρόπο να διαλευκάνει την υπόθεση:

percontatur sacerdotes num illo die Basilides templum inisset, percontatur obvios num in urbe visus sit; denique missis equitibus explorat illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse. (4.82)

Ρώτησε τότε τους ιερείς αν ο Βασιλίδης είχε εμφανιστεί εκείνη την ημέρα στο ναό, αλλά και τους περαστικούς αν κάποιος από αυτούς τον είχε δει στην πόλη· τελικά έστειλε μερικούς ιππείς και έμαθε ότι εκείνη την ώρα ο Βασιλίδης βρισκόταν ογδόντα μίλια μακριά.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μία αναφορά στον τρόπο με τον οποίο σκιαγραφείται ο Βεσπασιανός ως προς τον έλεγχο της αξιοπιστίας των οιωνών και των προφητειών στο έργο *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου* του Φλάβιου Ιώσηπου, καθώς παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τον τρόπο που σκιαγραφείται από τον Τάκιτο στο παραπάνω απόσπασμα. Πιο συγκεκριμένα, ο Φλάβιος Ιώσηπος αναφέρει ότι ο Βεσπασιανός στο άκουσμα της μελλοντικής του τύχης από τον αιχμάλωτό του, τον Ιώσηπο, έσπευσε να ελέγξει την προφητική του ικανότητα, ρωτώντας του υπόλοιπους αιχμαλώτους αν ποτέ κάποια άλλη προφητεία του είχε επιβεβαιωθεί (3.8.9). Το στοιχείο που παρουσιάζει ενδιαφέρον στην αφήγηση είναι ότι ο Ιώσηπος δεν κατονομάζει τους μάρτυρες που θα μπορούσαν να επιβεβαιώσουν την προφητική του ικανότητα, προκειμένου να υποστηρίξει τον εαυτό του. Ο Βεσπασιανός, αντίθετα, παρουσιάζεται να αναζητά μαρτυρίες άλλων αιχμαλώτων προκειμένου να ερευνήσει το ζήτημα της αξιοπιστίας του Ιώσηπου.¹¹⁴ Έτσι, ο αυτοκράτορας στο έργο *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου* προβάλλεται σαν ένας άνθρωπος που δεν παρασύρεται από κολακείες και το αίσθημα της φιλοδοξίας, αλλά ασκεί ενδελεχή έλεγχο στις πληροφορίες που δέχεται. Ανακαλύπτοντας σταδιακά τα στοιχεία που φανερώνουν την εύνοια των θεών απέναντί του, ή ακόμη κι ένα κρυφό δεσμό που τον ενώνει με τον κόσμο τους, ξαφνιάζεται και ψάχνει τρόπους να επιβεβαιώσει την ύπαρξή του.

Δεδομένου ότι τόσο ο Τάκιτος όσο και ο Φλάβιος Ιώσηπος ανήκαν στον αυτοκρατορικό κύκλο κι είχαν γνωρίσει το Βεσπασιανό από κοντά,¹¹⁵ δεν αποκλείεται ο ορθολογισμός που του αποδίδουν να είναι ένα στοιχείο που ο ίδιος επιθυμούσε να προβάλλεται εμφαντικά στις λογοτεχνικές αναφορές στο πρόσωπό

¹¹⁴ *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου* 3.8.9: ταῦτα παρὰ τῶν αἰχμαλώτων κατ' ἰδίαν ὁ Οὐεσπασιανὸς ἐκπυθόμενος ὡς εὔρισκεν ἀληθῆ, οὕτω πιστεύειν περὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἤρκετο. (Αφού πληροφορήθηκε γι' αυτές τις προβλέψεις από τους αιχμαλώτους κατ' ἰδίαν ο Βεσπασιανός και τις βρήκε αληθινές, άρχισε έτσι να πιστεύει εκείνα που είχε προφητεῦσει ο Ιώσηπος για τον ίδιο).

¹¹⁵ Ο Τάκιτος αναφέρει πως η συγγραφική καριέρα του ξεκίνησε και ευδοκίμησε κατά την περίοδο διακυβέρνησης των Φλαβίων. Βλ. *Historiae* 1.1

του, καθώς με τον τρόπο αυτό διακήρυττε το αναπόφευκτο της βασιλείας του. Τα θεϊκά σημάδια εξέπλητταν και τον ίδιο που, αν και παρουσίαζε τον εαυτό του ως ορθολογιστή και συνετό, δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά από το να δεχτεί το πεπρωμένο που διάλεξαν για κείνον οι θεοί. Όλες οι ενέργειές του που υποδηλώνουν διεκδίκηση του θρόνου παρουσιάζονται ως αναγκαίες επιλογές. Ο Βεσπασιανός έπρεπε να καταστείλει την ιουδαϊκή εξέγερση, έπρεπε να γίνει ο βασιλιάς των Αιγυπτίων κι έπρεπε να αντιμετωπίσει, για χάρη του Όθωνα, τον Βιτέλλιο.

Σε αντίθεση με τον Τάκιτο, ο Σουητώνιος δεν καταγράφει με λεπτομέρεια τις αντιδράσεις του αυτοκράτορα στη θέα του Βασιλίδη. Αν και ο ίδιος δεν έχει αναφέρει, ίσως εσκεμμένα, το όνομα του ιερέα κατά την εξιστόρηση της χρησιμοδοσίας στο μαντείο του Καρμήλου, θέτει, όπως και ο Τάκιτος, ως προβληματισμό την απόσταση και τη φυσική αδυναμία του ιερέα να βρίσκεται στην Αίγυπτο, κυρίως για να επισημάνει ότι στο σημείο αυτό πρόκειται να περιγράψει ένα θαύμα. Καμία ενέργεια με στόχο την αναζήτηση της αλήθειας από μέρους του αυτοκράτορα δεν διατυπώνεται στη βιογραφία του. Το στοιχείο που έχει σημασία για το βιογράφο στην καταγραφή του συγκεκριμένου ανέκδοτου δεν είναι η επιβεβαίωση της φυσικής παρουσίας του Βασιλίδη, αλλά οι θρησκευτικές προεκτάσεις του γεγονότος, καθώς ο Βεσπασιανός προβάλλεται ως νέος Σέραπης και νέος Αλέξανδρος.¹¹⁶

Επιπρόσθετα, αποτελεί καινοτομία του Σουητώνιου ότι το γεγονός συσχετίζεται με την είδηση της ήττας και του θανάτου του Βιτελλίου.¹¹⁷

ac statim aduenere litterae fusas apud Cremonam Vitelli copias, ipsum in urbe interemptum nuntiantes (7.1)

Την ίδια στιγμή έφτασαν επιστολές με την πληροφορία πως τα στρατεύματα του Βιτελλίου είχαν διασκορπιστεί στην Κρεμόνα και πως ο ίδιος είχε σκοτωθεί στη Ρώμη.

Ο Henrichs (1968) εκθέτει λεπτομερώς τα επιχειρήματα που αποδεικνύουν ότι η παραπάνω πληροφορία του Σουητώνιου θεωρείται αναξιόπιστη. Παρόλα αυτά υπάρχουν λόγοι που οδηγούν στην υπόθεση ότι η εσφαλμένη πληροφόρηση δεν ήταν αποτέλεσμα απροσεξίας, αλλά επιλογής. Για την τεκμηρίωση της υπόθεσης αυτής έχει σημασία ο χρονικός προσδιορισμός *statim*. Η ήττα στην Κρεμόνα και ο θάνατος

¹¹⁶ Henrichs (1968) 75 και Montevicchi (1981) 155-170.

¹¹⁷ Henrichs (1968) 55.

του Βιτελλίου έγιναν σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, όμως οι επιστολές έφτασαν λίγο μετά την απόδοση τιμών από το Βασιλίδη.¹¹⁸ Αν η λεπτομέρεια αυτή είχε διαφύγει από το Σουητώνιο, η επιλογή οποιουδήποτε άλλου χρονικού προσδιορισμού πέρα από το *statim* θα ήταν ακριβέστερη.

Μια πειστικότερη εξήγηση, που αφορά τη λειτουργία των ανεκδότων, όπως έχει αναλυθεί μέχρι στιγμής στο σύνολο του έργου, είναι πως ο Σουητώνιος χρησιμοποίησε τον χαρακτήρα του Βασιλίδη για να καταγράψει μια ακόμα ιστορία που φωτίζει την αναπόφευκτη ανάδειξη του Βεσπασιανού. Ο τελευταίος από τους τρεις διαδόχους του Νέρωνα πεθαίνει και αυτή ακριβώς είναι η κατάλληλη στιγμή για να προετοιμαστεί το έδαφος ανάδειξής του στην Ιταλία, αφού παράλληλα αναγνωριζόταν από το ιερατείο της Αιγύπτου κι αφού είχε γίνει αυτοκράτορας στις επαρχίες της Ανατολής.

Για άλλη μια φορά ο Σουητώνιος παραθέτει μία ιστορία που αναπτύσσεται ώστε να προβάλλει το μοτίβο της διασάλευσης της τάξης και της αποκατάστασης: ο Βεσπασιανός στην αρχή παρουσιάζεται ανασφαλής και γι' αυτό ζητά χρησμό *firmitate imperii*. Από τη δυσμενή κατάσταση της αβεβαιότητας θα οδηγηθεί στην κατάσταση της εδραίωσης και ανόδου, καθώς ο τρόπος με τον οποίο θα του αποδοθούν τιμές και δώρα θυμίζει τελετουργικό μυστήριο στέψης βασιλέως.¹¹⁹ Στο Βεσπασιανό, το νέο Σέραπι, ανοίγονται οι πόρτες για το τελευταίο και σημαντικότερο θαύμα που προσδώσει την απαιτούμενη *auctoritas* και *maiestas* στην ανατολή και θα λειτουργήσει καταλυτικά στην αποδοχή και την παγίωση της ηγεμονίας του στο χώρο εκτός της Ρώμης.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες του Σουητώνιου, του Τάκιτου και του Δίωνα Κάσιου, κατά την παραμονή του στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, ο Βεσπασιανός θεραπεύει δύο ασθενείς που του ζητούν βοήθεια, κατόπιν καθοδήγησης από το θεό:

e plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure sedentem pro tribunali pariter adierunt orantes opem ualitudini demonstratam a Serapide per quietem restitutum oculos, si inspuiisset; confirmaturum crus, si dignaretur calce

---

¹¹⁸ Henrichs (1968) 54. Η μάχη στην Κρεμόνα έληξε τον Οκτώβριο του 69, ενώ ο θάνατος του Βιτελλίου συνέβη μετά από δύο μήνες. Αν, όπως πιθανολογείται, ο Βεσπασιανός έφτασε στην Αλεξάνδρεια τον Νοέμβριο, τότε κανείς δεν εγγυάται ότι τα νέα έφτασαν μαζί, όπως αφήνει ο Σουητώνιος να εννοηθεί. Ο Τάκιτος διαχωρίζει τα δύο αυτά περιστατικά. Βλ. *Historiae* 3.48.3 και 4.51.1.

¹¹⁹ Luke (2010) 80 και Levick (1999) 69.

contingere. [3] cum uix fides esset ullo modo rem successuram ideoque ne experiri quidem auderet, extremo hortantibus amicis palam pro contione utrumque temptauit, nec euentus defuit. (Suet. Divus Vespasianus 7.2-3)

Ένας τυφλός κι ένας χωλός από το πλήθος ήρθαν μαζί να τον συναντήσουν, ενώ καθόταν στο βήμα του δικαστή, και τον ικέτευσαν να τους συνδράμει στην αναπηρία τους, όπως τους είχε υποδείξει ο Σέραπις στον ύπνο τους: είχε πει ότι ο Βεσπασιανός θα αποκαθιστούσε την όραση του ενός φτύνοντας στα μάτια του· και θα θέραινε το πόδι του άλλου, αν καταδεχόταν να το ακουμπήσει με τη φτέρνα του. Μολονότι ελάχιστα πίστευε πως ήταν δυνατόν να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, και γι' αυτό δεν τολμούσε ούτε καν να το δοκιμάσει, στο τέλος, με την προτροπή των φίλων του, αποπειράθηκε να κάνει και τα δύο δημοσίως, μπροστά στο συγκεντρωμένο πλήθος· και δεν απέτυχε.

Per eos mensis quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem ut genas et oculorum orbis dignaretur respergere oris excremento. alius manum aeger eodem deo auctore ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur orabat. Vespasianus primo inridere, aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci: postremo aestimari a medicis iubet an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. medici varie disserere: huic non exesam vim luminis et redituram si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. id fortasse cordi deis et divino ministerio principem electum; denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseros fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta quae adstabat multitudine, iussa exequitur. statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. (Tac. Historiae 4.81)

Τους μήνες που ο Βεσπασιανός έμεινε στην Αλεξάνδρεια, περιμένοντας να αρχίσει η περίοδος των θερινών ανέμων και να γαληνέψει η θάλασσα, συνέβησαν πολλά θαύματα, ενδεικτικά της εύνοιας των ουρανών και της ευμένειας των θεών προς το άτομό του. Ένας από το λαό της Αλεξάνδρειας, για τον οποίο ήταν γνωστό ότι είχε χάσει την όρασή του, έπεσε στα πόδια του Βεσπασιανού, παρακαλώντας τον με λυγμούς να τον θεραπεύσει, όπως τον είχε συμβουλευσει ο θεός Σέραπις, τον οποίο λατρεύει

αυτό το έθνος, παραδομένο στη δεισιδαιμονία περισσότερο από όλα τα άλλα· ικέτευσε τον αυτοκράτορα να καταδεχτεί να αλείψει με το σάλιο του τα μάγουλα και τα μάτια του. Κάποιος άλλος, που το χέρι του είχε αχρηστευθεί, παρακάλεσε τον Καίσαρα να το πατήσει με τη φτέρνα του ποδιού του, ακολουθώντας τη συμβουλή του ίδιου θεού. Ο Βεσπασιανός στην αρχή γέλασε και ειρωνεύτηκε στη συνέχεια, όμως, καθώς οι άνθρωποι αυτοί επέμεναν, άρχισε αφενός να φοβάται μην τυχόν γελοιοποιηθεί, αν αποτύχει να τους θεραπεύσει, και αφετέρου παρακινημένος από τις εκκλήσεις του και τα λόγια των κολάκων, να ελπίζει ότι θα το πετύχει· τελικά διέταξε τους γιατρούς να αποφανθούν κατά πόσον τέτοια τύφλωση και τέτοια αναπηρία μπορούσαν να θεραπευθούν με ανθρώπινη βοήθεια. Οι γιατροί διαχώρισαν τις δύο περιπτώσεις: είπαν ότι η δύναμη της όρασης δεν είχε χαθεί εντελώς και θα επανερχόταν, αν απομακρύνονταν τα εμπόδια· στη δεύτερη, ότι οι αρθρώσεις είχαν φύγει από τη θέση τους, αλλά αν εφαρμοζόταν η κατάλληλη πίεση στα σημεία εκείνα, η αναπηρία θα θεραπευόταν. Πιθανόν αυτή να ήταν η θέληση των θεών και ο αυτοκράτορας να είχε επιλεγεί για να επιτελέσει το θείο έργο· σε κάθε περίπτωση, αν η θεραπεία πετύχαινε, ο αυτοκράτορας θα δοξαζόταν, κι αν αποτύχαινε, μόνο οι δύο δύστυχοι άνθρωποι θα γελοιοποιούνταν. Έτσι ο Βεσπασιανός, πιστεύοντας ότι η καλή του τύχη μπορούσε να του προσφέρει τα πάντα κι ότι τίποτα δεν είναι απίθανο, έπραξε μετά χαράς μπροστά στο πλήθος που παρακολουθούσε προσεκτικά αυτό που του είχε ζητηθεί. Η λειτουργία του χεριού αποκαταστάθηκε αμέσως και ο τυφλός είδε ξανά το φως της μέρας. Τα δύο γεγονότα βεβαιώνονται από αυτόπτες μάρτυρες ακόμα και σήμερα που κανένα όφελος δεν προκύπτει από το ψέμα.

καὶ Οὐεσπασιανὸς δὲ αὐτὸς τυφλὸν τέ τινα καὶ ἕτερον οὐκ ἀρτίχειρα, προσελθόντας οἱ ἐξ ὄψεως ὄνειράτων, τοῦ μὲν τὴν χεῖρα πατήσας τοῦ δὲ τοῖν ὀφθαλμοῖν προσπύσας, ὑγιεῖς ἀπέφηνε. (Δίων Κάσσιος, Ρωμαϊκὴ Ἱστορία 65.8.1-2)

Και ο ίδιος ο Βεσπασιανός παρέδωσε υγιείς κάποιον άνδρα τυφλό και έναν άλλον με πληγωμένο χέρι, οι οποίοι ήρθαν σε εκείνον εξαιτίας ενός οράματος που είδαν στα όνειρά τους, πατώντας το χέρι του ενός και φτύνοντας στα μάτια του άλλου.

Και οι τρεις συγγραφείς μαρτυρούν την θαυματουργική ίαση δύο ασθενών από το Βεσπασιανό ενώπιον του αλεξανδρινού πλήθους. Σύμφωνα με την αφήγηση του Σουητώνιου, μαζί με τον τυφλό ικέτη βρίσκει θεραπεία κι ένας χωλός, σε αντίθεση με τις περιγραφές των δύο άλλων συγγραφέων, που του αποδίδουν πάθηση του χεριού αντί για πάθηση του ποδιού. Επιπλέον, τόσο ο Σουητώνιος όσο και ο Τάκιτος τονίζουν εμφαντικά τη διστακτικότητα του Βεσπασιανού να προβεί στην

πρόκληση που υψώνεται μπροστά του και την επιμονή των οικείων του να προσπαθήσει, ενώ στο κείμενο του Δίωνα παραλείπονται τέτοιου είδους λεπτομέρειες. Τέλος, μόνο ο Σουητώνιος και ο Τάκιτος αναφέρουν ότι ο Σέραπις υπέδειξε στα άτομα αυτά να καταφύγουν στο Βεσπασιανό, σε αντίθεση με τον Δίωνα που αναφέρεται αόριστα σε κάποια όνειρα που είδαν.

Τα κριτήρια με βάση τα οποία ο καθένας από τους τρεις συγγραφείς επιλέγει τί θα συμπεριλάβει και τί όχι στην αφήγησή του μπορούν να οδηγήσουν σε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τη λειτουργία του ανέκδοτου στο κάθε λογοτεχνικό είδος. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η βιογραφία, και πιο συγκεκριμένα εκείνη της αυτοκρατορικής περιόδου, ευνοεί την κυκλοφορία παράδοξων ιστοριών, χωρίς να απαιτείται υποχρεωτικά η άσκηση ελέγχου στην γνησιότητά τους.¹²⁰ Έτσι, ο Σουητώνιος στο συγκεκριμένο ανέκδοτο δεν δείχνει απορία ή έκπληξη, ούτε αισθάνεται την ανάγκη να εξηγήσει γιατί ο Σέραπις εμφανίζεται στα όνειρα των ασθενών. Προηγουμένως, στο απόσπασμα 7.1, έχει παρουσιάσει τον Βεσπασιανό να αποδίδει αυτοβούλως λατρευτικές τιμές στο θεό και να λαμβάνει ευνοϊκό χρησμό από τον ιερέα Βασιλίδη εντός του ναού.

Αντιθέτως, ο Τάκιτος καταγράφει λεπτομερέστερα το θαύμα της Αλεξάνδρειας, ανταποκρινόμενος στην ανάγκη να ενισχύσει την ιστορικότητα του περιστατικού.¹²¹ Επιπλέον, επιλέγει μια διαφορετική διάταξη των γεγονότων: πριν από την αφήγηση του θαύματος επισημαίνει το μέγεθος της λατρείας των Αλεξανδρινών στο θεό Σέραπι έτσι, ώστε να προχωρήσει αιτιολογικά στην περιγραφή των επεισοδίων. Οι ασθενείς πίστεψαν στην καθοδήγηση που τους εστάλη, ωθούμενοι από την πίστη τους στο θεό. Είναι χαρακτηριστικό πως ο Τάκιτος τοποθετεί το ανέκδοτο της επίσκεψης του Βεσπασιανού στο ναό του Σέραπι αμέσως μετά την πραγματοποίηση του θαύματος της Αλεξάνδρειας, σε αντίθεση με το Σουητώνιο. Ο Τάκιτος επιλέγει αυτή τη σειρά γιατί υπακούει περισσότερο στους κανόνες της λογικής: ο θεός επιλέγει τον Βεσπασιανό, των εκλεκτό όλων, για να πραγματοποιήσει το θαύμα της θεραπείας κι ο Βεσπασιανός, έχοντας κερδίσει την εμπιστοσύνη του θεού, θα τον τιμήσει και θα του ζητήσει χρησμό.

---

¹²⁰ Albrecht (2007) 528.

¹²¹ Papaioannou (2016) in print.

Η καταγραφή του Σουητώνιου τροφοδοτείται από άλλα κίνητρα. Ο βιογράφος επιδιώκει να τονίσει την ανάγκη υποστηρικτών για τον Βεσπασιανό, γιατί η *obscuritas* του ονόματός του και η απουσία κάποιου συνδετικού κρίκου με το μυθικό περιβάλλον καθιστά την παρουσίασή του ως νέου αυτοκράτορα της Ρώμης δύσκολη. Η οπτική του Σουητώνιου απέχει σαφώς από την αφήγηση των ίδιων γεγονότων όπως τα παρουσιάζει ο Ιώσηπος στο έργο *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου*. Σύμφωνα με τον Henrichs (1968) ο Ιώσηπος στο έργο αυτό πείθει τους αναγνώστες ότι ο Βεσπασιανός δεν φιλοδόξησε ποτέ να γίνει αυτοκράτορας. Αντ' αυτού παρουσιάζεται ως αλτρουιστής σωτήρας της Ιουδαίας.¹²² Αν ληφθεί υπόψη ότι το έργο γράφτηκε μετά την απελευθέρωση και τη μεταφορά του Ιώσηπου στη Ρώμη και, μάλιστα, στην αυλή του αυτοκράτορα, και τη σταδιοδρομία του Ιώσηπου στη συνέχεια, γίνεται εύκολα αντιληπτή η επιρροή που άσκησε η Φλαβιανή ιδεολογία στο περιεχόμενό του. Ο Ιώσηπος, ως ευνοούμενος του αυτοκράτορα και των διαδόχων του, παρουσίαζε τον Βεσπασιανό στο έργο του με τον τρόπο που ο ίδιος αυτοκράτορας ήθελε να προβάλλει τον εαυτό του. Γι' αυτό το λόγο, είναι πιθανό η παρουσίαση του Βεσπασιανού ως απαλλαγμένου από τη φιλοδοξία της εξουσίας να έχει την προέλευση της στον ίδιο τον αυτοκράτορα. Η δημιουργία μιας τέτοιας εντύπωσης σχετικά με τον Βεσπασιανό θα είχε πολλαπλά οφέλη στη δημόσια εικόνα του, τόσο πριν από την ανάληψη της εξουσίας, όσο και μετά: πριν τα γεγονότα του 69 μ.Χ. οι διάδοχοι του Νέρωνα θα συνωμοτούσαν ο ένας εναντίον του άλλου, υποτιμώντας τις δυνάμεις του Βεσπασιανού και δίνοντάς του χρόνο να επιδείξει τις στρατιωτικές του ικανότητες και να αυξήσει τη δημοτικότητά του. Άλλωστε ο ίδιος ο Σουητώνιος υποστηρίζει ότι ο Βεσπασιανός επιλέχθηκε ως αυτοκράτορας από τις λεγεώνες της ανατολής μετά το θάνατο του Όθωνα, κατόπιν της απόρριψης των υπόλοιπων διοικητών επαρχιών.¹²³ Η πληροφορία αυτή ενισχύεται με την ιστορία για το γράμμα που απηύθυνε ο Όθων στο Βεσπασιανό, ζητώντας του να εκδικηθεί για λογαριασμό του.¹²⁴

Μετά την επιστροφή του στη Ρώμη, η προβολή του Βεσπασιανού ως αφιλόδοξου σωτήρα της Ιουδαίας και της υπόλοιπης αυτοκρατορίας θα τον εξυπηρετούσε ως εξής: τα κατορθώματά του θα επαιούνταν στο διπλάσιο, αφού τα ατομικιστικά τα ατομικιστικά κίνητρα ήταν μειωμένα σε σχέση με τα συλλογικά. Με

¹²² Henrichs (1968) 78-79.

¹²³ *Divus Vespasianus* 6.3.

¹²⁴ *Divus Vespasianus* 6.4.

τον τρόπο αυτό, ο νέος αυτοκράτορας θα διαχώριζε τη θέση του από το Νέρωνα, που τόσο είχε μισηθεί ο λαός, αλλά και από τους τρεις επόμενους Καίσαρες και τα λάθη τους.¹²⁵ Θα παρουσιαζόταν ως σωτήρας της ρωμαϊκής πολιτείας. Τέλος, με αυτές τις πρακτικές ο Βεσπασιανός θα διαχώριζε τη θέση του κι από την προηγούμενη δυναστεία της Ρώμης, οι ηγέτες της οποίας εμμέσως πλην σαφώς παρουσιάζονται εμφορούμενοι από φιλοδοξία, ώστε να παρουσιαστεί ως εγγυητής μίας *novus ordo seclorum*.

Στην περιγραφή του θαύματος της Αλεξάνδρειας, τόσο ο Τάκιτος, όσο και ο Σουητώνιος θα τονίσουν τη διστακτικότητα του Βεσπασιανού, αλλά και την επιμονή των οικείων του να προσπαθήσει να θεραπεύσει τους ασθενείς. Μάλιστα ο Τάκιτος παρουσιάζει το Βεσπασιανό αρχικά, να τους κοροϊδεύει και να τους απωθεί (*primo inridere, aspernari*) και, δευτερευόντως, μόνο ύστερα από την πιεστική επιμονή του λαού και των ακολούθων του, να καλεί ειδικούς για να εκτιμήσουν τη δυνατότητα του εγχειρήματος.

Ο Βεσπασιανός προβάλλεται επιφυλακτικός σαν να εκπλήσσεται και ο ίδιος από τον ρόλο που έχουν επιλέξει οι θεοί γι' αυτόν. Ο Τάκιτος αποδίδει την διστακτικότητα στο φόβο της αποτυχίας. Πέρα από αυτή υπάρχει και μια άλλη εξήγηση: αν και, όπως έχει σημειωθεί στο δεύτερο κεφάλαιο, ο Βεσπασιανός είχε καλλιεργήσει την ελπίδα ότι ήταν ο εκλεκτός των θεών, η διστακτικότητα του είναι πιθανό να οφειλόταν στο γεγονός ότι δεν ήθελε να προβάλλει τον εαυτό του ως μάγο, καθώς για το ρωμαϊκό λαό οι θαυματοποιοί είχαν κατά παράδοση περιορισμένο και αμφιλεγόμενο κύρος.¹²⁶ Για το λόγο αυτό στις αφηγήσεις κρίνεται απαραίτητη η αναφορά της θρησκείας. Με τη συμμετοχική δράση της αιγυπτιακής λατρείας, ο Βεσπασιανός δεν θα παρουσιαστεί σαν μάγος, στο ρωμαϊκό αναγνωστικό κοινό του Τάκιτου και του Σουητώνιου, αλλά σαν ένα θεόσταλτο πρόσωπο, όπως ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ. Οποιοδήποτε κατόρθωμα επιτύχει από το σημείο αυτό και στο εξής θα προβάλλεται ως αποτέλεσμα τύχης και εύνοιας από μέρους των θεών. Όπως παρατηρεί η Levick (1999) η σημασία της τύχης και του πεπρωμένου στη φλαβιανή ιδεολογία αντικατοπτρίζεται και πρακτικά με την επανεμφάνιση της Fortuna στα

---

¹²⁵ Εύλογα εντοπίζονται ατομικιστικά κίνητρα στον Βιτέλλιο, για τον οποίο αναφέρει ο Δίων Κάσσιος ότι πριν ξεψυχήσει εκστόμισε τις λέξεις “αυτοκράτωρ ποτέ ὑμῶν ἐγενόμην” (*Ρωμαϊκή Ιστορία* 64.21.2). Για περισσότερα, βλ. Levick (1999) 71.

¹²⁶ Dickie (2001) 192-201 και MacMullen(1967) 95-127.

νομίσματα της εποχής.¹²⁷ Η αποτελεσματική θεραπεία των ασθενών από το Βεσπασιανό, στο τέλος, είναι μια αλληγορία για να προβληθούν οι θεραπευτικές δυνάμεις της νέας δυναστείας¹²⁸ και να αναδειχθεί η θεϊκή καταγωγή του Δομιτιανού.¹²⁹

Στο *Divus Vespasianus* το θαύμα της Αλεξάνδρειας θα λειτουργήσει όπως και τα προηγούμενα ανέκδοτα: μέσω της θεραπευτικής παρέμβασης του Βεσπασιανού οι δυο ασθενείς ικέτες θα περάσουν από την κατάσταση της ασθένειας στην κατάσταση της υγείας. Με τον ίδιο τρόπο, ο Βεσπασιανός από την κατάσταση της *obscuritas* θα γίνει αυτοκράτορας και το ρωμαϊκό κράτος από την κατάσταση της αστάθειας θα βρει την σταθερότητα και την ειρήνη.

Συνοψίζοντας, το σύνολο των ανεκδότων που σχετίζονται με το Βεσπασιανό και αναφέρονται στην προ της βασιλείας του περίοδο, καταγράφεται από το Σουητώνιο με πολύ συγκεκριμένη τεχνική ώστε να τονίζεται διαρκώς η εξέλιξη από την *obscuritas* στην ολοκληρωτική κυριαρχία. Το μοτίβο των πολλαπλών αντιθέσεων και της επανόρθωσης μιας αρχικά δυσμενούς κατάστασης ενυπάρχει σε όλες τις ιστορίες, με αποκορύφωμα το θαύμα της Αλεξάνδρειας, ώστε να προβάλλεται το αναπόφευκτο της αναρρίχησης του Βεσπασιανού στο θρόνο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Στον πίνακα που ακολουθεί συγκεντρώνονται όλα τα ανέκδοτα και επισημαίνονται οι αντιθέσεις ανάμεσα στην αρχική κατάσταση αταξίας και την τελική κατάσταση επανόρθωσης. Στην τελευταία στήλη παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο επιδιώκεται να προβληθεί ο Βεσπασιανός στο βίο του Σουητώνιου μέσα από την κάθε ιστορία.

---

¹²⁷ Levick (1999) 67.

¹²⁸ Levick (1999) 68.

¹²⁹ Η σύγχρονη έρευνα έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι καταγραφές του θαύματος της Αλεξάνδρειας στα έργα του Τάκιτου και του Σουητώνιου ήταν μέρος της πολιτικής προπαγάνδας του Δομιτιανού, που επιθυμούσε να προβάλει τον εαυτό του ως γόνο θεού. Για περισσότερα βλ. Luke (2010) 99-102, Παπαϊοαννου (2016) inprint.

3.5. Πίνακας Ανεκδότων

Ανέκδοτο	Αρχική Κατάσταση (αταξία)	Τελική Κατάσταση (επανόρθωση)	Ρόλος-Παρουσία του Βεσπασιανού
Ιερή Βελανιδιά	Μαρασμός	Ευδοκμία	Διεκπεραιωτής ενός λαμπρού πεπρωμένου
Λάσπη στον χιτόνα του <i>aedilis</i> Βεσπασιανού	Ασυνέπεια και ανευθυνότητα	Προστασία πατρίδας	Σωτήρας του κράτους
Σκύλος από το <i>trivium</i>	Περιπλάνηση	Εγκατάσταση σε σταθερό μέρος	Εγγυητής σταθερότητας
Ορμητικό βόδι	Ανελευθερία και αγριότητα	Απελευθέρωση και εξημέρωση	Εγγυητής ελευθερίας και ημερότητας
Κυπαρίσσι	Πτώση	Επανόρθωση και ανάπτυξη	Εγγυητής επανόρθωσης και ανάπτυξης της αυτοκρατορίας
Τρεις αετοί	Μονομαχία	Ειρήνη	Εγγυητής ειρήνευσης (ο αετός ως σύμβολο του Βεσπασιανού)
Ανασκαφή στην Τεγέα της Αρκαδίας	Αναζήτηση	Ανακάλυψη	Σταδιακά αναρριχάται και αποκαλύπτεται το αυτοκρατορικό του πεπρωμένο (η προσωπογραφία που του μοιάζει ως σύμβολο του Βεσπασιανού)
Όνειρο Βεσπασιανού	Εξαγωγή δοντιού – Πόνος	Εξασφάλιση ευνοϊκού μέλλοντος – ευτυχία	Διεκπεραιωτής ενός λαμπρού πεπρωμένου
Όνειρο Νέρωνα	Συνοδός του Νέρωνα	<i>Auriga</i> του Jupiter	Εκλεκτός της ρωμαϊκής θρησκείας
Χρησμός στο μαντείο του Κάρμηλου	Αβεβαιότητα	Εξασφάλιση σιγουριάς	Εκλεκτός της ιουδαϊκής θρησκείας

Προφητεία Ιώσηπου	Αιχμαλωσία	Προφήτης	Εκλεκτός της ιουδαϊκής θρησκείας
Άγαλμα Ιούλιου Καίσαρα	Ακινήσια	Κίνηση	Εκλεκτός της ρωμαϊκής θρησκείας
Όραμα στο ναό του Σέραπι	Αβεβαιότητα	«Αποθέωση»	Εκλεκτός της αιγυπτιακής θρησκείας
Θάυμα στην Αλεξάνδρεια	Ασθένεια	Υγεία	Εκλεκτός της αιγυπτιακής θρησκείας

4. Η λειτουργία των ανεκδότων στο έργο *Divus Augustus*: μια συγκριτική προσέγγιση

Ο Αύγουστος υπήρξε στην ιστορία της ρωμαϊκής λογοτεχνίας ο αυτοκράτορας με τις περισσότερες αναφορές στο όνομά του. Μέσα από την ποίηση και την πεζογραφία της εποχής του, αλλά και μετέπειτα, προβάλλονταν οι ηγετικές του ικανότητες, οι αρετές του και οι δεσμοί που τον συσχέτιζαν με το μυθικό παρελθόν και τους θεούς της Ρώμης.¹³⁰ Οι πεζογράφοι και οι ποιητές της εποχής του προσπάθησαν να συνδέσουν νομοτελειακά το παρελθόν με το πολιτικό παρόν, καλλιεργώντας την άποψη ότι το πεπρωμένο της ρωμαϊκής πολιτείας ήταν συνδεδεμένο με το δικό του.¹³¹ Στους κόλπους της αυτοκρατορικής βιογραφίας το πεπρωμένο αυτό παρουσιάζεται μέσα από *omina*, *prodigia* και *ostenta*.

Στην βιογραφία του Αυγούστου από τον Σουητώνιο παρουσιάζονται δεκάδες ανεκδοτολογικές ιστορίες που προμήνυαν *magnitudo futura* και *felicitas perpetua*, προτού εκείνος ανέλθει στο αυτοκρατορικό αξίωμα.¹³² Οι περισσότερες από αυτές τις ιστορίες εντάσσονται στην κατηγορία των οίωνων, ενώ παράλληλα εντοπίζονται σχετικά με εκείνον όνειρα που είδαν συγγενικά ή γνωστά του πρόσωπα. Υπάρχουν, ακόμη, προφητείες που άλλοτε είχαν την προέλευσή τους σε άτομα υψηλού κύρους κι άλλοτε στους ίδιους τους θεούς. Όπως και στην περίπτωση του βίου του Βεσπασιανού, ο Σουητώνιος στο έργο *Divus Augustus* συγκεντρώνει τις ιστορίες αυτές σε ιδιαίτερη ενότητα και, πιο συγκεκριμένα, στα κεφάλαια 94-96, καθιστώντας σαφή τα όρια ανάμεσα στην ιστορικότητα και την ανεκδοτογραφία στο έργο του.

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί μια συγκριτική προσέγγιση των βιογραφιών *Divus Augustus* και *Divus Vespasianus* με σημείο αναφοράς τα ανέκδοτα που σχετίζονται με την ανάδειξη του κάθε αυτοκράτορα. Στις ανεκδοτολογικές ιστορίες των δύο βιογραφιών οι αυτοκράτορες προβάλλονται ως εγγυητές της κρατικής σταθερότητας και ειρήνης, ως ρωμαϊκές εκδοχές του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ως διεκπεραιωτές ενός λαμπρού πεπρωμένου. Ωστόσο, η βιογραφία του Αυγούστου παρουσιάζει κάποιες διαφορές από εκείνη του Βεσπασιανού ως προς τη

---

¹³⁰ Freyburger-Galland (2009) 28, Zanker (1988) 33-77. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την προβολή του Αυγούστου από τη λογοτεχνία της εποχής βλ. Woodman & West (1984).

¹³¹ Fox (1996) 229-235, Gowing (2013) 323-328, Evans (1985) 168, όπου προβάλλει αυτή την άποψη σε έρευνα σχετικά με το αυγούστειο *Domus Famae*.

¹³² Suetonius, *Divus Augustus* 94.

μορφή, το περιεχόμενο αλλά και τη λειτουργία των ανεκδότων στην αποδοχή του εκάστοτε αυτοκράτορα από το λαό της Ρώμης. Όσον αφορά τη μορφή των ανεκδότων στο έργο *Divus Augustus*, εύκολα παρατηρείται ότι δεν υπακούν μια συγκεκριμένη αφηγηματική μεθοδολογία. Οι αντιθέσεις δεν είναι έντονα αισθητές, ούτε παρούσες σε κάθε ανέκδοτο, όπως στην περίπτωση του Βεσπασιανού. Αναφορικά με το περιεχόμενο, διαπιστώνεται ότι από τις περισσότερες ιστορίες απουσιάζει το μοτίβο «αρχική αταξία – άρση της μέσω της παρουσίας του αυτοκράτορα», που αναλύθηκε λεπτομερειακά στο προηγούμενο κεφάλαιο. Τα θέματα των ιστοριών ποικίλουν. Άλλα από αυτά φωτογραφίζουν την υποταγή της φύσης στο πρόσωπο του Οκταβιανού από τα πρώτα χρόνια της ζωής του, ενώ άλλα αποτυπώνουν τις αντιλήψεις των ανθρώπων της εποχής για εκείνον. Άλλα, πάλι, παρουσιάζουν αλλόκοτα φυσικά φαινόμενα που ερμηνεύονται σε σχέση με τον Οκταβιανό, χωρίς να εξηγείται επαρκώς με ποιον τρόπο ο Αύγουστος συνδέεται με αυτά.

Οι διαφορές που παρουσιάζουν τα ανέκδοτα στις βιογραφίες των δύο αυτοκρατόρων μάς οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο Σουητώνιος δεν ακολουθεί πιστά ένα συγκεκριμένο πρότυπο καταγραφής ανεκδότων, αλλά προσαρμόζει τα χαρακτηριστικά της αφήγησης, ανάλογα με τις ανάγκες παρουσίασης του κάθε αυτοκράτορα. Ερευνώντας την ευελιξία του βιογραφικού είδους ως προς τις διαφοροποιήσεις αυτές, είναι δυνατό να εξηγηθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια η λειτουργία των ανεκδότων στην παρουσίαση των πολιτικών προσώπων.

Για την ανάλυση της ανεκδοτογραφίας στα δύο έργα επιλέγονται τέσσερις συγκεκριμένες παράμετροι: αρχικά, θα μελετηθούν οι διαφοροποιήσεις στον ρόλο που αποδίδεται στους αυτοκράτορες στις εκάστοτε αφηγήσεις. Στη συνέχεια, θα ερευνηθεί η παρουσία της ρωμαϊκής, ιουδαϊκής και αιγυπτιακής θρησκείας στα ανέκδοτα των δύο βιογραφιών. Στην τρίτη υποενότητα θα παρουσιαστεί ο ρόλος της φύσης στα ανέκδοτα των δύο βιογραφιών. Τέλος, θα αναλυθούν οι διαφορές στις ερμηνευτικές προσεγγίσεις του κάθε οiwονού, αλλά και η επιλογή των ατόμων που επιφορτίζονται με αυτήν την ευθύνη. Στόχος είναι να φωτιστεί το μέγεθος της σημασίας των ανεκδότων στην προβολή της διαφορετικότητας των δύο αυτοκρατόρων.

4.1 Ο ρόλος των αυτοκρατόρων

Στο προηγούμενο κεφάλαιο εκτέθηκε αναλυτικά η παρουσία του Βεσπασιανού σε καθέναν από τους οiwονούς, τα όνειρα, της προφητείες και τα θαύματα που αφορούν στο πεπρωμένο του. Ο μέλλοντας αυτοκράτορας στο *Divus Vespasianus* έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στις αφηγήσεις καθώς είναι το άτομο που φέρνει τη «λύση» στο τέλος κάθε ιστορίας, είτε με την φυσική παρουσία του, είτε με τη συμβολική αναπαράστασή του.¹³³ Μόνο σε μία περίπτωση θα μπορούσε να κριθεί αμφίβολη η συσχέτιση του Βεσπασιανού με τον οiwονό.¹³⁴ Στις υπόλοιπες περιπτώσεις ο αυτοκράτορας είτε εμφανίζεται ως υποκείμενο της ιστορίας, είτε, βάσει στοιχείων, έχει άμεση σχέση με την κατάληξη των πραγμάτων.

Στην περίπτωση του Αυγούστου δεν συμβαίνει το ίδιο με όλα τα ανέκδοτα. Για παράδειγμα, στο κεφάλαιο 94.3 του *Divus Augustus* ο Σουητώνιος αναφέρει τη μαρτυρία του Ιούλιου Μάραθου για έναν οiwονό που επηρέαζε τις αποφάσεις τις Συγκλήτου:

Auctor est Iulius Marathus, ante paucos quam nasceretur menses prodigium Romae factum publice, quo denuntiabatur, regem p(ropulo) R(omano) naturam parturire; senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur; eos qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne senatus consultum ad aerarium deferretur.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει ο Ιούλιος Μάραθος, λίγους μήνες πριν γεννηθεί ο Αύγουστος κυκλοφορούσε ευρύτατα στη Ρώμη ένας οiwονός που ανάγγελλε ότι η φύση εγκυμονούσε κάποιον βασιλιά για τον ρωμαϊκό λαό. Κατατρομαγμένη η Σύγκλητος αποφάσισε να απαγορευθεί η ανατροφή όλων των αρσενικών παιδιών που είχαν γεννηθεί εκείνο το χρόνο. Όσοι όμως είχαν γυναίκες εγκύους, ακριβώς επειδή καθένας τους έτρεφε την ελπίδα ότι ο οiwονός αφορούσε τη δική του περίπτωση, φρόντισαν να μην καταχωριστεί η απόφαση της Συγκλήτου στο δημόσιο θησαυροφυλάκιο.

¹³³ Στους οiwονούς των κεφαλαίων 5.7 και 7.3 η παρουσία του Βεσπασιανού γίνεται αισθητή μέσα από τα σύμβολα του αετού και της προσωπογραφία στην Τεγέα, αντίστοιχα.

¹³⁴ Ο λόγος για τον οiwονό της επανόρθωσης του κατεστραμμένου κυπαρισσιού που, αν και δεν απευθύνεται άμεσα στον αυτοκράτορα, η παρουσία του φυτού στον χώρο των κτημάτων του παππού του δικαιολογεί την συσχέτισή του με αυτόν.

Ο βιογράφος δεν παρέχει περισσότερες πληροφορίες για τον οίονό αυτό, πέρα από το ότι ήταν αρκετά διαδεδομένος κι ότι αποτελούσε κίνδυνο για την τρέχουσα πολιτική διαμόρφωση του ρωμαϊκού κράτους. Δεν αναφέρει αν σχετίζεται συγκεκριμένα με κάποιο φυσικό φαινόμενο, με κάποιο περιστατικό, με κάποια προφητεία ή θαύμα που οδήγησε σε αυτή την ερμηνεία. Ο βιογράφος καταγράφει απευθείας τη σημασία του (*quo denuntiabatur*), παραλείποντας κάποια αναφορά στο συμβάν που οδήγησε σε μία τέτοια εξήγηση (*prodigium factum publicae*). Αντιθέτως, σε όλους τους υπόλοιπους οίονούς που καταγράφει, αρχικά αναφέρεται σε κάποιο περιστατικό και έπειτα παραθέτει την εξήγηση που του αποδόθηκε τη στιγμή εκείνη ή μεταγενέστερα. Έχοντας ως δεδομένο ότι ο Σουητώνιος παρέλαβε τη συγκεκριμένη ιστορία από το έργο του Ιούλιου Μάραθου, για τον οποίο η έρευνα πιθανολογεί πως ήταν από τα κοντινά πρόσωπα του Οκταβιανού,¹³⁵ θα ήταν επισφαλές να αποδοθεί η απροσδιοριστία του οίονού σε κάποιον από τους δύο συγγραφείς, καθώς δεν είναι γνωστό τι ακριβώς παρέλαβε ο Σουητώνιος από το Μάραθο και αν επιχείρησε αλλαγές.

Μεγαλύτερη σημασία από το περιεχόμενο του οίονού έχει η επιρροή που άσκησε η διάδοση της ερμηνείας του στις μάζες. Σύμφωνα με το κείμενο του Σουητώνιου, η Σύγκλητος ένωσε τρόμο (*exterritus*) και έλαβε δραστικά μέτρα με στόχο την προστασία του ρωμαϊκού κράτους, καθιστώντας τον οίονό ένα *prodigium publicum*¹³⁶ και εκδηλώνοντας τον αντιμοναρχικό χαρακτήρα της.¹³⁷

Εύλογα δημιουργείται το ερώτημα ποιος είναι ο ρόλος του Αυγούστου στο συγκεκριμένο *prodigium*, καθώς αυτό διαδόθηκε πριν από τη γέννησή του και ερμηνεύτηκε *ex post facto* μετά την ανάληψη της αυτοκρατορίας. Στην περίπτωση του Βεσπασιανού υπήρξε, επίσης, ένας οίονός που αναφερόταν στο νεογέννητο αυτοκράτορα: η ιερή βελανιδιά στο σπίτι της Βεσπασίας.¹³⁸ Όμως, σε αυτό τον οίονό, που αποτελούσε οικογενειακό χρησμό, το έδαφος για τη συσχέτιση του αγέννητου, ακόμα, μωρού με την αντίδραση του φυτού είχε προετοιμαστεί από την ερμηνεία της συμπεριφοράς του φυτού στους δύο προηγούμενους τοκετούς της Βεσπασίας. Έτσι, η σύνδεση του Βεσπασιανού με τη σταδιακή ανάπτυξη και καρποφορία του δέντρου

---

¹³⁵ Geiger (2011) 246-247.

¹³⁶ Wardle (2014) 511.

¹³⁷ Engels (2007) 619-620.

¹³⁸ *Divus Vespasianus* 5.2.

απέρρεε σαν φυσιολογική κι αναμενόμενη έκβαση των γεγονότων, αφού η εγκυρότητα του οiwονού είχε δοκιμαστεί τις δύο προηγούμενες φορές.

Να σημειωθεί επιπλέον ότι στον εν λόγω οiwονό η Τερτύλλη ακούστηκε σαν τη φωνή της λογικής που αρνούσαν να πιστέψει την κρυμμένη προφητεία, ακόμη κι αν την επιβεβαίωναν οι ειδικοί (*haruspices*). Όσον αφορά τους οiwονούς που σχετίζονται με τον Αύγουστο, όχι μόνο η Σύγκλητος και ο λαός, αλλά ο ίδιος και η οικογένειά του παρουσιάζεται να τους πιστεύει με μεγάλη ευκολία: ο ίδιος ο Ιούλιος Καίσαρας συσχετίζει την παραφυσία μιας νικηφόρας φοινικιάς με τον Οκταβιανό και γι' αυτό επιθυμεί να είναι ο μοναδικός διάδοχός του.¹³⁹ Σε άλλο σημείο του έργου, ο Αύγουστος παρουσιάζεται δεισιδαίμων και προληπτικός, ενώ ο ίδιος μπαίνει στη διαδικασία να ερμηνεύει όνειρα και οiwονούς.¹⁴⁰

Ένα ακόμη παράδειγμα για την απουσία εμφανούς συνδετικού κρίκου του Αυγούστου με τις ιστορίες που προμήνυαν την επιτυχία του, είναι ο πρώτος οiwονός που καταγράφει ο Σουητώνιος στο έργο *Divus Augustus*. Ο οiwονός αυτός αφορά ένα φυσικό φαινόμενο που λαμβάνει χώρα πριν από την γέννηση του Οκταβιανού και χωρίς να υπάρχει κάποιο στοιχείο που μαρτυρά τη σύνδεσή του με αυτό, εκτός από τη φήμη που ταυτίζει την πόλη των Βελιτρών με τον τόπο γέννησής του:

Velitris antiquitus tacta de caelo parte muri responsum est eius oppidi ciuem quandoque rerum potiturum; qua fiducia Veliterni et tunc statim et postea saepius paene ad exitium sui cum populo R. belligerauerant; sero tandem documentis apparuit ostentum illud Augusti potentiam portendisse (94.2)

Στις παλαιότερες μέρες, όταν ένα ουράνιο φυσικό φαινόμενο έπληττε ένα μέρος του τείχους των Βελιτρών, έλεγαν ότι κάποιος πολίτης αυτής της πόλης θα γινόταν κύριος του κόσμου. Πιστεύοντας σε αυτόν τον οiwονό οι κάτοικοι των Βελιτρών, και εκείνη την εποχή αλλά και πολλές φορές αργότερα, πολέμησαν με το ρωμαϊκό λαό, φτάνοντας σχεδόν ως το σημείο να εξοντωθούν και οι ίδιοι.

Όπως είναι φανερό από το απόσπασμα, η πίστη ότι το φυσικό φαινόμενο έχει προφητική σημασία ήταν τόσο δυνατή για τον αρχαίο αυτό λαό της Ιταλίας, που κατέφευγε σε πολέμους προκειμένου να οδηγηθεί στην επιβεβαίωση του οiwονού. Βεβαίως οι πόλεμοι στους οποίους αναφέρεται ο Σουητώνιος στο χωρίο αυτό

---

¹³⁹ *Divus Augustus* 94.11.

¹⁴⁰ *Divus Augustus* 90-92.

αποτελούν προφορική παράδοση ήδη από την εποχή του Αυγούστου, και η κορύφωσή τους, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Τίτου Λίβιου (AUV 2.30-34) τοποθετείται στον 5ο αι. π.Χ., ενώ μέχρι τα μέσα του 4ου αι. οι Βελίτραι είναι γεωγραφικά τμήμα της Ρώμης.¹⁴¹ Από τη στιγμή της γέννησης του Οκταβιανού και έπειτα, όταν πράγματι έγινε *potior rerum*, δόθηκε μια ετεροχρονισμένη εξήγηση στον οϊωνό αυτό που αποτέλεσε κομμάτι της παράδοσης των Βλόσκων. Η σύνδεση του Αυγούστου με την παράδοση αυτή είναι βεβιασμένη, αφού ο ίδιος και η οικογένειά του δεν μετέχουν άμεσα των γεγονότων.

Ίδια ή παρόμοια περίπτωση δεν υπάρχει στο *Divus Vespasianus*, καθώς στο έργο αυτό όλα τα ανέκδοτα είναι προσεκτικά διατυπωμένα έτσι, ώστε να εννοείται με κάθε δυνατό εκφραστικό μέσο η παρουσία του Βεσπασιανού έναντι οποιουδήποτε άλλου επίδοξου διαδόχου του θρόνου. Ακόμη και στην περίπτωση του οϊωνού των αετών που τοποθετείται χρονικά λίγο πριν την έναρξη της μάχης ανάμεσα στον Όθωνα και το Βιτέλλιο (Suet., *Vesp.* 5.7), το μήνυμα που μεταφέρεται απευθύνεται εμμέσως πλην σαφώς στον Βεσπασιανό, μέσω της συμβολικής χρήσης του νικηφόρου αετού που έρχεται από την Ανατολή.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι στο έργο *Divus Vespasianus* ο αυτοκράτορας προβάλλεται κατά κύριο λόγο μέσα από ανέκδοτα που αποτελούν οικογενειακούς ή προσωπικούς χρησμούς. Η σύνδεσή του με την ερμηνεία τους είναι άμεση ούτως, ώστε να αποφευχθεί η συσχέτιση με οποιονδήποτε από τους τρεις διαδόχους του Νέρωνα. Επιπλέον, ο ενεργός του ρόλος στην εξέλιξη των ανεκδότων που σχετίζονται με την ανερχόμενη αυτοκρατορική του θητεία είναι επιβεβλημένος. Στο τέλος της κάθε ιστορίας ο Βεσπασιανός είναι εκείνος φέρνει την «λύση» και ταυτίζεται με την θετική έκβαση των ανεκδότων που αποτελούν, στο σύνολό τους, συμβολική αναπαράσταση των εξυγιαντικών δυνάμεων της Φλαβιανής Δυναστείας. Οι θεραπευτικές ιδιότητες του Βεσπασιανού και η ικανότητά του να επιφέρει την ειρήνη, με τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στα ανέκδοτα της βιογραφίας, καλύπτουν τα κενά που δημιουργεί η *obscuritas*, που αποτελούσε τη μοναδική του κληρονομιά σε πολιτικό επίπεδο. Η διακυβέρνηση του Βεσπασιανού, παρά την απουσία αυτοκρατορικών προγόνων, θα ταυτιστεί με την ασφάλεια, καθώς στη λαϊκή

---

¹⁴¹ Warlde (2014) 510.

συνείδηση ο ίδιος θα αποκτήσει το ρόλο του σωτήρα και του εγγυητή της σταθερότητας και της ειρήνης.

Αντίθετα, η διαδικασία της προβολής του Αυγούστου μέσω των ανεκδότων βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στους οiwονούς που σχετίζονταν με την ρωμαϊκή ιστορία και παράδοση. Ο ίδιος δεν διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στις ιστορίες που διαδίδονται αλλά, κατά τις μαρτυρίες των ερμηνευτών, είναι ο εκλεκτός των θεών για τη διακυβέρνηση του ρωμαϊκού κράτους. Καθότι κληρονόμος και μοναδικός διάδοχος του Ιούλιου Καίσαρα, ο Οκταβιανός μπορούσε να διατείνεται πως η εύνοια των θεών και το θεόσταλτο πεπρωμένο του ήταν θέμα καταγωγής. Οι οiwονοί, τα όνειρα και οι προφητείες που διαδίδονταν γύρω από το όνομά του κατασκευάζονταν ή εξηγούνταν με τρόπο τέτοιο ώστε να ενισχύσουν αυτή την αντίληψη, που προϋπήρχε. Ο ρωμαϊκός λαός γνώριζε τον Αύγουστο ως ανιψιό του Ιούλιου Καίσαρα, πίστευε στις προλήψεις και πιθανότατα πίστευε και στις ικανότητές του. Δεν πρέπει να λησμονηθεί, άλλωστε, ότι ο Οκταβιανός ήταν ένας πολιτικός που επανεκλεγόταν στο αξίωμα της υπατείας για χρόνια, τη στιγμή που ο Βεσπασιανός ανακηρύχθηκε για πρώτη φορά αυτοκράτορας από μία τυχαία συγκυρία, όταν όλοι οι άλλοι κρίθηκαν ακατάλληλοι.¹⁴²

---

¹⁴² *Divus Vespasianus* 6.3.

4.2 Η λειτουργία της θρησκείας στα ανέκδοτα των βίων

Αρκούν λίγα μόνο παραδείγματα για να καταστεί φανερό ότι η ρωμαϊκή λατρεία είναι διάχυτη στα ανέκδοτα που αφορούν τον Αύγουστο: η Άτια συλλαμβάνει τον μέλλοντα αυτοκράτορα στο ναό του Απόλλωνα μετά την επαφή της με ένα δράκο.¹⁴³ Στα όνειρα του Οκτάβιου, του Κόιντου Κάτουλλου και του Κικέρωνα διαφαίνεται η εύνοια του Δία απέναντι στον Οκταβιανό.¹⁴⁴ Οι ιερείς του Διόνυσου χρησιμοδοτούν την επιτυχία του στον ιερό ναό¹⁴⁵, ενώ ένας κεραυνός, σύμβολο εξουσίας του Δία, χτυπάει τον τάφο της Ιουλίας.¹⁴⁶ Τέλος, ο πιο «σύγχρονος» θεός, ο αποθεωμένος Ιούλιος, δίνει την δική του προφητεία για το μέλλον της μάχης στους Φιλίππους.¹⁴⁷ Δεν χωράει αμφιβολία ότι οι ιστορίες που αφορούν το επιτυχές πεπρωμένο του Αυγούστου εκπήγαζαν ως επί το πλείστον από τη συσχέτισή του με τους θεούς της λαϊκής πίστης.¹⁴⁸

Δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη ο τρόπος που ο Σουητώνιος παρουσιάζει τη στάση του Οκταβιανού απέναντι στα θέματα της θρησκείας. Στα χρόνια της διακυβέρνησής του η ρωμαϊκή θρησκεία απέκτησε σημαντική πολιτική διάσταση, ενώ ο ίδιος ο αυτοκράτορας αντλούσε την νομιμοποίησή του και από την ευσεβή του στάση προς τους θεούς της παράδοσης.¹⁴⁹ Για το λόγο αυτό η *pietas* σε θρησκευτικό επίπεδο ήταν μία από τις αρετές του μυθικού Αινεία που ο Αύγουστος υιοθέτησε προκειμένου να χτίσει ένα γόνιμο δεσμό με το παρελθόν.¹⁵⁰ Δεν είναι τυχαίο ότι ο Σουητώνιος κάνει ξεχωριστή μνεία για την σχέση του Αυγούστου με τη θρησκεία στα κεφάλαια 90-93, ενώ παραλείπει κάποια τέτοια αναφορά στο βίο του Βεσπασιανού.

Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τη συγκριτική ανάλυση που επιχειρείται είναι η σχέση του Αυγούστου με τις ξένες θρησκείες και ειδικότερα με την θρησκεία της Αιγύπτου και των Ιεροσολύμων, δηλαδή των θρησκειών μέσω των οποίων αναδείχθηκε ο Βεσπασιανός:

---

¹⁴³ *Divus Augustus* 94.4

¹⁴⁴ *Divus Augustus* 94.6, 94.8, 94.9.

¹⁴⁵ *Divus Augustus* 94.5.

¹⁴⁶ *Divus Augustus* 95.

¹⁴⁷ *Divus Augustus* 96.2.

¹⁴⁸ Βλ. Freyburger-Galland (2009).

¹⁴⁹ Galinsky (1996) 288-311.

¹⁵⁰ Eck (2005) 11.

at contra non modo in peragranda Aegypto paulo deflectere ad uisendum Apin supersedit, sed et Gaium nepotem, quod Iudaeam praeteruehens apud Hierosolymam non supplicasset, conlaudauit.(93)

Αντίθετα όμως, όχι μόνο παρέλειψε να κάνει μία μικρή παράκαμψη για να επισκεφτεί τον Άπι, όταν διέσχισε την Αίγυπτο, αλλά και επαίνεσε θερμά τον εγγονό του Γάιο, όταν εκείνος, καθώς περνούσε από την Ιουδαία, δεν είχε προσευχηθεί στα Ιεροσόλυμα.

Από τη μία πλευρά, η άρνηση του Οκταβιανού να αποδώσει τιμές στους θεούς της αιγυπτιακής θρησκείας προκύπτει ως λογικό επακόλουθο των γεγονότων που οδήγησαν τον Ιούλιο Καίσαρα στο θάνατο. Ο Αύγουστος επωμίζεται την ευθύνη να πάρει εκδίκηση για τη δολοφονία του θετού πατέρα του και στη συνείδησή του η Αίγυπτος δεν είναι τίποτε παραπάνω από μία επαρχία της αυτοκρατορίας. Από την άλλη πλευρά, η Αίγυπτος αποτέλεσε τον βασικό πολιτικό και ιδεολογικό αντίπαλο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα στα χρόνια της αυγούστειας εποχής.¹⁵¹ Η μορφή της αιγύπτιας βασίλισσας Κλεοπάτρας στις λογοτεχνικές αναφορές της περιόδου γίνεται το σύμβολο της απάτης και της παραπλάνησης μέσω της οποίας η χώρα αυτή θα μπορούσε να απειλήσει ξανά το ρωμαϊκό κράτος.¹⁵² Πάντως, όπως επισημαίνεται από την έρευνα,¹⁵³ η αρνητική στάση των Ρωμαίων απέναντι στον αιγυπτιακό πολιτισμό αποτυπώνεται και από κείμενα της ρεπουμπλικανικής περιόδου με βασικό εκπρόσωπο τον Κικέρωνα, ο οποίος παρουσιάζει την Αίγυπτο σαν τη χώρα των *praestigiae* και των *fallaciae*.¹⁵⁴ Από τον ίδιο συγγραφέα παρουσιάζεται η αιγυπτιακή θρησκεία ως *dementia* των Αιγυπτίων,¹⁵⁵ ενώ οι μάντιες της (*isiaci coniectores*) ως άτομα που εκμεταλλεύονται την ευπιστία των ανθρώπων.¹⁵⁶ Στη συνείδηση των Ρωμαίων, ο αιγυπτιακός λαός χαρακτηριζόταν από βαρβαρότητα και ανελευθερία.¹⁵⁷

¹⁵¹ Wyke (2002) 196.

¹⁵² Smelik & Hemelrijk (1984) 1922

¹⁵³ Wyke (2002) 210-211, Smelik & Hemelrijk (1984) 1921.

¹⁵⁴ Cicero, *Pro Rabirio Postumo* 35.

¹⁵⁵ Cicero, *De Natura Deorum* 1.16.43.

¹⁵⁶ Cicero, *De divinatione* 1.58.132.

¹⁵⁷ Η αρνητική στάση των Ρωμαίων απέναντι στην αιγυπτιακή θρησκεία που μαρτυρείται από τους περισσότερους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένου και του Δίωνα Κάσσιου, έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση από τον Dundas (2002). Στην πραγματικότητα, οι μαρτυρίες των συγγραφέων της αρχαιότητας στην ιδεολογική αντίθεση με την Αίγυπτο είναι τόσο πολλές που δεν μπορούν να παραμεριστούν. Επιπλέον, η αρνητική στάση απέναντι στην αιγυπτιακή χώρα γενικότερα, καθίσταται εμφανής και εμπράκτως, μέσα από τις ενέργειες του Αυγούστου: θέσπισε νόμους που απαγόρευαν τις επισκέψεις των Ρωμαίων στη Αίγυπτο χωρίς την άδειά του και την ένταξη των Αιγυπτίων πολιτών στο ρωμαϊκό στρατό και τη Σύγκλητο.

Στα χρόνια της Δεύτερης Τριανδρίας η Αίγυπτος αποκτά σημαντική πολιτική σημασία, καθώς ο Αντώνιος, που είχε αναλάβει την διακυβέρνηση των ρωμαϊκών επαρχιών εκεί, είχε συνάψει σχέσεις με τη βασίλισσα Κλεοπάτρα, την οποία τιμούσε σαν θεά,¹⁵⁸ απαρνούμενος μάλιστα τη νόμιμη Ρωμαία σύζυγό του.¹⁵⁹ Τα γεγονότα αυτά έδωσαν στον Οκταβιανό την ευκαιρία να ταυτίσει την Κλεοπάτρα και, γενικότερα, την Αίγυπτο με τη διαφθορά, μειώνοντας την *auctoritas* του Αντωνίου στο ρωμαϊκό λαό. Ο σύνδεσμος του Αντωνίου με την Κλεοπάτρα προσέφερε στον Οκταβιανό την πρόφαση που χρειαζόταν ώστε να ισχυριστεί πως ο Αντώνιος ζημιώνει τα ρωμαϊκά συμφέροντα και ταυτίζεται με την Ανατολή και την κοσμοθεωρία της, η οποία παραδοσιακά στην ρωμαϊκή ιδεολογία αποτελεί συνώνυμο της *luxuria*, δηλαδή της μαλθακότητας και της παρακμής. Από τη μεριά του, ο Οκταβιανός φρόντισε να τοποθετηθεί ιδεολογικά στον αντίποδα του Αντωνίου. Ως ηγεμόνας επέμεινε ιδιαίτερα στην διασφάλιση της ρωμαϊκής παράδοσης και των ρωμαϊκών αρετών, έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν κατά τα χρόνια της ρεπουμπλικανικής περιόδου, ενώ προέβαλε σθεναρή αντίσταση στην υιοθέτηση ιδεών με τον ισχυρισμό ότι συντελεί στην εξομοίωση του ρωμαϊκού λαού με τις υποτελείς επαρχίες. Η προβεβλημένη περιφρόνηση της αιγυπτιακής θρησκείας σε συνδυασμό με τη γενικότερη πολιτική αναβίωσης της παραδοσιακής ρωμαϊκής θρησκείας, ήταν ένας από τους τρόπους για να διασφαλιστεί η ρωμαϊκή ταυτότητα.¹⁶⁰

Σε αντίθεση με όλα τα παραπάνω, στο έργο *Divus Vespasianus* η παραδοσιακή ρωμαϊκή θρησκεία αναφέρεται μόνο σε ένα ανέκδοτο και, πιο συγκεκριμένα, στο όνειρο του Νέρωνα όπου ο Βεσπασιανός παρουσιάζεται ως αρματηλάτης του Δία.¹⁶¹ Σε κανένα άλλο σημείο του κειμένου ο Σουητώνιος δεν υπαινίσσεται κάποια ιδιαίτερη σχέση του Βεσπασιανού με τη ρωμαϊκή θρησκεία, παρά μόνο την τυπική, που περιορίζεται στην συντήρηση των τόπων λατρείας.¹⁶² Στις περισσότερες περιπτώσεις ο Βεσπασιανός παρουσιάζεται απομακρυσμένος από την λαϊκή πίστη, αλλά και ως ένα βαθμό αντιρρησίας συνείδησης. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του Σουητώνιου σε ένα περιστατικό σύμφωνα με το οποίο κάποιοι υποστηρικτές του προσπάθησαν να αναγάγουν την καταγωγή των Φλαβίων στους

¹⁵⁸ Δίων Κάσσιος, *Ρωμαϊκή Ιστορία* 49.

¹⁵⁹ Eck (2005) 29-30.

¹⁶⁰ Orlin (2008) 232.

¹⁶¹ *Divus Vespasianus* 5.7.

¹⁶² Σύμφωνα με το Σουητώνιο, ο Βεσπασιανός ανέλαβε την αναστήλωση του Καπιτωλίου (10) αλλά και την αποπεράτωση άλλων ιερών έργων.

ιδρυτές του Ρεατίου και σε κάποιον ακόλουθο του μυθικού Ηρακλή, απόγονου του Δία. Σύμφωνα με το Σουητώνιο (*Vesp.* 12), η ιστορία αυτή προκαλεί γέλιο στον Βεσπασιανό. Ακόμη, λίγο πριν το θάνατό του ειρωνεύεται την ιδέα της αποθέωσης.¹⁶³ Τέλος, σε αντίθεση με τον βαθύτατα πιστό στις ρωμαϊκές δοξασίες Αύγουστο, ο Βεσπασιανός στο σύνολο του βίου παρουσιάζεται σαν να περιφρονεί όλα τα σημάδια που στέλνουν οι θεοί γι' αυτόν, μέχρι να τον πείσουν τα γεγονότα.

Για έναν άνθρωπο που απομακρύνθηκε τόσο πολύ από την λαϊκή παράδοση της χώρας του και από τις τυπικές πρακτικές προβολής και προπαγάνδας των ανερχόμενων αυτοκρατόρων, αποκτά ενδιαφέρον η ευκολία με την οποία αποδέχεται να λάβει χρησμούς από την ιουδαϊκή και αιγυπτιακή πίστη. Ως προς την παρουσία του αυτοκράτορα στην ιουδαϊκή θρησκευτική παράδοση, έχει ήδη σημειωθεί ότι ο Βεσπασιανός ζήτησε να λάβει χρησμό από το μαντείο του Κάρμηλου στα Ιεροσόλυμα, αμέσως μετά την κατάληψη της Ιωταπάτας. Επιπρόσθετα, ο ιουδαίος ιερέας Ιώσηπος, σύμφωνα με τις αφηγήσεις του Σουητώνιου, παρουσιάζει τον αυτοκράτορα ως ελευθερωτή σωτήρα του έθνους του. Σε προηγούμενο σημείο του *Divus Vespasianus* ο Σουητώνιος αναφέρει την φήμη ότι ένας άνθρωπος από την Ιουδαία θα διοικούσε τον κόσμο:

Percrebruerat Oriente toto uetus et constans opinio esse in fatis ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur (4.5)

Σε ολόκληρη την Ανατολή κυκλοφορούσε μια παλιά και εδραιωμένη δοξασία, πως ήταν γραμμένο την εποχή εκείνη να κυβερνήσουν τον κόσμο άνθρωποι από την Ιουδαία.

Η νίκη του Βεσπασιανού στην Ιουδαία ήταν η αφορμή για να ερμηνευτεί αυτή η απροσδιόριστη προέλευσης δοξασία, με τρόπο που συνέφερε εκείνη την περίοδο όλους: ο Βεσπασιανός θα ήταν ένα βήμα πλησιέστερα στην κοσμοκρατορία, ενώ οι Ιουδαίοι, πιστεύοντας ότι ήρθε ο θεόσταλτος ηγέτης τους, θα έθεταν ένα τέλος στις επαναστάσεις, παύοντας να ελπίζουν σε άλλο σωτήρα. Το ρωμαϊκό κράτος θα απαλλασσόταν από την απειλή των ιουδαϊκών επαναστάσεων, που ήταν την εποχή εκείνη ο σημαντικότερος εξωτερικός εχθρός της Ρώμης.¹⁶⁴

¹⁶³ *Divus Vespasianus* 23.4.

¹⁶⁴ Μετά την λήξη του πολέμου, ο Τίτος καταστρέφει το ναό της Ιερουσαλήμ, κατασφάζει χιλιάδες Εβραίους και υποχρεώνει όλους τους κατοίκους να εγκατασταθούν σε διάφορα σημεία της αυτοκρατορικής επικράτειας.

Όταν φτάνει στην Αίγυπτο ο Βεσπασιανός, αποδίδει τιμές στον ναό του Σέραπι. Ο αιγυπτιακός λαός τον δέχεται με προθυμία και τον προκαλεί να συμπεριφερθεί σαν σωτήρας πραγματοποιώντας ένα θαύμα, όπως αυτά που έκανε ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ. Ο Βεσπασιανός, που ουδέποτε άλλοτε δεν έχει ταυτιστεί με θεία προέλευση ή θεία υπόσταση στο έργο του Σουητώνιου, θα τελέσει το θαύμα ενώπιον του αιγυπτιακού λαού, ώστε να ανανοηματοδοτήσει την σχέση του ρωμαϊκού κράτους με την Αίγυπτο, καθώς πλέον η χώρα εκείνη δεν έχει την αρνητική χροιά που είχε στα χρόνια του Αυγούστου. Το αντιθετικό δίπολο Δύση – Ανατολή παραγκωνίζεται ούτως, ώστε να βρεθεί ένας τρόπος για να συνδέσει ο Βεσπασιανός τον εαυτό του με τον βασιλιά Αλέξανδρο.

Στην εξιστόρηση του θαύματος της Αλεξάνδρειας από το Σουητόνιο αξίζει να γίνει μία αναφορά στις αφηγηματικές επιλογές του βιογράφου. Αρχικά, ο Σουητόνιος αναφέρει ότι έλειπαν από τον ανερχόμενο αυτοκράτορα τα χαρακτηριστικά *auctoritas* και *maiestas*:

Auctoritas et quasi maiestas quaedam ut scilicet inopinato et adhuc nouo principi deerat; haec quoque accessit (7.2)

Του έλειπαν πάντως το κύρος και μια κάποια μεγαλοπρέπεια, ούτως ειπείν, μια και η ανάρρησή του στο θρόνο έγινε απροσδόκητα και ο ίδιος εξακολουθούσε να είναι ένας νέος ηγεμόνας· κάλυψε όμως με επιτυχία αυτές τις ελλείψεις.

Αμέσως μετά ο βιογράφος περιγράφει το θαύμα της Αλεξάνδρειας. Η ακολουθία των γεγονότων στην αφήγηση του βίου δημιουργεί εσφαλμένα την εντύπωση ότι ο συγγραφέας εννοεί πως μέσω της θαυματουργικής θεραπείας των ασθενών επιτεύχθηκε η διασφάλιση των δύο αυτών χαρακτηριστικών για τον Βεσπασιανό. Το θαύμα, όμως, έλαβε χώρα ενώπιον του αιγυπτιακού λαού κι όχι ενώπιον του ρωμαϊκού, που πιθανότατα θα περιφρονούσε τέτοιου είδους θεάματα. Για να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι έννοιες *auctoritas* και *maiestas* στο συγκεκριμένο απόσπασμα, πρέπει αρχικά να κατανοηθεί τι ακριβώς σήμαιναν για τη Ρώμη. Έτσι, θα καταστεί φανερό, επίσης, τι ακριβώς υπολειπόταν από τον Βεσπασιανό και ποια μέσα διέθετε για να καλύψει αυτή την έλλειψη.

Η *auctoritas* και η *maiestas* ήταν τα ισχυρότερα θεμέλια της αυγούστειας προπαγάνδας. Αποτελούσαν μη μεταφράσιμες και βαρύτερης σημασίας για το

ρωμαϊκό λαό έννοιες, στις οποίες κατά κύριο λόγο αποδιδόταν ηθικό περιεχόμενο.¹⁶⁵ Η έννοια *auctoritas*, συγκεκριμένα, αναφερόταν στην επιρροή που μπορούσαν να ασκούν τα μέλη της Συγκλήτου και οι *principes* ως προς την τέλεση μιας ενέργειας, χωρίς η επιρροή αυτή να υπαγορεύεται απαραίτητα από το γραπτό δίκαιο της χώρας.¹⁶⁶ Ο Οκταβιανός στις *Res Gestae* υπερτονίζει την αρετή της *auctoritas* ούτως, ώστε να προβάλλει την ηθική πλευρά της διακυβέρνησής του και να διαχωρίσει τον εαυτό του από κάθε απλό διοικητικό όργανο του κράτους.

Παράλληλα, στις έννοιες της *auctoritas* και της *maiestas* συμπεριλαμβάνονταν όλα τα ιστορικά και θρησκευτικά στοιχεία που συνέδεαν τον αυτοκράτορα με το μεγαλειώδες παρελθόν της Ρώμης και καθόριζαν το συγκεκριμένο πλαίσιο μέσα στο οποίο εκείνος νομιμοποιούνταν να δράσει. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες παρέλαβε ο Οκταβιανός τη σκυτάλη της ρωμαϊκής διακυβέρνησης απαιτούσαν σκληρούς πολέμους και διαμάχες, δηλαδή εκδικητικά μέτρα εναντίον των δολοφόνων του Ιούλιου Καίσαρα και την αντιμετώπιση του Μάρκου Αντώνιου και των αντι-ρωμαϊκών πρακτικών του. Η αιματοχυσία ήταν ένα αναγκαίο κακό προκειμένου να επέλθει η σταθερότητα και η ασφάλεια στο ρωμαϊκό κράτος υπό την ηγεσία του Αυγούστου. Για να νομιμοποιηθούν, λοιπόν, οι ενέργειες αυτές ο Οκταβιανός αναζήτησε την *auctoritas* μέσω της σύνδεσής του με τον μυθικό Αινεία, που επίσης πολέμησε για να φέρει σε πέρας τη θεϊκή αποστολή της ίδρυσης της Ρώμης.¹⁶⁷

Ο Σουητώνιος στη βιογραφία του Βεσπασιανού θα αναφερθεί στην *auctoritas* και την *maiestas* αμέσως μετά την παράθεση της πληροφορίας ότι ο Βιτέλλιος έχει νικηθεί. Είναι η στιγμή που όλοι οι ανταγωνιστές του Βεσπασιανού έχουν κατατροπωθεί και εκείνος έχει ήδη αναγορευθεί αυτοκράτορας από τα στρατεύματα της ανατολής. Ο Βεσπασιανός, λοιπόν, έρχεται στην συνειδητοποίηση ότι ο βίος του, ενώ μοιάζει με εκείνον του Αυγούστου, διαφέρει στην απουσία των δύο αυτών χαρακτηριστικών: ο Αύγουστος, επιστρέφοντας στην Ιταλία, είχε την απαραίτητη *auctoritas* και *maiestas*, στοιχεία που υπολείπονταν από τον Βεσπασιανό.

Ο Βεσπασιανός, λοιπόν, θα χρησιμοποιήσει όλα τα δυνατά μέσα, προκειμένου να νομιμοποιήσει την εξουσία του. Για το αιγυπτιακό ιερατείο δεν αποτελούσε

---

¹⁶⁵ Galinsky (1996) 2.

¹⁶⁶ Syme (1939) 322.

¹⁶⁷ Grebe (2004) 37.

πρωτοτυπία η ταύτιση του νέου *princeps* με το Φαραώ, καθώς η μοναρχία ήταν κατάσταση γνωστή στον αιγυπτιακό λαό για χιλιετίες, ενώ η ταύτιση του νέου βασιλιά με το θεό τους, αποτελούσε εγγύηση για τη συνέχεια της παράδοσής τους.¹⁶⁸ Ο Βεσπασιανός θα αξιοποιήσει την ευκαιρία αυτή, προκειμένου να αυξήσει τη δημοτικότητά του στην ανατολή. Επιστρέφοντας στη Ρώμη, πιθανότατα το θαύμα της Αλεξάνδρειας συζητήθηκε ελάχιστα.¹⁶⁹ Ο αυτοκράτορας γύρισε με μεγάλη φήμη και γιόρτασε τη νίκη στην Ιουδαία κι όχι την ίαση των δύο ασθενών ή την αποδοχή του από τον αιγυπτιακό λαό.

Συμπερασματικά, η προβολή της θρησκείας στις βιογραφίες των δύο αυτοκρατόρων προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες παρουσίασης της πολιτικής ιδεολογίας τους. Ο Βεσπασιανός με το θαύμα της Αλεξάνδρειας προβάλλεται σαν νέος Αλέξανδρος, ακριβώς όπως είχε κάνει κι ο Αύγουστος. Διαφοροποιείται από τον προκάτοχό του μόνο στο γεγονός ότι ανανοηματοδοτεί τη σχέση του με την Αίγυπτο, καθώς η χώρα αυτή δεν αποτελεί πλέον πολιτικό και ιδεολογικό αντίπαλο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Αντίθετα, στη βιογραφία του Αυγούστου υποβαθμίζεται η θρησκευτική παράδοση της Αιγύπτου και υπερτονίζεται η σχέση του Οκταβιανού με τη ρωμαϊκή θρησκεία, καθώς με αυτόν τον τρόπο ο αυτοκράτορας αντιπαρατίθεται με τον μνημένο στον αιγυπτιακό κόσμο αντίπαλό του, τον Αντώνιο.

---

¹⁶⁸ Dunand (1983) 53.

¹⁶⁹ Luke (2010) 83-84.

4.3 Ο ρόλος της φύσης στα ανέκδοτα των βίων

Το θέμα της υποταγής της φύσης στην μεγαλειότητα του αυτοκράτορα είναι σύνθηρες στην ανεκδοτογραφία της αυτοκρατορικής βιογραφίας. Τόσο στο *Divus Augustus* όσο και στο *Divus Vespasianus* καταγράφονται περιστατικά, σύμφωνα με τα οποία οι αυτοκράτορες έθεσαν υπό έλεγχο, εξημέρωσαν είτε επιβλήθηκαν στη φύση με τη φωνή τους ή απλά με την παρουσία τους. Έτσι, ο Αύγουστος διατάζει με επιτυχία ένα σμήνος από βατράχια να ησυχάσουν,¹⁷⁰ ένας αετός του επιστρέφει το ψωμί που του έκλεψε,¹⁷¹ ένας άλλος αετός διώχνει τα ενοχλητικά κοράκια πάνω από την πολεμική σκηνή του,¹⁷² ενώ ένα ψάρι ξεπηδά από τα νερά και πέφτει στα πόδια του.¹⁷³ Σε κάθε μία από αυτές τις περιπτώσεις, η έκβαση του οiwονού απορρέει σαν φυσιολογική υποταγή των στοιχείων φύσης απέναντι στον Αύγουστο, που με αυτόν τον τρόπο αποκτά υπεράνθρωπη διάσταση.

Στο έργο *Divus Vespasianus* η υποταγή των φυσικών στοιχείων μπροστά στον μέλλοντα αυτοκράτορα είναι μια πιο επίπονη και περίπλοκη διαδικασία: η ιερή βελανιδιά στα κτήματα της Βεσπασίας πρέπει να ξεπετάξει τρεις φορές από ένα κλωνάρι, μέχρι να φτάσει στην ολοκλήρωσή της. Ο σκύλος που βρίσκει καταφύγιο δίπλα στο Βεσπασιανό προέρχεται από το *trivium*, δηλαδή από μία απροσδιόριστη προέλευση, έχοντας βιώσει την κατάσταση της περιπλάνησης. Το βόδι που υποτάσσεται στον αυτοκράτορα προέρχεται από μία κατάσταση σκλαβιάς και αγριότητας, ενώ οι αετοί που μονομαχούν, τελικά εκδιώκονται από έναν αετό ερχόμενο από την Ανατολή. Θα έλεγε κανείς πως η φύση, στα ανέκδοτα που σχετίζονται με το Βεσπασιανό, παρουσιάζεται να επιδίδεται σε συνεχείς αγώνες μέχρι να επέλθει η αποκατάσταση της τάξης και η ειρήνη. Αυτοί οι αγώνες αποτυπώνουν τον μόχθο του Βεσπασιανού να αποκτήσει πρόσβαση στον θρόνο και να απαλλαγθεί από την *obscuritas* του ονόματός του.

Επιπρόσθετα, ο τρόπος με τον οποίο φωτίζονται οι διαφορετικές αντιδράσεις της φύσης στην παρουσία του Οκταβιανού και του Βεσπασιανού, αναδεικνύει κι ένα διαφορετικό τρόπο παρουσίασης του καθενός στο έργο του Σουητώνιου. Πιο συγκεκριμένα, τα βατράχια που διέταξε ο Αύγουστος να ησυχάσουν μια φορά,

---

¹⁷⁰ *Divus Augustus* 94.7.

¹⁷¹ *Divus Augustus* 94.7.

¹⁷² *Divus Augustus* 96.1.

¹⁷³ *Divus Augustus* 96.2.

σίγησαν για πάντα σαν να διέταξε το τέλος τους, ενώ το ψάρι που εγκατέλειψε το νερό, έπεσε στα πόδια του σαν λαβωμένος στρατιώτης. Οι δυο αετοί, με τη σειρά τους, θα αναγνωρίσουν την κυριαρχία του, ο ένας επιστρέφοντας το κλοπιμαίο ψωμί κι ο άλλος φροντίζοντας να εκκενώσει το πεδίο μάχης από τα ανεπιθύμητα όρνεα. Η φύση, στην περίπτωση του Αυγούστου, υποτάσσεται δουλοπρεπώς μπροστά στον ηγεμόνα, ο οποίος, με τη σειρά του, παρουσιάζεται σαν απόλυτος κυρίαρχός της με υπεράνθρωπες ιδιότητες.

Στην περίπτωση του Βεσπασιανού, η υποταγή της φύσης εξισώνεται με την ελευθερία και την σωτηρία της. Ο σκύλος απαλλάσσεται από την περιπλάνηση και το βόδι εξημερώνεται. Οι αετοί αντιλαμβάνονται τη ματαιότητα της μεταξύ τους σύγκρουσης, αφού ο νικητής δεν ήταν κανένας από τους δύο, και εγκαταλείπουν το πεδίο της μάχης. Σύμφωνα με τις εκβάσεις των ανεκδότων, ο Βεσπασιανός κυριαρχεί στη φύση όχι για να την υποδουλώσει, αλλά για να την ελευθερώσει και να την οδηγήσει σε μία νέα, καλύτερη πραγματικότητα. Γίνεται, συμβολικά, *adsertor libertatis* του ρωμαϊκού λαού,¹⁷⁴ δηλαδή ο εγγυητής της ειρήνης και της ελευθερίας, με στόχο την εξυγίανση των προβληματικών καταστάσεων. Έτσι, υπό την ηγεσία του Βεσπασιανού, η ηρεμία και η ειρήνη θα διαδεχτεί επίσημα την πολιτική αστάθεια που χαρακτήρισε την χρονιά των τεσσάρων αυτοκρατόρων.

---

¹⁷⁴ Για την πολιτική σημασία του όρου βλ. Watson(1973) 127 και τις σχετικές αναφορές στα κεφάλαια 2 και 3.

4.4 Ερμηνευτικές προσεγγίσεις των ανεκδότων

Αναλύοντας την προφητική ισχύ του κάθε ενός οιωνού που σχετίζεται με έναν αυτοκράτορα, είναι βασικό να ερευνηθεί αφενός το ποιος αναλαμβάνει την ερμηνεία των οιωμών και αφετέρου η επιρροή που ασκούν οι εκάστοτε ερμηνείες στις λαϊκές μάζες. Στα σχετικά με τον Αύγουστο ανέκδοτα παρατηρείται ότι οι οιωνοί ερμηνεύονται συνήθως άμεσα από άτομα που είτε έχουν την ιδιότητα του οιωνοσκόπου, είτε όχι. Πιο συγκεκριμένα, ο οιωνός της πόλης των Βελιτρών και ο οιωνός περί της κυοφορίας του αυτοκράτορα στα κεφάλαια 94.2 και 94.3 αντίστοιχα, επειδή θεωρήθηκαν *prodigia publica*, ερμηνεύτηκαν από ειδικούς μάντεις. Σε άλλες περιπτώσεις όμως η ερμηνεία προήλθε από το λαό:

Sument iurilem togam tunica lati clavi resuta ex utraque parte ad pedes decidit. fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare, quam ut is ordo cuius insigne id esset quandoque ei subiceretur (94.10)

Όταν έπαιρνε την ανδρική τήβεννο, η συγκλητική του χλαμύδα σκίστηκε και από τα δύο μέρη της κι έπεσε στα πόδια του. Κάποιοι έδωσαν μία ερμηνεία, υποστηρίζοντας πως αυτό το γεγονός φανέρωνε ξεκάθαρα ότι η εξουσία εκείνη, της οποίας η χλαμύδα ήταν σύμβολο, κάποτε θα υποτασσόταν σε αυτόν.

Μία παρόμοια περίπτωση απαντά και στο *Divus Vespasianus*:

Mox, cum aedilem eum C. Caesar, succensens curam uerrendis iuis non adhibitam, luto iussisset oppleri congesto per milites in praetextae sinum, non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque rem p. ciuili aliqua perturbatione in tutelam eius ac uelut in gremium deuenturam (5.3)

Αργότερα, όταν ο Βεσπασσιανός ήταν αγορανόμος, ο Γάιος Καίσαρ, εκνευρισμένος επειδή είχε παραμελήσει το καθήκον του να καθαρίσει τους δρόμους, διέταξε να τον σκεπάσουν με λάσπη, που οι στρατιώτες του έριξαν ακόμα και στην περιπόρφυρη εσθήτα του· και τότε υπήρξαν άνθρωποι που ερμήνευσαν το γεγονός ως ένδειξη ότι κάποτε η χώρα του, εξαντλημένη και διαλυμένη από κάποια εμφύλια διαμάχη, θα καταφύγει στην προστασία του και θα φωλιάσει τρόπον τινά στην αγκαλιά του.

Το γεγονός ότι και στις δύο περιπτώσεις ένα τυχαίο περιστατικό που σχετίζεται με τη συγκλητική χλαμύδα του κάθε αυτοκράτορα ερμηνεύεται ως ένδειξη μελλοντικής κυριαρχίας από τους αυτόπτες μάρτυρες δείχνει πως ο ρωμαϊκός λαός αναζητούσε

σημάδια για να επιβεβαιώσει τις ελπίδες ή τις πεποιθήσεις του. Και στις δύο περιπτώσεις ο Σουητώνιος χρησιμοποιεί σχεδόν την ίδια σχεδόν έκφραση (*fuerunt / non defuerunt qui interpretarentur*). Στην περίπτωση του Βεσπασιανού, με το σχήμα λιτότητας εκφράζεται εμφαντικά η απεγνωσμένη προσπάθεια κάποιων να υποστηρίξουν κάτι που, σε πρώτη ανάλυση, φαντάζει απίθανο. Λίγοι περίμεναν ότι ο Βεσπασιανός είχε ελπίδες να γίνει αυτοκράτορας καθώς δεν ανήκε σε κάποια κυριαρχούσα αυτοκρατορική δυναστεία.¹⁷⁵

Στην περίπτωση του Αυγούστου ταυτίζεται ίσως εσφαλμένα η *toga virilis* με την *latus clavus*, καθώς η ύπαρξη της δεύτερης προϋποθέτει την απόκτηση της πρώτης, πληροφορία που παραθέτει εμμέσως ο ίδιος ο Σουητώνιος σε άλλο απόσπασμα του *Divus Vespasianus*:

Sumpta uirili toga latum clauum, quanquam fratre adepto, diu auersatus est, nec ut tandem appeteret compelli nisi a matre potuit (2.2)

Είχε ήδη πάρει την ανδρική τήβεννο, όμως για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν έκανε καμία προσπάθεια να κερδίσει τη φαρδιά πορφυρή χλαμύδα των συγκλητικών, παρά το ότι ο αδερφός του την είχε ήδη αποκτήσει, ούτε και θα τη ζητούσε τελικά, αν δεν δεχόταν τη φορτική πίεση της μητέρας του.

Σίγουρα ο ανιψιός του Ιούλιου Καίσαρα θα επεδίωκε και θα μπορούσε να αποκτήσει τη χλαμύδα των συγκλητικών αμέσως μετά την ενηλικίωσή του. Όμως δεν είναι λογικό να φοράει ήδη την χλαμύδα αυτήν, την ίδια στιγμή που παραλαμβάνει την ανδρική τήβεννο. Πάντως και στις δύο περιπτώσεις, είτε οι μαρτυρίες του Σουητώνιου είναι αληθείς, είτε όχι, οι οιωνοί ερμηνεύονται από ανθρώπους που δεν είναι αρμόδιοι για την αποκρυπτογράφηση των θεϊκών μηνυμάτων.

Όσον αφορά τις προφητείες που σχετίζονται με τον Αύγουστο, παρατηρείται ότι προέρχονται ως επί το πλείστον από άτομα με μεγάλο κύρος. Για παράδειγμα, ο Πόπλιος Νιγίδιος Φίγουλος προφητεύει τη γέννηση του κυριάρχου του κόσμου, αφού πληροφορείται την ώρα γέννησης του Αυγούστου. Ο άνδρας αυτός ήταν φημισμένος για την πολυμαθειά του γενικότερα, αλλά και τις αστρολογικές του γνώσεις ειδικότερα.¹⁷⁶ Οι υπόλοιπες προφητείες που αφορούν το μέλλον του Αυγούστου δίνονται από τους ιερείς του Διόνυσου και τον αστρολόγο Θεογένη, ενώ ο τελευταίος

¹⁷⁵ Morgan (2006) 177.

¹⁷⁶ Βλ. Getty (1941).

χρησμός εκστομίζεται από κάποιον τυχαίο άνθρωπο που ισχυρίζεται ότι μεταφέρει τα λόγια του αποθεωμένου Ιουλίου Καίσαρα.¹⁷⁷ Όσον αφορά τα όνειρα, όλα τους ταυτίζονται με θεϊκά σημάδια και έχουν αδιαμφισβήτητη προφητική δύναμη. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένοι από τους οiwονούς που καταγράφονται στο έργο *Divus Augustus* ερμηνεύονται από τον ίδιο.¹⁷⁸

Στην περίπτωση του Βεσπασιανού τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά. Όπως έχει επισημανθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι οiwονοί που σχετίζονται με τον Βεσπασιανό ερμηνεύονται *ex post facto*, καθώς ο ίδιος, όπως παρουσιάζεται από τον Σουητώνιο, είχε περιφρονήσει τα σημάδια τη χρονική στιγμή που αυτά έκαναν την εμφάνισή τους. Για το Βεσπασιανό χρειάζεται τα γεγονότα να επιβεβαιωθούν, προκειμένου να αρχίσει να πιστεύει στην εύνοια των θεών. Ακόμα και οι οiwονοί που ερμηνεύονται από τους ειδικούς, όπως για παράδειγμα ο οiwονός της ιερής βελανιδιάς, (*Vesp.* 5.2), υπόκεινται σε αμφισβήτηση, καθώς είναι λίγοι εκείνοι που πραγματικά πιστεύουν ότι ο Βεσπασιανός έχει ελπίδες να κατακτήσει το θρόνο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Είναι φανερό πως ο Σουητώνιος διαχειρίζεται με διαφορετικό τρόπο τα ανέκδοτα στην κάθε βιογραφία. Στην περίπτωση του Αυγούστου, ο ανερχόμενος αυτοκράτορας πρέπει να ταυτιστεί με τη ρωμαϊκή ιστορία, παράδοση και θρησκεία. Καθώς το πέρασμα των χρόνων δυσχεραίνει αυτή την ταύτιση, είναι επιβεβλημένο τα άτομα που αναλαμβάνουν την ερμηνεία των διοσημιών να έχουν αδιαμφισβήτητο κύρος. Αντίθετα, στην περίπτωση του Βεσπασιανού, ο αυτοκράτορας πρέπει αφενός να αυξήσει την δημοτικότητά του κι αφετέρου να κερδίσει την εύνοια του ρωμαϊκού λαού. Δεν αρκεί να εντοπιστούν τα σημάδια που προμηνύουν την ανερχόμενη επιτυχία του και να δοθεί μία πειστική ερμηνεία γι' αυτά. Πρέπει ο ίδιος διαρκώς και συστηματικά να επιβεβαιώνει με τη δράση του αυτά που έχουν προβλεφθεί από ειδικούς ή μη.

Στο σύνολο των ανεκδοτολογικών ιστοριών που χρησιμοποιεί στις δύο βιογραφίες, ο Σουητώνιος επιχειρεί να προβάλει τους αυτοκράτορες με τα ίδια στοιχεία. Και οι δύο είναι ικανότατοι στρατηγοί και διοικητές. Απολαμβάνουν την εύνοια των θεών και παρουσιάζονται ως εκπληρωτές του ρωμαϊκού πεπρωμένου. Και

---

¹⁷⁷ *Divus Augustus* 96.2.

¹⁷⁸ Για παράδειγμα κεφ. 95 και 96.2, όπου διαφαίνεται η πίστη του Οκταβιανού στα μηνύματα που μεταφέρουν οι οiwονοί.

οι δυο εγγυώνται την πολιτική σταθερότητα και ειρήνη για το κράτος, ενώ προβάλλονται ως ρωμαϊκές εκδοχές του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Παρόλα αυτά, ο τρόπος με τον οποίο ο καθένας παρουσιάζει τον εαυτό του σχετίζεται με τις ιδιαίτερες ανάγκες της πολιτικής ιδεολογίας και προπαγάνδας. Για τον Οκταβιανό, πρωταρχική ανάγκη είναι να διαχωρίσει τη θέση του από τον Αντώνιο και να πείσει τη Σύγκλητο και το ρωμαϊκό λαό ότι είναι καλύτερος και ασφαλέστερος κυβερνήτης από εκείνον. Για τον λόγο αυτό θα βασίσει την πολιτική του ενάντια στην αιγυπτιακή πολιτική και την αιγυπτιακή θρησκεία, με την οποία συνδέθηκε ο Αντώνιος, ενώ ο ίδιος θα παρουσιαστεί ως συντηρητής της ρωμαϊκής παράδοσης και λατρείας. Ο Βεσπασιανός, από την άλλη πλευρά, πρέπει να διαχωρίσει τη θέση του από τους άλλους τρεις διαδόχους του Νέρωνα. Για τον λόγο αυτό προβάλλεται λιγότερο φιλόδοξος σε σχέση με αυτούς και περισσότερο αγαπητός στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα της αυτοκρατορίας.¹⁷⁹ Σε κάθε περίπτωση οι ανεκδοτολογικές ιστορίες υπακούουν στις ανάγκες προβολής του κάθε αυτοκράτορα.

---

¹⁷⁹ Charlesworth (1937) 54.

Συμπεράσματα

Στις ενότητες που προηγήθηκαν παρουσιάστηκε η λειτουργία των ανεκδότων στην αυτοκρατορική βιογραφία, μέσα από το παράδειγμα του βίου του Βεσπασιανού. Στην εν λόγω βιογραφία, καταγράφονται από τον Σουητώνιο δεκατέσσερις αφηγήσεις οίωνων, ονείρων, προφητειών και θαυμάτων που προμήνυαν την ανάρρηση του Βεσπασιανού στον αυτοκρατορικό θρόνο. Και τα δεκατέσσερα αυτά ανέκδοτα συντάχθηκαν με τρόπο τέτοιο, ώστε να εξυπηρετήσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες προβολής του συγκεκριμένου αυτοκράτορα.

Όπως παρουσιάστηκε αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, ο Βεσπασιανός, καλλιεργώντας την ελπίδα για την ανάληψη του αυτοκρατορικού αξιώματος, μετά το θάνατο του Νέρωνα, και την ίδρυση μιας νέας δυναστείας αυτοκρατόρων, υποκίνησε μια σειρά ενεργειών με στόχο την αύξηση της δημοτικότητάς του. Στην προπαγανδιστικού χαρακτήρα προβολή του διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο τα ανέκδοτα που διαδόθηκαν μέσω της αυτοκρατορικής βιογραφίας. Μέσα από τα ανέκδοτα που παραδίδονται από τον Σουητώνιο και άλλους συγγραφείς, όπως είναι για παράδειγμα ο Τάκιτος και ο Δίων Κάσιος, ο Βεσπασιανός προβάλλεται ως ευνοούμενος της τύχης και ως ο εκλεκτός των θεών και των ανθρώπων για την διακυβέρνηση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Το έργο του Σουητώνιου, ωστόσο, διαφοροποιείται από τα έργα των άλλων συγγραφέων που αναφέρθηκαν στον Βεσπασιανό. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των ανεκδότων στη βιογραφία *Divus Vespasianus*, και τα δεκατέσσερα ανέκδοτα ακολουθούν το μοτίβο «αταξία – επανόρθωση της τάξης μέσω της παρουσίας του αυτοκράτορα». Με άλλα λόγια, όλα τα ανέκδοτα παρουσιάζουν την εξελικτική πορεία από μία δυσμενή κατάσταση σε μία κατάσταση ελευθερίας, ειρήνης κι ευτυχίας, κατόπιν της παρέμβασης του αυτοκράτορα. Με τον τρόπο αυτό επισημαίνεται συμβολικά η θετική, θεραπευτική και εξυγιαντική επιρροή του Βεσπασιανού στο ρωμαϊκό κράτος, ενώ ο ίδιος παρουσιάζεται ως εθνικός, αλλά και παγκόσμιος, σωτήρας. Παράλληλα, μέσω των έντονων αντιθέσεων στο ξεκίνημα και την έκβαση του κάθε ανεκδότου, αποτυπώνεται και η αντίθεση ανάμεσα στην αρχική κατάσταση της *obscuritas* του ονόματός του και την τελική κατάσταση της ανάληψης της αυτοκρατορίας.

Προκειμένου να ενισχυθεί η διαπίστωση αυτή, πραγματοποιήθηκε μία συγκριτική προσέγγιση των ανεκδοτολογικών ιστοριών που καταγράφονται στην αντίστοιχη βιογραφία του Αυγούστου από τον Σουητώνιο. Μέσα από τη μελέτη συγκεκριμένων παραδειγμάτων απορρέει το συμπέρασμα ότι στο έργο *Divus Augustus* τα ανέκδοτα δεν είναι λεπτομερώς καταγεγραμμένα και δεν ακολουθούν ένα σταθερό μοτίβο, όπως συμβαίνει με εκείνα που προοικονομούν την επιτυχία του Βεσπασιανού. Επιπλέον, τα δύο έργα παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς την παρουσία του αυτοκράτορα στην εκάστοτε ιστορία, την παρουσία της ρωμαϊκής και ανατολικής θρησκευτικής παράδοσης, την παρουσία της φύσης και τις ερμηνείες που επιδέχονταν οι διάφοροι οίωνοι. Πιο συγκεκριμένα, στα περισσότερα από τα ανέκδοτα που θεωρούνται θετικοί οίωνοι για την τύχη του Οκταβιανού, δεν αποδίδεται ενεργός ρόλος στον αυτοκράτορα. Ακόμη, σε όσα ανέκδοτα σχετίζονται με τη φύση, ο Αύγουστος προβάλλεται ως δαμαστής της, ενώ σε όσα ανέκδοτα αναφέρονται στη θρησκεία, γίνεται φανερό πως ο Οκταβιανός είναι ο εκλεκτός των παραδοσιακών θεών της Ρώμης που περιφρονεί τις ανατολικές θρησκείες. Τις ερμηνείες των διοσημιών που αφορούν τον Αύγουστο αναλαμβάνουν άτομα με αδιαμφισβήτητο κύρος στην ρωμαϊκή κοινωνία.

Ο Βεσπασιανός, αντιθέτως, διαδραματίζει ενεργό ρόλο σε όλα σχεδόν τα ανέκδοτα που καταγράφονται στη βιογραφία του. Σε όσα από αυτά σχετίζονται με τη φύση, παρουσιάζεται περισσότερο σαν λυτρωτής της, παρά σαν δαμαστής και υποδουλωτής της. Όσον αφορά την θρησκευτική παράδοση, ο Βεσπασιανός αναδεικνύεται και κερδίζει δημοτικότητα μέσα από τις θρησκείες της Ανατολής. Τέλος, οι ερμηνείες στις ανεκδοτολογικές ιστορίες που σχετίζονται με αυτόν υπόκεινται σε διαρκή αμφισβήτηση, μέχρι να επιβεβαιωθούν από τα γεγονότα.

Γίνεται φανερό ότι ο Σουητώνιος, κατά την παρουσίαση των ανεκδότων που αφορούν τον κάθε αυτοκράτορα, έλαβε υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες προβολής τους: για την προβολή του Αυγούστου απαιτούνταν ιστορίες που θα τον συνέδεαν με την ρωμαϊκή ιστορία και θρησκεία. Αντιθέτως, στην περίπτωση του Βεσπασιανού ήταν αναγκαίο να εντοπιστούν θεϊκά σημάδια και προφητείες που θα αύξαναν τη δημοτικότητά του και θα έδιναν στον ρωμαϊκό λαό τους λόγους για να εμπιστευτεί έναν νέο, άγνωστο για τη Ρώμη, κυβερνήτη.

Η ευελιξία του βιογραφικού είδους ως προς την παρουσίαση του κάθε αυτοκράτορα μέσα από τα ανέκδοτα είναι δυνατό να επιβεβαιωθεί κι από τα παραδείγματα των προηγούμενων βίων στη συλλογή του Σουητόνιου, όπως είναι ο βίος του Νέρωνα, του Γάλβα, του Όθωνα και του Βιτέλλιου. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη βιογραφία του τελευταίου αυτοκράτορα της Ιουλιοκλαυδιανής δυναστείας δεν αναφέρεται ούτε ένας θετικός οινός που προμηνύει την επιτυχία του. Το ίδιο ισχύει και για τη βιογραφία του Όθωνα. Παρομοίως, στους βίους του Γάλβα και του Βιτέλλιου οι καταγεγραμμένες διοσημίες είναι περιορισμένες σε αριθμό, καθώς σε καμία από τις δύο περιπτώσεις δεν υπερβαίνουν τις δέκα. Ο Βεσπασιανός, λοιπόν, είναι ο πρώτος, μετά τον Αύγουστο, που αναδεικνύεται μέσα από τις ανεκδοτολογικές ιστορίες ως ο εκλεκτός των θεών και των ανθρώπων.

Καθίσταται, λοιπόν, φανερό πως ο Σουητόνιος σκιαγραφώντας τον Βεσπασιανό, τον διαχωρίζει από τους προκατόχους του. Ο τρόπος με τον οποίο αξιοποιεί τα ανέκδοτα για την παρουσίαση των αντιπάλων του θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο για περαιτέρω έρευνα.

Βιβλιογραφία

- Albrecht, M. von (2007), *Ιστορία της ρωμαϊκής λογοτεχνίας*, (μτφρ.) Δ. Ζ. Νικήτας, Ηράκλειο.
- Breitenbach, L. (1846), *Cornelii Nepotis vitae Excellentium imperatorum*, Halle.
- Charlesworth, M. P. (1937), “Flaviana”, *The Journal of Roman Studies* 27.1: 54-62.
- Chilver, G. E. F. (1979), *A Historical Commentary on Tacitus' “Histories” 1 and 2*, Oxford.
- Conway, R. S. & Walters, C. V. (1963), *Livy Ab Urbe Condita Books VI-X*, Oxford.
- Damon, C. (2003), *Tacitus: “Histories Book 1”*, Cambridge.
- Dickie, M. (2001), *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*, London.
- Dihle, A. (1994), *Greek and Latin Literature of the Roman Empire: From Augustus to Justinian*, London.
- Dowden, K. (1992), *Religion and the Romans*, London.
- Dunand, F. (1983), “Culte royal et culte impérial en Egypte : continuités et ruptures”, στο G. Grimm κ.α. (ed.), *Das Römisch-byzantinische Ägypten 2*: 47-56
- Dundas, G. E. (2002), “Augustus and the Kingship of Egypt”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 51.4: 433-448.
- Eck, W. (2005), *The Age of Augustus*, Oxford.
- Engels, D. (2007), *Das römische Vorzeichenwesen*, Stuttgart.
- Engels, D. (2010), “Prodigies and Religious Propaganda: Seleucus and Augustus”, *SLLRH* 15: 153-177.
- Evans, J. (1985), *The Legends of early Rome used as Political Propaganda in the Roman Republican and Augustan Periods*, PhD Dissertation, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Ferguson, M. W. (2012), *Thematic Rings and Structure in Suetonius' “De Vita Caesarum”*, MA Thesis, University of Arizona.
- Ferrill, A. (1965), “Otho, Vitellius and the Propaganda of Vespasian”, *The Classical Journal* 60.6: 267-269.
- Fisher, C., D. (1963), *Tacitus Annales*, Oxford.
- Freyburger-Galland, M. L. (2009), “Political and Religious Propaganda between 44 and 27 BC”, *Vergilius* 55: 17-30.

- Fox, M. (1996), *Roman Historical Myths. The Regal Period in Augustan Literature*, Oxford.
- Galinsky, K. (1996), *Augustan Culture: An Interpretive Introduction*, Princeton.
- Garland, R. (2011), “Miracles in the Greek and Roman world” in T. W. Graham (ed.), *The Cambridge Companion to Miracles*, Cambridge: 75-94.
- Geiger, J. (1985), *Cornelius Nepos and ancient political biography*, Wiesbaden.
- Geiger, J. (2011), “Augustan Age”, in G. Marasco (ed.), *Political Autobiographies and Memoirs in Antiquity: A Brill Companion*, Leiden: 233-266.
- Getty, R. J. (1941), “The Astrology of P. Nigidius Figulus (Lucan I, 649-65)”, *The Classical Quarterly* 35. 1/2: 17-22.
- Glare, P. G. W. (2012), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford.
- Gordon, R. (2003), “From Republic to Principate: Priesthood, Religion and Ideology” in C. Ando (ed.), *Roman Religion*, Cambridge: 62-83.
- Gowing, A. M. (2013), “Afterworld”, στο J. Farrell & D. P. Nelis (ed.), *Augustan Poetry and The Roman Republic*, Oxford: 319-332.
- Grebe, S. (2004), “Augustus’ Divine Authority and Virgil’s ‘Aeneid’ ”, *Vergilius* 50: 35-62.
- Greenhalgh, P. A. L. (1980), *Pompey, the Roman Alexander*, London.
- Haack, M. (2003), *Les haruspices dans le monde romain*, Paris.
- Hammond, M. (1933), *The Augustan Principate in Theory and Practice during the Julio-Claudian Period*, New York.
- Harris, W. V. (2003), “Roman Opinions about the Truthfulness of Dreams”, *The Journal of Roman Studies* 93: 18-34.
- Harrison, J. (2013), *Dreams and Dreaming in the Roman Empire: Cultural Memory and Imagination*, London.
- Heinemann, W. (1914), *Dio's Roman History*, Cambridge, MA.
- Henrichs, A. (1968), “Vespasian’s Visit to Alexandria”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*: 51-80.
- Hollander, W. (2014), *Josephus, The Emperors, and the City of Rome: From Hostage to Historian*. (Ancient Judaism and Early Christianity 86), Leiden.

- Huffman, C. A. (2012), *Aristoxenus of Tarentum: discussion*, New Brunswick and London.
- Jones, B. W. (1984), “Agrippina and Vespasian”, *Latomus* 43.3: 581-583.
- Kelley, N. (2004), “The Cosmopolitan Expression of Josephus's Prophetic Perspective in the ‘Jewish War’”, *The Harvard Theological Review* 97.3: 257-274.
- Kenney, E. J. & Clausen, W. V. (2008), *Ιστορία της λατινικής λογοτεχνίας*, (μτφρ.) Θ. Πίκουλας, Α. Σιδέρη – Τόλια, Αθήνα.
- Kierdorf, W. (1980), *Laudatio funebris: Interpretationen und Untersuchungen zur Entwicklung der römischen Leichenrede*, Meisenheim.
- Kleijn, G. (2009), “C. Licinius Mucianus, Leader in Time of Crisis”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 58.3: 311-324.
- Kragelund, P. (2001), “Dreams, religion and politics in Republican Rome”, *Historia* 50: 53-95.
- Krauss, F. B. (1930), *An Interpretation of the Omens, Portends, and Prodiges recorded by Livy, Tacitus, and Suetonius*, Philadelphia.
- Kreitzer, L. (1990), “Apotheosis of the Roman Emperor”, *The Biblical Archaeologist* 53.4: 210-217.
- Kühnen, A. (2008), *Die Imitatio Alexandri in der römischen Politik (1. Jh. v. Chr. - 3. Jh. n. Chr.)*, Münster.
- Λάμπας, Γ. (1984), *Λεξικό του Αρχαίου Κόσμου τ. Δ*, Αθήνα.
- Lattimore, R. (1934), “Portents and Prophecies in Connection with the Emperor Vespasian” *The Classical Journal* 29.6: 441-49.
- Leo, F. (1901), *Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form*, Leipzig.
- Lesky, A. (2011), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, (μτφρ.) Α. Τσοπανάκης, Αθήνα.
- Levick, B. (1999), *Vespasian*, London.
- Liddell, H. G. & Scott, R. (2007), *Επιτομή του μεγάλου λεξικού της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα.
- Lintott, A. W. (1993), *Imperium Romanum: Politics and Administration*, London.
- Lipka, M. (2009), *Roman Gods: A Conceptual Approach*, Leiden.

- Lobus, J. A. (2008), *Consensus, Concordia and the Formation of Roman Imperial Ideology*, New York.
- Lucarelli, U. (2007), *Exemplarische Vergangenheit: Valerius Maximus und die Konstruktion des sozialen Raumes in der frühen Kaiserzeit*, Göttingen.
- Luke, T. S. (2010), “A healing touch of Empire: Vespasian’s Wonders in Domitianic Rome”, *Greece & Rome* 57.1: 77-106.
- MacMullen, R. (1967), *Enemies of the Roman Order. Treason, Unrest, and Alienation in the Empire*, Cambridge.
- Marchant, E. C. & Bowersock, G. W. (1925), *Xenophon Scripta Minora Volume VII*, Cambridge, MA.
- Martin, R. H. (1981), *Tacitus*, London.
- Millar, F. (1986), “Italy and the Roman Empire: Augustus to Constantine”, *Phoenix* 40: 295-318.
- Momigliano, A. (1986), “How Roman Emperors Became Gods”, *The American Scholar* 55.2: 181-193.
- Momigliano, A. (1993), *The Development of Greek Biography*, Cambridge, MA.
- Montevecchi, O. (1981), “Vespasiano acclamato dagli Alessandrini”, *Aegyptus* 61: 155-70.
- Moore, C. H. (1925), *Tacitus “Histories” Books 1-3*, Cambridge, MA.
- Moore, C. H. (1931), *Tacitus “Histories” Books 4-5. “Annals” Books 1-3*, Cambridge, MA.
- Morgan, M. G. (1996), “Vespasian and the Omens in Tacitus “Histories” 2.78”, *Phoenix*, 50.1: 41-55.
- Morgan, M. G. (2006), *69 A.D.: The Year of Four Emperors*, Oxford.
- Niece, B. (1980), *Flavii Iosephi opera*, Berlin.
- Norlin, G. (1980), *Isocrates I–III*, Cambridge, MA.
- Orlin, E. M. (2008), “Octavian and Egyptian Cults: Redrawing the Boundaries of Romanness”, *The American Journal of Philology* 129.2: 231-253.
- Πετρόχειλος, Ν. (1997), *Λατίνοι Ιστορικοί: Σουητώνιος τ.1*, Αθήνα.
- Πετρόχειλος, Ν. (1999), *Λατίνοι Ιστορικοί: Σουητώνιος τ.2*, Αθήνα.
- Πετρόχειλος, Ν. (2013), *Λατίνοι Ιστορικοί: Τάκιτος*, Αθήνα.

- Papaioannou, S. (2016), "Omens and Miracles: Interpreting Miraculous Narratives in Roman Historiography", in M. Gerolemou (ed.), *Wonders and Miracles in Antiquity and Beyond*, Berlin: DeGruyter (forthcoming 2017).
- Perrin, B. (1918), *Plutarch Lives Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus*, Cambridge, MA.
- Perrin, B. (1919), *Plutarch Lives Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*, Cambridge, MA.
- Power, T. & Gibson, R. K. (2014), *Suetonius The Biographer: Studies in Roman Lives*, Oxford.
- Pédech, P. (2011), *Historiens compagnons d'Alexandre: Callisthène, Onésicrite, Néarque, Ptolémée, Aristobule*, Paris.
- Rackham, H. (1940), *Pliny's Natural History, Volume III: Books 8-11*, Cambridge, MA.
- Rackham, H. (1945), *Pliny's Natural History, Volume IV: Books 12-16*, Cambridge, MA.
- Radice, B. (1969), *Pliny's Letters, Volume I: Books 1-7*, Cambridge, MA.
- Ramage, E. S. (1982), "Velleius Paterculus 2.126.2-3 and the Panegyric Tradition", *Classical Antiquity* 1.2: 266-271.
- Ripat, P. (2006), "Roman Omens, Roman Audiences, and Roman History", *Greece & Rome* 53.2: 155-174.
- Rivers, J. B. (2007), *Religion in the Roman Empire*, Oxford κ.α.
- Rolfe, J. C. (1913), "Suetonius and his Biographies", *Proceedings of the American Philosophical Society* 52.209: 206-225.
- Rolfe, J. C. (1914), *Suetonius' Lives of the Caesars, Volume I*, Cambridge, MA.
- Rolfe, J. C. (1914), *Suetonius' Lives of the Caesars, Volume II*, Cambridge, MA.
- Saller, R. (1980), "Anecdotes as Historical Evidence for the Principate", *Greece & Rome* 27: 69-83.
- Sanford, E. M. (1935), "Propaganda and Censorship in the Transmission of Josephus", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 66: 127-145.
- Santangelo, F. (2013), *Divination, prediction and the end of the Roman Republic*, Cambridge.

- Scott, K. (1934), "The Role of Basilides in the Events of A.D. 69", *The Journal of Roman Studies* 24: 138-140.
- Siegler, F. A. (1967), "Remembering Dreams", *The Philosophical Quarterly* 17.66: 14-24.
- Smelik, K. A. D & Hemelrijk, E. A. (1984) " 'Who Knows Not What Monsters Demented Egypt Worships?' Opinions on Egyptia Animal Worship in Antiquity as Part of the Ancient Conception of Egypt' ", *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 2.17.4: 1852-2000.
- Stevenson, G. H. (1949), *Roman Provincial Administration*, Oxford.
- Sullivan, P. B. (1953), "A Note on Flavian Accession", *The Classical Journal*, 49.2: 67-70.
- Syme, R. (1939), *The Roman Revolution*, Oxford.
- Tisé, B. (2002), *Imperialismo romano e imitatio Alexandri: due studi di storia politica*, Galatina.
- Thackeray, H. S. T. (1976), *Josephus' The Jewish War, Books I-III*, Cambridge, MA.
- Townend, G. (1967), "Suetonius and his Influence" in T. A. Dorey (ed.), *Latin Biography*, London.
- Wallace-Hadrill, A. (1983), *Suetonius: The Scholar and His Caesars*, London.
- Wardle, D. (2006), *Cicero on Divination Book 1*, Oxford.
- Wardle, S. (2014), *Suetonius, Life of Augustus*, Oxford.
- Waters, K. H. (1963), "The Second Dynasty of Rome", *Phoenix* 17.3: 198-218.
- Watson, A. (1973), "Vespasian: adsertor libertatis publicae", *The Classical Review* 23.2: 127-128.
- Weber, W. (1921), *Josephus und Vespasian*, Berlin, Stuttgart, Leipzig.
- Woodman, A. J. (1977), "Velleius Paterculus: The Tiberian Narrative (2.94–131)", *Cambridge Classical Texts and Commentaries* 19, Cambridge.
- Woodman, T. & West, D. (1984), *Poetry and Politics in the Age of Augustus*, Cambridge.
- Woodman, A. J. & Kraus, C. S. (2014), *Tacitus: Agricola*, Cambridge.
- Wyke, M. (2002), *The Roman Mistress: Ancient and Modern Representations*, Oxford.
- Zanker, P. (1988), *The Power of Images in the Age of Augustus*, Ann Arbor.

Zanker, P. (2009), *Ο Αύγουστος και η δύναμη των εικόνων*, (μτφρ.) Γ. Πάγκαλος, Μ. Πεχλιβάνος, Αθήνα.